



# Beards and Shaving in Halacha

Show# 161 | March 3<sup>rd</sup> 2018

## תלמוד בבלי מסכת נזיר דף מ עמוד ב ודף נח עמוד ב

דתינא: זקנו - מה ת"ל? לפי שנאמר: ופאת זקנם לא יגלחו, יכול אפילו מצורע כן? ת"ל: זקנו; ומנלן דבתער?  
דתינא: ופאת זקנם לא יגלחו - יכול אפילו גילחו במספרים יהא חייב? ת"ל: ולא תשחית יכול ליקטו במלקט  
ובריטני יהא חייב? ת"ל: ופאת זקנם לא יגלחו, הא כיצד? איזהו גילוח שיש בו השחתה? הוי אומר: זה תער.

## רמב"ם הלכות עבודה זרה פרק יב הלכה ז

דרך כהני עובדי כוכבים היה להשחית זקנם, לפיכך אסרה תורה להשחית הזקן, וחמש פאות יש בו ה לחי העליון ולחי התחתון מימין וכן משמאל ושבולת הזקן, ולוקה על כל פאה ופאה ואם נטלן כולן כאחת לוקה חמש, ואינו חייב עד שיגלחנו בתער שנאמר ולא תשחית את פאת זקנך גילוח שיש בו השחתה, לפיכך אם גלח זקנו במספריים פטור, ואין המתגלח לוקה עד שיסייע, ואשה מותרת להשחית זקנה אם יש לה שיער בזקן, ואם השחיתה זקן האיש פטורה.

## כסף משנה שם

ומ"מ איכא למידק במ"ש אם גלח זקנו במספריים פטור דמשמע איסורא איכא דמותר מבעי ליה דומיא דהקפת הראש. ונראה לומר דסירכא דלישנא דמתניתין נקט ולא דוקא דלכתחלה נמי שרי.

## שולחן ערוך יורה דעה הלכות גילוח סימן קפא סעיף י

אינו חייב על השחתת פאת הזקן אלא בתער, אבל במספרים מותר אפילו כעין תער.

## ש"ך שם ס"ק ז

והב"ח ס"ט כתב דצריך ליזהר שלא יגלח תחת הגרון כלל לא בתער ולא במספרים כעין תער כו' מיהו הא ודאי שרי כשאינו מגלח סמוך לבשר לגמרי אלא מניח קצת שיער דאין כאן השחתת זקן ע"כ ול"נ דעת הרב עיקר כיון דכל הפוסקים כתבו סתמא דבמספרים מותר אם כן הא דתרומת הדשן חומרא היא והבו דלא לוסיף עלה.

## שו"ת שבט הלוי חלק ד סימן צו

ח' אייר כ"ג לספירה תשל"ח לפ"ק.

כבוד ידידנו הה"ג המופלג מזכה הרבים רבי משה וינער שליטא בעמח"ס הדרת פנים. אחדשה"ט ושת.

יקרתו קבלתי ואשר בקש לבאר עו"פ טעמי ונמוקי באיסור מכונת הגלוח, וטעם ושיטת חזון איש זי"ע, אכתוב בקצור, הנה תער בתורה לא כתיב, ושני יסודות האיסור בזה הם השחתה וגילוח, וגדר השחתה כ' הר"ן פ"ג דמכות כל שאין השערות ניכרות, ובריב"ן שם כ"א ד"ה ת"ל כתב היתר מספרים בעלמא משום שאין חותכין בצד העיקר אבל כל שחותך בצד העיקר דהיינו בתחלת חלק השער הנגלה היוצא מתוך העיקר הוא בגדר תער, וא"כ מכונת הנ"ל הוא תער דאורייתא ממש, ומספרים כעין תער הוא החותך סמוך לבשר דהיינו שמניח המספרים סמוך לבשר אך אין חותך סמוך לבשר ממש כ"ה פשטות הסוגיא דנזיר נ"ח ע"ב, וע"ש מ' ע"ב, וכ"ה סוגית הראשונים, וזה הי' פשיטת הח"ס או"ח סי' קנ"ד לאסר מה"ת אפי' במספרים אם הי' חותך כתער ממש, והשערות של הח"ס נתאמת בימינו.

ואל ישיא לב האדם לומר שדהתו"ס ל"ט ע"א ד"ה נזיר שגילח שכתבו שכעין תער ג"כ משחית מעיקרו, וכ"כ התוס' עוד שם מ' ע"א ד"ה ובתער חולק על יסוד הנ"ל שכתבנו דכל שהיא סכין וחותר סמוך לעיקרו ה"ה תער דאורייתא, דדא טעותא היא שהרי התוס' בנזיר שם מ' ע"ב ד"ה דתניא כ' בעצמם ז"ל ובמספרים ליכא השחתה שאינו נוטל השער מעיקרו ושרשו, הרי מפורש כהח"ס דאלו הי' נוטל במספרים השער מעיקרו ושרשו הי' גם במספרים דין תער דאורייתא, ומעיקרו ושרשו היינו עד העיקר לא השורש ממש, דודאי אין השורש עצמו בכלל דזה גם בתער דאורייתא לפי הלכה אינו יסוד לאיסורו, ודהתוס' שם ל"ט ע"א ומ' ע"א הנ"ל, ע"כ מתפרשים באחד מתרי אנפין דאו דדין זה מיוחד בנזיר דהתם תער מפורש כתיב ואפי' כעין תער ממש אינו תער אבל דרך זה קצת דחוק, - או מה שנראה יותר שהתוס' עיקרם שאר המעבירים כתלושה וכדומה קאי כאשר יראה בדבריהם והיינו דאם לא דומה עכ"פ בזה לתער שתלשו מעיקרו ושרשו כיון שגם בגלוח אינו דומה כיון דדרך תלישה וכה"ג הוא א"כ במה דומה לתער, - אבל מספרים דדומה בצד של גלוח אם הי' גם צד הדמיון שנוטל עד עיקרו ושרשו א"כ דומה לגמרי לתער והוא תער ממש כמפורש בדהתוס' שם מ' ע"ב הנ"ל שו"ר שגם ידידי ש"ב הגר"נ גשטנר שליט"א בתשובתו פי' כן דהתוס' והוא נכון - ובלא"ה דברי הרמב"ם פ"ו מנזיר ה"א מחלוקת על דברי התוס' הנ"ל.

ובגדר מלקט ורהיטני: ידוע שישנם ב' דעות בראשונים דלריב"ן ושאר ראשונים רהיטני הוא כלי אומנת שמגלח כמו תער והפטור משום שאין דרך גלוח בכך, ולדעת הר"ן הר"ן רהיטני כעין מלקט צבת המלקט שערות שלא כדרך גלוח, וא"כ בדין לשני הפירושים אסור דמכונת הנ"ל כהיום דרך גלוח בכך ובאה אצל כל הגוים כהיום במקום התער ואיתמחי למלאכת הגלוח עוד יותר מתער, וכן לר"ן פשיטא דכה"ג אסור מה"ת, ופשוט מאד דע"פ

הלכה אין שום הבדל בגודל הסכין אם הוא גדול או כ"ש ממש כיון שהוא בגדר סכין למלאכתו וחותר ע"י חדודו, והחתוך עד השחתה כמו תער, ומקום הגלוח נשאר חלק למשעי.

ואין להתעקש דהוא בגדר כתוש ולא בגדר חתוך כאשר עלה בדעת איזה בני תורה אשר רמז כב' מעל" דכל המודל שראינו ונפוצים בעולם חותכים ע"י מהירות התנועה של הסכין בפגישתו עם שכנגדו וע"י יסוד זה נבנה כל מציאות הזה, וא"א לחלוק על מה שבהיר כשמש, ואפי' ימצא ע"ד מיעוט מציאות אחרת אשר לא ראינו, מי יכניס עצמו לזה, וקורא אני ע"ז מש"כ בח"ס שם בסו"ד דהיום יתירו זה וימשך שיתירו גם את האיסור מדאורייתא גם לפי דבריהם, ומכ"ש דלפי ענ"ד כל התפיסה הזאת של מעשה כתוש היא תפיסה מוטעית במציאות הדברים, (וע"ע פסחים ל"ז ע"א יאמרו וכו').

ומה שכ' בשיטת החזון איש זצלה"ה, היות הי' לי מו"מ בהלכה עם החזון איש עוררתי אותו פעם על המכשלה הזאת והי' פשוט בעיניו לאיסור מאותם טעמים שהזכרתי למעלה דהיינו שיטת הריב"ן ושאר הראשונים סוף מכות, ולא מחומרא בעלמא אלא מעיקר הדין, והדבר ידוע מאד בכל הסביבה שלו, ומה שלא פרסם כן בספרו לא ידעתי הטעם, אבל וכי זה מה שפוסק לא העלה הכל על הכתב הוא סבה לחלוק עליו ביודענו שהי' דעתו נוטה לאיסור גמור ועד סוף ימיו החזיק כן, והירא את דבר ה' ירחיק עצמו מכל הנ"ל כמו מן התער, והיות כי מעל" כבודו נ"י זכה במצוה הנ"ל יזכהו ה' הטוב גם הלאה להחזיק במעוז דרכו, ואת מזכי הרבים יהי' נמנה. +ע"ע ח"ב סי' ק"ה - ב, ח"ו סי' קי"ז, ע"ע ח"ה סי' ק"א, ע"ע ח"י סי' קל"ו+

הרני דוש"ת באהבה בלונ"ח מצפה לרחמי ה'.

## שו"ת מנחת יצחק חלק ד סימן קיג

בנדון מכונות גלוח אלקטרית /חשמליות/.

ב"ה יום א' נח תשכ"ז לפ"ק. שוכט"ס א"כ הרה"ג חו"ב וכו' כש"ת מוה"ר יעקב הכהן זלצר שליט"א רב דקה"י עדת ישורין יאהאננעסבורג יצ"ו. אחד"ש, כמשפט. את גי"ה מיום כ"ג אלול קבלתי בימי הרחמים והרצון, ולא הי' לי האפשרות לבוא בקולמסי עד כעת. ע"ד השאלה בזה"ל: הנה זה המציאו מכונות - גלוח חשמליות חדשות, הפועלות בצורה שונה מאלה הרגילות והידועות, וסוחר אחד יר"ש שואל אם מותר לו למכור ולהציע אותן לחרדים שומרי תורה ומצוות. הריני מצרף ציור למכתבי זה, השונה במכונה זו, מזו המקובלות, שכבר התפשטו, בזה: א, ראש המכונה, ששמים על הבשר בשעת הגלוח, הוא מלא נקבים נקבים קטנים, ודרך נקבים הללו שער הזקן חודד /חודר/. - במכונות המקובלות ישנם סדקים סדקים בחלק זה של המכונה. ב, במכונות המקובלות נמצא, מתחת טס הראש, חלק הנוע לאורך המכונה הנה והנה, וכאשר שער הזקן נתקל בין הסדקים, המכונה חותכת את השער, דומה לפעולת המספרים. אבל במכונה שלפנינו נמצאים הסכינים - דומה לסכיני גלוח קטנים

- מוצבים, כלומר שהצד החד נוגע ברשת, אשר דרכן השערות חודרות, ולא מושכות הסכינים על הרשת כבמכונות הרגילות. וסכינים אלה (למעשה ישנם שם כעשרה סכינים, ולא רק שנים כבציור) אינם נעים לאורך המכונה, אלא זקופים הם על ציר, ונעים פעם לצד זה פעם לצד זה ברוחב המכונה, כאשר החצים האדומים מראים בציור. הסכינים מצוירים בתמונה ג"כ בצבע אדום. אמנם חזיתי מה שהביא מעכ"ת שליט"א בספרו הגדול חלק ג' סי' קל"ג בשם הגרפ"צ פרנק זצ"ל, ואמנם הודפס מאז תשובה ארוכה בזו מהגאון הנ"ל בטורים החדשים שהודפסו בעיה"ק, שהעיקר במכונות הללו שלא יגלח למשעי, ולא יהדק את המכונה לברשו. אכן בנידן דידן השאלה היא, אם זה בכלל נקרא כעין מספרים, כי נדמה שהחריפות הסכינים הקטנים חותכים כבתער ממש עכ"ל. (הנה נתערב לכת"ה בזכרונו הספרים, שבספרי מנחת יצחק ח"ג, לא הובא כלל מזה, אמנם דברי הגרפ"צ ז"ל מובאים בספר חלקת יעקב ממחו' הגאון שליט"א בחלק ב' סי' הנ"ל).

(א) הנה שאלה זו בא על שלחני כמה פעמים, (ובזה אף שכת"ה עשה מעשה אומנית היטב בציורו, אבל היא מהמותר, כיון שכל המכונות מפורסמים פה, וכבר היו הרבה מהם למראה עיני), והאמת אומר, כי יש לי פקפוק גדול על כל המכונות, כאלה, אף ובאיזה אופן שיפעלו, ומסופק אני אף על המקובלות, אם נתפשטו עפ"י הסכמות חכמי התורה, אבל כיון שכבר נהגו כן, ולא ישמעו להחמיר, ודומה למה דאיתא (ביבמות ק"ב ומנחות ל"ב), שכבר נהגו העם בסנדל, ע"כ צריכים רק עכ"פ לבחור ביותר קרוב להיתרא שביניהם, וכדי לפרש טעמי ונמוקי, אקדים איזה קטעים ממכתבים של בתי תעשויות בזה, וגם ממכתב של המומחה מחברת הקונים:

מאת רעמינגטאן - עלעקטריק שעווער לימיטעד /בע"מ/ (מתורגם מענגליש /מאנגלית/), /שני בספטמבר אלף תשע מאות ששים ושש/. קבלנו מכתבו מיום /שלשים ואחד באוגוסט אלף תשע מאות ששים ושש/, אודות שמבקש להודיעו אופן עבודת הרעמינגטאן שעווער, הננו להשיבו, שהמחתכים הפנימים, אינם נוגעים בעור הפנים, אבל מגלח בקירוב לעור הפנים /אפס פסיק אפס אפס שלש/. מאינטש כעיבוי קליפתו החיצוני שע"ג המחתכים... מאת סונביים עלעקטריק לימיטעד (מתורגם מענגליש /מאנגלית/), /שש, לספטמבר/. בתשובה למכתבו מיום /חמישי לספטמבר/, הננו להודיעו, שהמחתכים המנענעים אינם נוגעים בעור הפנים כלל, פעולתו של הרצת המסרק על גבי הפנים מסייע שהשערות יחדרו תוך הנקבים הקטנים, והמה נחתכים על ידי נענוע המחתכים... מאת שיק אינקארפארעטעד לימיטעד (מתורגם מענגליש /מאנגלית/), /שביעי לספטמבר אלף תשע מאות ששים ושש/. בתשובה למכתבו מיום /שני לספטמבר/, הננו להודיעו, שהמחתך הפנימי של מכונת השיק, אינו נוגע בעור הפנים. שערות הזקן מובאים בסבך הבקעים של המחתך החיצוני, ונחתכים על ידי המחתך הפנימי. מובן מאליו שהקליפה החיצוני שעל גבי המחתך, נעשה בדיוקנות מרובה, באופן שהמחתך הפנימי מתקרב בקירוב היותר אפשרי להעור בלי שיגע בו... מאת מערכת ה - וויטש של חברת הקונים (מתורגם מענגליש /מאנגלית/), /ראשון לספטמבר אלף תשע מאות ששים ושש/. אבקש סליחה על איחור תשובתי לשאלתו, באשר שרציתי לדרוש מקודם את חות דעת המדעי בזה. החרבות שבעלעקטריק מכונות הגלוח, מכוסים במתכת מרודדת, באופן שהשערות נדחפים דרך המתכת, ונחתכים עם החרבות. אנחנו חושבים, שברוב מכונות גלוח עלעקטרי, רחוק שיהי' החרבות נוגעים בעור הפנים, אבל באשר שיש להענין

חשיבות גדול אצלו אנחנו מהססים מלומר בבירור גמור, שאין חשש כלל שלמעשה יקרה כן לפעמים, אף שעל פי ההשערה, לא יהי' כן... והיוצא לנו מדבריהם, שהכל מודים שמגלחים בקירוב היותר אפשר לעור הפנים, אמנם בנוגע להאפשרות של נגיעת המחטכים בעור הפנים, אף שהבתי תעשו' מחליטים שאינם נוגעים כנזכר, (וכמובן שיש לחוש שאומרים כן, משום שנודע להם, שיש נפ"מ להשוואלים בזה), המומחה של חברת הקונים, אומר שרק ברוב היו כן, וגם רק לפי השערה, ולא בבירור שאין חשש כלל למעשה כנ"ל.

(ב) ובזה נגיע לתור דבר הלכה, באשר אף בלתי ידיעת אופן מעשיהם, אבל נודע התוצאה, מגלחים הדק היטב, עד שכמה מהם עושים עור הפנים חלק ממש, ובזה יש לדון בתרתי, א' אף אם אין עור הפנים מגיע למקום החתך, ב' מכ"ש אם עור הפנים מגיע להחרבות החותכות, ובזה הנני להתחיל במקור הלכה זו, והיא (במכות כ"א ע"א), ת"ר ופאת זקנם לא יגלחו, יכול אפילו גלחו במספרים יהא חייב, ת"ל לא תשחית, אי לא תשחית יכול אם לקטו במלקט ורהיטני יהא חייב, ת"ל לא יגלחו, הא כיצד גילוח שיש בו השחתה, הוי זה תער עכ"ל, ופי' רש"י, ת"ל לא תשחית, ומספרים אינן משחיתים, שאין חותכים שיער בצד עיקר כתער, גילוח שיש בו השחתה, דרך לגלח בו ומשחית, והיינו תער, אבל רהיטני משחית, ואין דרך לגלח בו, ומספרים מגלחין ואין משחיתים עכ"ל, - וש"מ מזה, דכל היתר של מספרים, משום שאין משחיתים, שאין חותכים שיער בצד עיקר, הא אם משכחת שחותכין שיער בצד עיקר, אסורים כתער, דהוי גילוח שיש בו השחתה, דהרי לא נכתב בפירוש תער, אלא צריך גילוח שיש בו השחתה, ובמספרים הוי גילוח, ואם יש גם השחתה, אסורים כתער ממש, וכמ"ש החת"ס בתשו' המובא להלן.

(ג) והנה אף דמוכח מדברי הש"ס הנ"ל, דסתם מספרים, אין בהם השחתה, אבל על כרחך יש במציאות, מספרים שיש בהם השחתה, וכדמוכח ממה דאיתא (במס' נזיר ל"ט ע"א) במתני' נזיר שגילח בין בזוג בין בתער או שסיפספ כל שהוא חייב, ופירשו התוס' נזיר שגילח בין בזוג מספרים (עי' הגהות מהר"ב רנשבורג) וכו', מיירי שעוקר השיער מעיקרו ומשחית מן השורש כעין תער וכו' עכ"ל, - וכה"ג כתבו שם (כ' ע"א ד"ה ובתער), הא תנן נזיר שגילח בין בתער בין בזוג וכו', אלא אימא כעין תער, שעוקר השער ומשחיתו מעיקרו עכ"ל, - הרי משכחת גם בזוג מספרים, שעושה השחתה, - ואין לומר עפי"מ דאיתא בריטב"א (מכות) שם בשם תוס', כי גם במספרים יש ליזהר, מפני שהזוג של מטה משחית כתער, ואמרו כי הרב רבינו יעקב מקיצוי הי' אומר לספר, הזהר שלא תנוד הזוג של מטה עיין שם, וכ"כ ביש"ש (יבמות פי"ב סי' י"ח), ובתה"ד (סי' רכ"ה), והובא ברמ"א (יו"ד סי' קפ"א), ועי' בתשו' חיים שאל (סי' נ"ב), - דאם עושה הכל בזוג של מטה, הרי... /הוא/ תער ממש, ולא כעין תער.

(ד) והנה חשבתי ליתן טעם לדברי הרמב"ם (פ"ה מה' נזירות הי"א), שכתב בזה"ל, נזיר שגלח שיערה אחת לוקה בין בתער בין בזוג והוא שקצצה מעיקרא כעין תער וכו', ואם הניח ממנו כדי לכוף ראשה לעיקרא אינו לוקה שאין זה כעין תער עכ"ל, - וכתב בלח"מ שם, דהרמב"ם מחולק עם התוס' דס"ל (בנזיר) שם, דלא מיקרי כעין תער, אלא שקצצה מעיקרו ממש, אבל להרמב"ם כ"ז שלא יוכל לכוף ראשו לעיקרו הוי כעין תער עיין שם, -

(וצ"ע ממש"כ התוס' שם (נזיר מ"א ע"ב ד"ה השתא), דאסור לגלח ראשו תוך ימי נזרו, אפילו במספרים למ"ד לעיל לרבות כל המעבירין עיין שם, והרי מיירי שם במספרים כעין תער, דעיקרו קיים, ובכה"ג הוי רק בעשה לשיטת התוס' עיין שם). ובלח"מ שם האריך בזה, אבל לא הסביר טעמו של הרמב"ם אמאי נסג מפירוש התוס', ולהנ"ל נכון, דהרי הלשון כעין תער, הובא ג"כ לקמן (בנזיר נ"ז ע"ב), במספרים כעין תער, אצל העברת שיער בית השחי וכו', ושם עכ"ח הפירוש לא מעיקרו ממש, וכן הובא מספרים כעין תער, לענין פאות הזקן, בתורת כהנים (ויקרא י"ט - כ"ז), וז"ל יכול אפילו גלחו במספרים כבתער וכו' עיין שם, ומובא לשון זה בכל הפוסקים ראשונים ואחרונים, עי' בטור וב"י וש"ע (יו"ד סי' קפ"א) שם, ושם עכ"ח הפירוש לא מעיקרו ממש, דאל"כ הוי גילוח והשחתה כנ"ל, ע"כ ס"ל להרמב"ם להשוות הלשון דכעין תער בכ"מ, ופירש ג"כ בנזיר כן כנ"ל, - ובאמת מוכח כן ג"כ מדברי המפרש (רש"י) בדברי המתני' והגמ' בש"ס (דנזיר) שם כפירוש הרמב"ם, דפירש שם (מ' ע"א), אלא כעין תער, כל המעבירין (שמעבירין, נוסחת הריב"ן) סמוך לעיקרן עיין שם, ולא כתב שקצו מעיקרו ממש, וזה כעין שפירש שם (נ"ז ע"ב), כיון שגזז במספרים בסמוך לבשר כעין תער עיין שם, - ובב"ח וש"ך שם (ביו"ד סי' קפ"א), הביאו פירוש רש"י הנ"ל, גם לענין מספרים כעין תער, המובא לענין פאות עיין שם, ומש"כ בפרישה שם (אות ג'), מספרים כעין תער, ר"ל לספור כל השער עד שיהי' חלק כאילו ספר בתער עיין שם, צ"ע, דאם עשאו במספרים חלק כאילו בתער, א"כ שוב הוי תער ממש, דהרי תער לא כתוב בקרא בגילוח הפאות, אלא צריך שיהי' גילוח והשחתה, והיכא דהוי גילוח והשחתה אסור, יהי' בתער או במספרים כנ"ל, ועל כרחך לאו דוקא חלק כאילו בתער, אלא סמוך לבשר כעין תער כנ"ל, - וכן מוכח עוד מדברי רש"י במתני' שם, שפירש, או שסיפסף כל שהוא שתלש קצת בראש השיער עיין שם, ולא כפי' התוס', שפירשו כל שהוא, אפילו שער אחד לוקה עליו, ומיירי שעוקר השיער מעיקרו ומשחית מן השורש כעין תער וכו' עיין שם, משא"כ במה דאיתא בדברי ר' יאשי' שם (ע"ב), תלש מירט סיפסף כל שהוא וכו', פירשו, פירוש שלא בתער, בין שעקר השער מתחילתו סמוך לראשו, ומיהו שלא כעין תער, ובין שלא עקרו לגמרי כ"א מקצתו וכו' עיין שם, ומשום דבעשה עובר אף במקצתו, אבל בלאו עובר דוקא בקוצץ לגמרי מעיקרו, ולדברי התוס', ר' יאשי' אינו מחולק עם התניא אידך ותנא דמתני' עייש"ה, אבל לדברי רש"י, אם נאמר דר' יאשי' ס"ל דהוי רק בעשה, עכ"ח חולק עם התניא אידך ותנא דמתני' ודו"ק, וכ"ז מתאים עם שיטת הרמב"ם, ומטעם דלא ס"ל לחלק בין כעין תער האמור בנזירות, לכעין תער הנאמר בשער בית השחי ובפאות כנ"ל.

(ה) והנה מה דשמע מינה מדברי הרמב"ם, דכל שלא הניח כדי לכופ ראשו לעיקרו, נכנס בכלל כעין תער, נפ"מ גדולה, גם לענין פאות הראש והזקן, למאן דמחמיר כעין תער, כמבואר בש"ע ופוסקים שם (ביו"ד), דאז צריך להשאיר כדי לכופ ראשו לעיקרו, וכשעיינתי בספרים מצאתי בתשו' רעק"א (מכת"י, נדפס בירושלים תשכ"ה, סי' ס"ג), שכתב שם בזה"ל, דכמו דאמרינן לפי האמת, דבמניח כדי לכופ ראשו לעיקרו, לא מקרי הקפת הראש, דאינו משוה צדעיו לאחוריו, כיון דנשאר השער בגידול לכופ ראשו לעיקרו עכ"ל, ועכ"ח כוונתו, דכדי שלא יהי' מספרים כעין תער, צריך כדי לכופ ראשו לעיקרו, - וכן ראיתי בדרכי תשובה שם (סי' קפ"א ס"ק מ"ז) בשם הכת"ס דנהגין ומניחין לגדל כל השערות באורך כדי לכופ ראשו לעיקרו כל שער ושער וכו' עיין שם, - ולהנ"ל

מצאנו מקור נכון לזה בדברי הרמב"ם הנ"ל, דרק אם הניח כדי לכוף ראשו לעיקרו, יוצא מכדי מספרים כעין תער כנז', - ועי' ביש"ש שם (יבמות פי"ב - י"ח), שהחמיר מאוד בענין פאות הראש עיין שם.

(ו) ובהיותי בזה הנני לנגוע באיזה נקודות מענין לענין באותו ענין, המבוארים בתשו' רעק"א שם, (והיא התשובה אשר עלי' סובבים דברי החת"ס בתשו' דלהלן), ות' חת"ס (חיו"ד סי' קל"ט וק"מ), לענין סריקת פאות הראש, ולתשו' רעק"א הנ"ל רימז בגליון הש"ס (שבועות ב' ע"ב), אך בשינוי קצת, דשם בגליון כתב, דמש"כ התוס' שם, וליכא למימר דהקפת הראש שרי במספרים, ונקט בתוספתא דוקא תער לאפוקי מספרים, ומ"מ מראשו לא שמעינן, דגילוח מצורע בתער, כיון דהקפת הראש אסור נמי במלקט ורהיטני, דהא ודאי במלקט ורהיטני לא אפשר במצורע, דגילוח כתיב בי', וא"כ מראשו ידעינן תער עיין שם, דר"ל לענין מספרים איתקש, ולמלקט לא איתקש, היינו דאיתקש רק לענין המפורש בקרא זו דלא תשחית, דבעי השחתה, ולמלקט לא איתקש עיין שם, ואלו בתשו' שם, כתב הגרע"א, דאף דלא מדמינן פיאות לזקן, לענין שלא בדרך גלוח, מ"מ השחתה בעי' מסברא דכל שאינו משחית השער מעיקרו, לאו שם הקפה עלי' עיין שם.

(ז) והנה כמו שכתב בתשובה, איתא כה"ג בריטב"א (מכות) שם, שכתב, במה דמשמע מדברי התוספתא, דגם בפיאות הראש אינו חייב, במספרים כעין תער, דאפשר דנפקא לו לתוספתא האי דינא, משום דכיון דהקפה היא השוואת הצדדים לאחורי אזניו ולפדחתו, דלא חשוב הא במספרים, אלא בגלוח תער, ולפי טעם זה כ"ש דאסור במלקט וברהיטני, ולא נקט תער, אלא לאפוקי מספרים דשרי עיין שם, - אבל ביש"ש שם, איתא סברא להיפוך, וז"ל, ועוד אומר אני, דאפשר גבי הקפה אפילו במספרים שאינו כעין תער, אפי"ה אסור, דלא קפיד קרא אלא אהיקף, וכל היכא דהיקף, ולא אמרה בתוספתא ואינו חייב אלא עד שיקיפנו בתער, למעט מספרים, אלא למעט מלקט ורהיטני והדומה שאין דרך היקף בכך עיין שם, - ובדבריו האחרונים של היש"ש, אין הכרח ג"כ למש"כ הגרע"א שם, דלפי מה שהוכיחו התוס', דבפיאות הראש אף במספרים אסור, והיינו דלא מקשינן לזקן, לענין השחתה, גם במלקט ורהיטני אסור, דכיון דלא מקשינן לזקן, מנ"ל לפטור במלקט ורהיטני, ומטעם זה יהי' אסור לסרוק פיאות הראש כמו בנזיר עיין שם, דלפי מש"כ היש"ש, י"ל אף דלא מקשינן פאות הראש לזקן, ובמספרים אסור, לא רק כעין תער, אלא אף שלא כעין תער, מ"מ במלקט ורהיטני שרי כנ"ל, - והחת"ס שם עוד חילק בין תלישה לבכלי, והוכיח להלכה, דאין שום חשש בסריקת פיאות עיין שם, (והנה מש"כ החת"ס שם (סי' קל"ט), דתולש בנזיר אסור, משום דכתיב גדל פרע שער ראשו עיין שם, צ"ע לכאורה, דהרי היכא שהוא תולש השער מעיקרו, יש גם משום ל"ת דלרבות כל המעבירין, וכדאיתא שם (נזיר ל"ט ע"ב), אמנם לפי"מ שהביא החת"ס שם (סי' ק"מ), את מה דאיתא שם (בדף מ"ב), דיש רק משום הסרת נימין המדולדלין, ניחא, דבזה ליכא משום השחתה כמ"ש שם).

(ח) והנה בגליון הש"ס שם (נזיר מ' ע"ב) הקשה קושיא קשה כברזל, במה דאיתא שם, יכול ליקטו במלקט וברהיטני יהא חייב (במצורע), ת"ל ופאת זקנם לא יגלחו עיין שם, וקשה מאד, ממש"כ התוס' שם (בשבועות), דבמלקט ורהיטני במצורע לא אפשר, דגילוח כתיב בי', והוה לי' למיפרך, דלמא מגלח במספרים נמי מצוה

קעביד עיין שם, - ויש להוסיף דכן מוכח מדברי התוס' במקומו (נזיר מ' ע"א ד"ה תנופה), במה שדייקו בזה"ל, ולכך לא יטעון (מצורע) חומרא דתער, דזוג נמי יועיל עכ"ל, והיינו דוקא זוג מספרים, ולא מלקט ורהיטני, וקשה מהמבואר שם (ע"ב) בדברי הש"ס כנ"ל, וכן שנו ושלשו שם ברש"י ותוס' כמה פעמים.

(ט) והנה לפי מה שמדמה הגרעק"א שם בפיאות הראש תלישה ביד, למלקט ורהיטני, א"כ י"ל ג"כ לענין מצות גילוח מצורע, אם נאמר דמקיים במלקט ורהיטני, מקיים ג"כ בתלישה, - בזה נרויח ליישב מה דקשה עוד קושי' חמורה בש"ס (דנזיר) שם, דפריך דלמא לעולם אפילו ליקטו במלקט וברהיטני נמי מצוה קעביד, והא קאתי לאשמיענן דאפילו בתער לא מיחייב עלי' וכו', ותו אי ס"ד כי עביד במלקט וברהיטני מצוה קעביד, מדלא כתיב תער, כר"ל דאמר כל מקום שאתה מוצא עשה ולא תעשה, אם אתה יכול לקיים שניהם מוטב, ואם לאו יבא עשה וידחה את ל"ת עכ"ל, - והקשה השאגת ארי' (סי' צ"ו), דלמא זקנו אתי להתיר היכא דאין לו תער, וכדאיתא כה"ג (במס' שבת קל"ג ע"א), דתניא התם, בשר ואעפ"י שיש שם בהרת ימול דברי רבי יאשי', ופריך ל"ל קרא, דבר שאין מתכוון הוא, אמר אביי לא נצרכה אלא לרבי יהודא דאמר דבר שאין מתכוון אסור, ואביי אליבא דר"ש האי בשר מאי עביד לי', אמר רב עמרם באומר אבי הבן לקוץ בהרת דבנו מכוין, ופריך אי איכא אחר ליעבד אחר כדר"ל וכו', ומשני דליכא אחר עיין שם, וא"כ ה"נ י"ל דאין לו תער עיין שם.

(י) והנה כה"ג איתא בתוס' (שבועות ג' ע"א ד"ה ועל) גבי מצורע גופי', דכתבו שם, וגם אין להביא ראי' מדאמר (ביבמות ה' ע"א), דאתי עשה דמצורע, ודחי לאו דהקפה, מדכתיב ראשו, משמע, דכ"ע מודו דאסור ע"י אשה ונכרי, דאי שרי, לרב אדא אמאי דחי, הא אפשר לקיים שניהם, דיש לדחות, דאיצטריך קרא למימר דדחי, היכא דאין שם אשה ונכרי, ואין לומר ימתין עד שימצא אשה או נכרי או קטן, מדבעי למימר בפ' שילוח הקן (חולין קמ"א ע"א), דאתי עשה דמצורע ודחי עשה דשילוח הקן, ולא אמרינן ימתין עד שימצא אחר עיין שם, וצ"ע בזה, ממש"כ התוס' (בנזיר נ"ז ע"ב ד"ה ורב אדא) עיין שם, ועי' מש"כ בזה החת"ס שם (סי' קמ"א).

(יא) והנה השער המלך הקשה על קושי' התוס' (בשבועות ובנזיר) הנ"ל, דהרי מצורע בעי גילוח ע"י כהן, ותי' החת"ס שם (סי' ק"מ וקמ"א), כיון דבגלוח ב' שערות סגי למצות מצורע, כמבואר (בנזיר) וברמב"ם (פי"א מצרעת), דהיינו אם כבר נתגלח כל גופו שלא בתער, ושייר ב' שערות, מגלחן בתער ודיו, וכן אם גלחן שלא בכהן, דיו אם מעביר הכהן ב' שערות הנותרות, וא"כ אפילו בעי כהן לגילוח מצורע, מ"מ יעשה הגוי ההקפה, ויקיים מצות גילוח ע"י כהן בשאר שערות שבגוף עיין שם.

(יב) אמנם על פי הנ"ל, הקשה החת"ס שם (סי' ק"מ), דא"כ האיך אמרינן עדל"ת = עשה דוחה לא תעשה = בגילוח מצורע, דהרי מצות גלוח מצורע לא מקיים עד שיגלח כל שערו, והאיסור עובר בב' שערות במלא פי הזוג, - ואין לומר עפ"י ד הפסקי תוס' דזבחים (ס"פ דם חטאת), כיון שא"א לקיים העשה בענין אחר, לא בעינן בעידנא, כמו שרצה לתרץ לו הגרעק"א ז"ל, דהתם א"א לקיים העשה של ואכלו הבשר בשום פעם, אם לא יוציא המוח ע"י שבירת עצם, משא"כ הכא, הא אפשר ואפשר, שיגלח השערות האלו ע"י מספרים, ויקיים מצות גילוח מצורע שהיא בתער בשארי שערותיו, ואפילו אם לא ימצא השתא זוג ומספרים לגלח שערות זקנו, מ"מ כיון



שעכ"פ אפשר שיתקיים המ"ע בשום פעם, אם יהי' מצוי זוג ומספרים, תו לא דחי ל"ת, משום דבעידנא דמיעקר לאו לא מקיים עשה עיין שם, - וכוונת דבריו, דאף אם אין לו רק תער, ל"ש אפשר לקיים שניהם, מ"מ יש משום דבעידנא דמיעקר לאו לא מיקיים עשה, כיון דהאיסור הוי בב' שערות, והעשה לא מקיים רק בב' שערות האחרונות, ול"ה בכלל אי אפשר בענין אחר, כיון דאפשר בשום פעם, - וחידוש שלא הביא ראי' לדבריו מדברי התוס' (יבמות ד' ע"א סוד"ה לא) עייש"ה.

(י"ג) ובזה הי' נראה לענ"ד ליישב קושייתו, דמשכחת עשה דוחה ל"ת, אם כבר גלח כל שערותיו, ולא נשאר רק ב' שערות האחרונות שבזקנו, דהוי בעידנא, - דעל כרחק צ"ל כן גם להחת"ס, בנוגע למש"כ התוס', דליכא אשה וקטן, דאל"כ עדיין קשה, דל"ה בעידנא כנ"ל ודו"ק, - וכ"ז אם צריך דוקא תער, אבל אם מותר במלקט ורהיטני, אי אפשר לומר, דמיירי דאין לו רק תער, דהרי כיון דמותר במלקט ורהיטני, מותר גם בתלישה, ובודאי ב' שערות ניקל לתלוש בלא שום כלי, וא"כ אפשר לקיים שניהם, אלא עכ"ח המצוה בתער דוקא, וא"ש דברי הש"ס.

(י"ד) והנה לפי הנזכר לעיל, כיון דבהשחתת זקן, לא נזכר תער, ע"כ גם במספרים, היכא שהוי גילוח והשחתה, אסור כמו תער, א"כ גם גילוח מצורע, דנלמד דהוי בתער, רק מהשחתת זקן כנ"ל, א"צ רק גילוח והשחתה, ולא תער דוקא, אבל בנזיר ולוים, דכתיב תער בהדיא, א"כ צריך תער דוקא, - וקשה דא"כ למה כללם יחד במתני' (דנגעים פי"ד מ"ד), שלשה מגלחים, ותגלחתם מצוה, נזיר ומצורע ולוים, וכולן שגלחו שלא בתער, או ששיירו שתי שערות, לא עשו ולא כלום ע"כ, והובא משנה זו גם שם (בנזיר מ' ע"א), - ודוחק לומר דאף דכתוב בקרא תער, מ"מ עיקר הכוונה, כעין תער, גילוח והשחתה, ולא תער דוקא, וכתמיהת התוס' שם (ל"ט ע"ב), על הא דפריך הש"ס, ומאחר שסופינו לרבות כל דבר, מה ת"ל תער לא יעבור על ראשו, דלימא לאשמיענן כעין תער, ואין לומר כתירוצם, דא"כ לכתוב, משחית לא יעבור על ראשו, עי' אורח מישור שם, דזה שייך דוקא אם נאמר דא"צ גילוח, אלא כעין תער, שעוקר השער ומשחיתו מעיקרא, וכמ"ש בא"מ שם, משא"כ אם צריך גילוח שיש בו השחתה, לא הי' אפשר למכתב, ומשחית לא יעבוד אל ראשו, - (וביותר יש מקום לזה, עפ"י דברי רבי משה הדרשן, שהביא רש"י (פרשת בהעלותך ח - ז) דגלוח לויים הוי מדין מצורע עיין שם, אבל אין למדין הלכה מדברי אגדה), - אבל כ"ז דוחק, דהתוס' כתבו כן בתמיהתם, רק כדי ליישב, פרכת הש"ס, ומאחר שסופינו לרבות כל דבר כנ"ל, דמיירו לענין איסור, אבל בנוגע למצות תגלחת, דאין לנו הכרח לומר, דהכוונה כעין תער, בודאי הוי תער דוקא, - ודוחק לומר דמתני' אתיא אליבא דר"א, דיליף מנזיר, א"כ גם במצורע הוי בתער דוקא, - ועכ"ח אנו צריכים לומר, דאף דהמשנה כללם ביחד, הוי רק משום דבכולן צריכים גילוח והשחתה, אבל מ"מ יש חילוק ביניהם, דבנזיר ולוים בתער דוקא, ובמצורע אף בזוג של מספרים רק שיהי' גלוח שיש בו השחתה.

(ט"ו) אמנם צ"ע טובא, דא"כ תקשי, על מה דאמר בבביתא, ללמדו ממצורע אי אפשר, שאין דנין קל מחמיר, הרי לפי מסקנת הש"ס, דהווא תנא אליבא דרבנן, דכל מה דצריך תער במצורע, נלמד מזקנו, א"כ במצורע, די רק בגלוח שיש בו השחתה, ולא תער דוקא א"כ צריך קרא בנזיר, לידע דהוי בתער דוקא, - ובאורח מישור שם

(מ' ע"ב על תוד"ה אין) הקשה, לא ליכתב גבי ליום תער, וליתי ממצורע, ומהאי טעמא הוכיח שם, דבלוים לא העבירו תער על פיאות הראש והזקן, וכמ"ש הרבינו אבן עזרא ורבינו בחיי, וע"כ כתב בלוים תער בפ"ע, כדי דלא לילף ממצורע עיין שם, (וחידוש על השבות יעקב (ח"ג סי' צ'), והובא בספרי (ח"ב סי' פ') שלא הביא משם), ולהנ"ל בלא"ה א"א למילף, דהוי בתער דוקא, והאורח מישור נכון שפיר עפי"ד הש"ס שם כנ"ל, אבל דברי הש"ס צע"ג כנזכר.

(ט"ז) וכדי לחזק דברינו, דבזקן אסור בכל גילוח שיש בו השחתה, (ומי שדעתו רחבה מדעתנו, יתרץ את דברי הש"ס בנזיר הנ"ל), אעתיק את דברי החת"ס (חאו"ח סי' קנ"ד ד"ה ואמנם), שכתב בזה"ל, ואמנם להרמב"ם, דנטילת זוג הוא הזוטר, א"כ אם גילח עד כשיעור נטילת זוג, שוב ישחית בתער, אך לעומת זה, הלא לרמב"ם אין שיעורו בב' שערות, ואינו נכלל בלשון מתני', ב' שערות שאמרו בכל מקום, ולא נאמרו שיעורים הללו בתער, וכ"כ נוב"י הנ"ל (תנינא חיו"ד סי' פ'), ואני מוסיף, אם אין קבלה על השיעור, א"כ הסברא נוטה דחייב עליו, דהרי תער לא כתיב בקרא, אלא לא תשחית, וחז"ל אמרו, אין גלוח שיש בו השחתה אלא בתער ולא במספרים, וא"כ ממנ"פ, אי נימא, דהשערות הנשארים אחר גילוח הזוג, הוי כמאן דליתא, הרי השחית, והיינו בתער, ולא במספרים כעין תער, אלא תער ממש, שהרי גילח והשחית, אע"כ צ"ל, מה שנשארו אח"כ, שם שיער עליו, והוי גילוח בלי השחתה, א"כ המשחית אחריו חייב, ואפילו להסמ"ג (שהביא הב"י יו"ד סי' קפ"א), דס"ל דבעין ב' שערות, וגם שיעורא זוטא הוא זוג, מ"מ י"ל אין למידין מן הכללות, במקום שלא נאמר בהם חוץ, כי סברא הנ"ל נכונה, וסמ"ג דעת יחיד, ומי יסמוך עליו במלקות דאו' עכ"ל.

(י"ז) והנה דבריו סובבים שם, כלפי מה ששאל הרב השואל בנוב"י שם, לומר, דאם כבר נגזזו השערות עד שיעורא זוטא, ושוב עקבי השערות הנותרים, המה כאלו אינם, אם מותר להשחית הנותר בתער, וסיעתו מדברי הרמב"ם (ה' טומאת צרעת פ"ב ה"א ופ"ח ה"ה ופ"א מפרה ה"ב), דל"ה לי' דין שערות, כל שאינו כדי נטילת הזוג, ומקורו מדברי הש"ס (נדה נ"ב ע"ב), דאיתא שם במתני', שתי שערות האמורות בפרה ובנגעים ובכ"מ, כדי לכופ ראשן לעיקרון, דברי ר' ישמעאל, ר"א אומר כדי לקרוץ בציפורן, ר"ע אומר כדי שיהי' ניטלות בזוג, אמר ר"ח הלכה כדברי כולן להחמיר, והנוב"י דחה דל"ה כלל לכל התורה, ומצד הסברא, אין לומר כלל בפיאות הזקן שיעור, כיון שהתער יכול לגלחם, למה לא יהי' ע"ז שם גילוח עי"ש.

(י"ח) והנה החת"ס שם (ד"ה והנה בנוב"י סי' צ"ט) כתב, דל"ה תשובה מספקת, אך כל שהוי השיעור בב' שערות, נכלל במשנה הנ"ל, ופליגו בזה הרמב"ם והסמ"ג, דלהרמב"ם לא נאמר בפיאה ב' שערות, ולהסמ"ג גם בפיאה תלוי בב' שערות, - ומ"מ אף אם נכלל במתני' הנ"ל, עדיין בנוגע לשאלת הרב השואל בנוב"י הנ"ל, תלוי בפלוגתא שבין רש"י וכל הפוסקים עם הרמב"ם וסמ"ג, דכולהו ס"ל, דקריצת ציפורן שיעורא זוטא מנטילת זוג, ולהרמב"ם והסמ"ג, נטילת זוג הוי שיעורא זוטא עיין שם, וביאר שם החת"ס פלוגתתם, דל"ה פלוגתא במציאות, אלא בפירוש קריצת ציפורן, דלפי' רש"י ורוב הפוסקים, דהשער נאחז בין הציפורן לבשר, והיא ממש כעין הרגשת פגימת הסכין, וע"כ הוי שיעורא זוטא, הרגשת הציפורן, כפגימת סכין של שחיטה, והרמב"ם והסמ"ג

ס"ל, דהיינו לאחוז השערות בין ב' צפרניו, והוי שיעורא רבא, וא"כ הרי לרש"י ורוב הפוסקים, לא מיבעי', כשיגלח בזוג, עדיין ישארו כדי לקרוץ בציפורן, כי א"א ליטול בזוג בעומק כ"כ, א"כ פשוט לחייב אח"כ אהעברת תער, אלא אפילו אם יעבור שערות במשיחת אורי"ם, שמחלק לגמרי, ולא נשאר שום דבר, ביום שלאחריו, כבר צמחו כ"ש כדי קריצת ציפורן, (ומש"כ החת"ס אח"כ (בד"ה והנה הנוב"י), דאפילו יגלחו ביום טוב האחרון, מ"מ עד מוצאי יום טוב, יצמחו כדי קריצת ציפורן ויתחייבו עיין שם, כתב כן רק ליתר שאת, כי הוי כן במציאות, אפילו ביום שלאחריו כנ"ל), והוא פשוט, וא"א להתיר בשום אופן, וגם להרמב"ם, הרי ל"ה בכלל מתני' הנ"ל, ואין קבלה על השיעור, א"כ י"ל מסברה ככל הנ"ל (באות י"ז), ולא נשאר לנו רק דברי הסמ"ג, דלדידי' הוי בכלל מתני' הנ"ל, ונטילת הזוג, הוא שיעורא זוטא, א"כ אחרי גילוח הזוג, הרי לא נשאר כדי נטילת זוג, ואם קבלה הוא נקבל, דאף שאחרי גילוח במספרים, לא חייב על השחתתם, בתער, מ"מ אינו חייב על הגלוח במספרים, אבל הוי דעת יחיד, ואין סומכין עליו במלקות דאורייתא עכת"ד החת"ס.

(י"ט) ובהיותינו בזה, צ"ע מאד, דברי תשו' מטה לוי (מהרה"ג מוה"ר מרדכי הלוי הורוויץ ז"ל אבד"ק פראנקפארט, סי' י), בנידון השאלה, באחד ששחין פורח בתער זקנו, ולפי הרופאים, לא תעלה ארוכה למחלתו, כי אם ע"י העברת שער מידי יום ביומו בתער, וסכנת נפשות ליכא בשום אופן, ומכל מקום התיר, באופן שמסיר השער תחילה ע"י צפרנים וכדומה, עד לעקרון ממש, שלא ינטלו בזוג, ולא יוכל לקחם בציפורן, ואח"כ יעבור אינו ישראל תער על זקנו מידי יום ביומו, בלא הפסק, ובע"ש סמוך לזמן תפילה ובמוצאי שבת, ובנה יסוד היתרו על דברי החת"ס הנ"ל שם, שכתב שלא מצא הנוב"י תשובה מספקת להשואל (בסי' פ') הנ"ל, - ועוד כתב שם, אבל עכ"פ ברר (החת"ס) בידו החזקה, שהדין דין אמת, שאין כאן איסור דאו' מבורר, אם תקטנה השערות משיעורן עיין שם.

(כ) וכל הדברים הנ"ל המה להיפוך, מהמבואר בחת"ס שם, דאדרבה בירר שם, דאין שום היתר, וכתב דרק הנוב"י, לא מצא תשובה מספקת, אבל הוא החת"ס בעצמו מצא תשובה מספקת, ומטעם, דאף אם הוי בכלל מתני' (דנדה) הנ"ל, מ"מ לשיטת רש"י ורוב הפוסקים, קריצה בציפורן, היינו נסבך בציפורן, ואחרי הגילוח במספרים, עדיין נשאר בשיעור הנ"ל, ואף אם העביר באופן שלא נשאר שום דבר, מ"מ ביום שלאחריו, כבר צמחו כ"ש, כדי קריצת ציפורן, ולשיטת הרמב"ם דלא נכלל במתני', אז יש לאסור משום ממ"נ כנ"ל, וכ"ז כלפי לי' ממה שכתב במטה לוי בשיטת החת"ס, ובנה יסוד להיתר, על המבואר שם להדיא לאיסור.

(כ"א) וביותר הרי השאלה הנ"ל במטה לוי, כמעט כהווייתו, מבואר בתשו' בשמים ראש (סי' י"ח), שכתב להתיר באופן הנ"ל, וע"י גוי, והרי החת"ס שם (ד"ה הארכתי), על שאלת הרב השואל בנוב"י הנ"ל, כתב בזה"ל, שאלה זו לקוחה מכזבי הרא"ש שבספר בשמים ראש (סי' י"ז, ט"ס וצ"ל י"ח) עכ"ל, הרי כתב על תשובה בספר בשמים ראש הנ"ל, שכתב להתיר, שהיא מכזבי, והיא לשון נופל על לשון מכתבי, כלומר שלא הוי מכתבי אלא מכזבי הרא"ש, דתלי בוקי סרוקי וכזבים בהרא"ש ז"ל, הרי מפורש בנדון זה ממש, שבספר מטה לוי, שדעת החת"ס להחמיר, ולא ידעתי איך אפשר להפוך דברי החת"ס ז"ל מאיסור להיתר.

(כ"ב) והרי ש"מ מדברי החת"ס הנ"ל, שגם הוא נקט בפשיטות, דבגלוח הזקן, תלוי רק בגלוח והשחתה, ולא בתער דוקא, - ועוד למדנו ממנו השיעור שיהי' נקרא השחתה, דלשיטתו, שהניח יסוד, וכתב ע"ז דהיא סברא נכונה, דאם השערות הנשארים בגלוח הזוג, אין חייבים עוד עליהם אם מעבירם בתער, הוּו כמאן דלית'י, וחייב על הגלוח במספרים, משום גלוח והשחתה, א"כ אם לא נשאר כדי שיהי' נאחז בציפורן, בשלמא אם נאמר, דל"ה בכלל המתני' (דנדה) הנ"ל, אז י"ל, דיש משום גילוח בתער, אף אם נשאר רק שיעור כל שהוא, אף פחות משיעור הנ"ל, אבל אם נאמר כשיטת רש"י ורוב הפוסקים דנכלל במתני' הנ"ל. ודאין אף שיער כדי קריצה בציפורן, ל"ה משום תער, אז איכא איסור השחתה בגילוח המספרים עצמן.

(כ"ג) והנה לפי הנ"ל, הי אפשר למצוא מציאות קל בזוג מספרים, שיהי' בו, משום גלוח והשחתה, אף בזמן הש"ס, שלא היו עוד המכונות אלקטרית שבזמננו, וא"ש מה דאיתא במתני' (דנזיר) והש"ס שם כנ"ל, - וגם אם נדמה מש"כ רש"י שם (בנזיר נ"ז ע"ב) כעין תער, סמוך לבשר, עם מש"כ רש"י שם (ל"ט ע"ב), תלש, שיער בסמוך לבשר אבל לא עקרו לגמרי, וכגון שעיקרו נראה עיין שם, והיינו דסמוך לבשר, נקרא כגון שעיקרו נראה, והגדרים שבין שבין /תיבת שבין כפולה/ תער ממש, ובין שיהי' נקרא עוד מספרים כעין תער, הוי כמו הגדר, שבין, מירטו, שפירש רש"י שם, דעקרו לגמרי ממקום גידולו עיין שם, ובין תלש שפירש כנ"ל, - י"ל דהשיעור של עיקרו נראה, עם קריצה בציפורן, לפי פירוש החת"ס בשיטת רש"י, הוּו לאחדים.

(כ"ד) והנה אם ננקוט לחומרא כנ"ל, יש לחוש על כל מכונות גלוח של אלקטרי דזמננו, שלא נשארו אחרי הגלוח עמהם, שערות כשיעור הנ"ל, ובזה פרשתי טעמי ונמוקי אשר הנני מפקפק על כל המכונות כאלו, ואם הגאון החת"ס ז"ל בתשובה (חאו"ח סי' קנ"ט ד"ה עוד), כתב בשם חכמי פראג הראשונים, שהתקינו המשיחה בסם, בשביל שלא יסתפרו במספריים, אף בגלוח של סתם מספרים כעין תער, משום חשש שלא יחתוך רק בתחתון לחוד, אף דהוי מידי דלא שכיחא, וכמ"ש שם (בד"ה אשר) עיין שם, - וכן הוכיח בתשו' חיים שאל שם (ח"א סי' נ"ב), דבסם עדיף ממספרים כעין תער, מטעם הנ"ל עיין שם, מכ"ש דיש לחוש במכונות של זמננו מטעם הנ"ל.

(כ"ה) וחזיתי בספרים של גדולי האחרונים בתקוה למצוא סמך למנהג העולם להקל, אבל לא רק שלא מצאתי (חוץ מבדברי הגרפ"צ ז"ל כדלהלן) היתר, אלא כתבו בפירוש להחמיר, ה"ה, בספר מנחם משיב (מהג"מ מנחם מנדל קירשבויים ז"ל, רב בפרנקפורט, ח"א סי' מ"ג), דאף שגדול כחו בהיתרא, כנראה מספרו, מ"מ כתב שם, ע"ד המכונה החדשה, העשוי' במיוחד לגלוח הזקן, דנעשה כתואר רהיטני, ובחי' הרח"ה (בחליפות מכתבים סי' י"ב), כתב, דלא נקרא גלוח, רק בתער, ואם כי מדברי רש"י (מכות דף כ"א ע"א) ותוס' (נזיר מ' ע"ב), דאינם קרוים גלוח, שאינם רגילים לגלח בהם, ומכונה זו מיוחדת לגלח, כל זה רק המבקש חומרות, לאסור את המותר עיין שם, וע"ז כתב, הבעל מנחם משיב, דבמח"כ טעות פלטה קולמתו, וישתקע הדבר ולא יאמר לעקור ח"ו דבר מן התורה, והוא פשוט כדברי רש"י ותוס', ולפי"ז כשמייוחד לגלוח הוי ממש כתער, וסיים ע"ז הבעל מנחם משיב בזה"ל, וכן כעת שהמציאו מכונה חדשה בחשמל לגלוח, וגם יכולין לגלח כל גופו בזה, דינו כתער עכ"ל, - וכן נאמר לי בשם הגאון החזון איש ז"ל, דפקפק הרבה במכונות דזמננו, - וכן נראה מדברי הגאון החפץ חיים ז"ל,

בא' מספריו הקדושים, - וכנראה דלא נחשב להו הפסק דק שבדקים, בין הבשר, והסכין המגלח להפסק, והוי גלוח והשחתה, ומובן הדבר ביותר, לפי דברנו הנ"ל.

(כ"ה) ושוב ראיתי בספר זה השלחן (מג"א באה"ק חלק שני יו"ד סי' קפ"א), שהביא, שהרבה גדולים אוסרים המכונות חשמלית, מטענה, שהתחתון וגם העליון הם דקים מאד מאד, וא"כ הוי התחתון (שלצד בשר) כמאן דליתא, ואינו מגין, מדנכנס הבשר והשיער בו, והוי כגילוח, וגם דכל ענין המספרים, הוא, מדליתא בהם השחתה, ובכאלה יש בהם גם השחתה, דמורידים השערות עד קצה האחרון שבאחרון וצ"ע עכ"ל, - הרי דדנו בזה מתרי טעמי, א' דיש לחוש דנכנס הבשר והשיער בו, ב' דלא נחשב להפסק, כיון דמורידים השערות, עד קצה האחרון, ונתחזקו דברינו הנ"ל.

(כ"ו) אמנם חלילה לי לעורר קטרוג על אחב"י שנהגו היתר, - הגם דלמעשה פשוט, דיש לאיש ירא וחרד לחוש לכל זה, - וי"ל שסמכו על הסברא שכתב הגרפ"צ פרנק ז"ל (נדפס בפרדס תש"י סי' נ"ה, ואח"ז נדפס תשובה זו בטורים החדשים באה"ק שציין לזה ג"כ כת"ה), דיש לדון, דמכיון דעצם הסכין, אינו פוגע, ולא נוגע בבשר, מפני שיש הפסק דק ביניהם, א"כ אין דינו אלא כמספרים כעין תער, שאינו עובר בל"ת דגלוח הזקן עיין שם, - וצ"ל דס"ל, כיון דעכ"פ נשתארו שערות כל שהוא, אף יהי' באופן, שאין בהם משום גלוח בתער, ליכא משום השחתה בהמספרים, ודלא כסברא נכונה של החת"ס, - וגם י"ל, דלמ"ד דלא נכלל בהא דמתני' (דנדה) הנ"ל, יש איסור תער, אף בכל שהוא ממש, - והחת"ס ג"כ לא ברירא לי' אחרת, אלא שכתב ממ"נ, וכ"ז בנוגע להגלוח בתער, אחרי גלוח במספרים, אבל במספרים בעצמן בלא הגלוח שאח"ז, הספק במקומה עומדת, דדלמא יש גלוח אף בכל שהוא, ממילא ליכא משום השחתה במספרים והבן.

(כ"ז) אמנם פשיטא דכ"ז ל"ש במכונות, שמורידים השערות, עד קצה האחרון שבאחרון, באופן שמחליק עור הפנים לגמרי, די"ל דהיינו תער ממש, שיש בו גלוח והשחתה, ולא רק מספרים כעין תער, (ומש"כ בפרישה במספרים כעין תער, דנעשה, עד שיהי' חלק, י"ל דלאו דוקא כנ"ל), ותרי טעמי איכא בזה, א' משום דהפסק דק כזה, לא נחשב להפסק, ב' דיש לחוש, שהסכין המגלח נוגע בעור הפנים עצמו, כחששת המומחה של חברת הקונים כנזכר בראש דברינו, - וגם הגרפ"צ ז"ל מודה בזה, כאשר תנא והדר מפרש בתשובתו הנדפס בספר חלקת יעקב שם, שכתב, דבמכונה שהנסיון הורה שמגלח למשעי, י"ל דהיינו תער, - ומש"כ שם, בזה"ל, ולכן אני אומר לכל שואל, שיזהר שלא להדק המכונה להבשר, דמתוך ההידוק יבא לידי גלוח ממש, - אבל כשאינו מהדק כ"כ, אז אינו בגדר פס"ר =פסיק רישא=, שיבא לידי גלוח ושריא עכ"ל, - ופוק חזי מה עמא דבר, מי יודע להזהר בזה, שלא להדק, ומי ישמע לנו, אם נזהיר אותו על זה, ואף הוא כמעט דבר שאי אפשר להזהר, לגלוח שלא ע"י הידוק סמוך לבשר, ואף אם יהי' באפשרות להיזהר, ויהי' איזה מדקדקים בזה, אבל בודאי עלול הוא בעידנא דטריד בעבדותי', להיכשל ולעשות באופן האסור, ואם חכמי פראג חששו לסתם מספרים, דיילמא יעשה באופן האסור, אף דהוי מילתא דלא שכיחא כנ"ל, מכ"ש דיש להחמיר בנדון דידן, דהוי להיפוך, לא שכיח בהיתרא, שיזהר שלא להדק המכונה להבשר כנ"ל.

(כ"ח) ובזה תבנא לדינא, שעל כל פנים הסומך על מנהג העולם להקל, צריך לדקדק ליקח מכונה, אשר ההפסק, היינו החלק הנוגע בעור הפנים, יהי' היותר עבה שאפשר, ועל כן לדעתי יש להתרחק מכל ההמצאות החדשות, שמחדשים בזה חדשים לבקרים, שהכל כדי שהסכין המחתך, יתקרב בקירוב היותר אפשרי, להעור הפנים, כנזכר בהמכתבים של בתי תעשוי', אשר יש לחוש בזה מתרי טעמי לאיסורא כנ"ל, וביותר באלו שהסכינים הקטנים חותכים כבתער ממש, דאלו באותם שמחתכים רק ע"י חיכוך זה ע"ג זה, יש סברא, שנשארים שערות כל שהוא עד מקום החתך, כעבוי חלק החיצוני, אבל אם הסכינים מחתכים כתער, החשש ביותר, שמושכים השערות עד העור, ומגלחים מן העור הפנים ממש. וכבר חשבתי שמהנכון לברר איזה המובחר שבהם להלכה, וליתן הוראות להשואלים, שאין רצונם בסם, שיגלחו דוקא בזה, אבל עדיין לא הגעתי לידי מדה זו, והנני בזה דוש"ת וחותרם בכל חותמי ברכות יצחק יעקב ווייס

נ, ב, ושוב עיינתי בספר שערים מצוינים בהלכה, וראיתי (בסי' קע"א אות ג') הביא מספר שו"ת חבלים בנעימים (ח"ד סי' כ"ז), אודות מכונה /חשמלית/ עלעקטרית לתגלחת, שמתחלה עושה מעשה מספרים פעם ראשונה ושני', וברביעית גומרת בהשחתה גמורה כתער ממש, אסור להשתמש בה עפ"י הנוב"י הנ"ל עיין שם, ובודאי כוונתו לרוב המכונות העלקטרית השכיחי כעת, שדרכם לגלח באופן זה, וצ"ע על ההתפשטות ההיתר, שאף חרדים ות"ח אינם נזהרים בזה.

ואפריון נמטי' לידידי הגר"מ שטערנבאך שליט"א, אשר הי' למראה עיניו התשובה הנ"ל, ובדברי תורתו לידי"נ הגה"צ בעל עטרת יום טוב שליט"א, קיים מצות השבת אבידה, את דברי הגאון החפץ חיים ז"ל, שהבאתי (באות כ"ה), לומר שהדבר מפורש בספרו ליקוטי הלכות (פ"ג דמכות), וז"ל שם (בדי"ד ע"ב מדה"ס בעין משפט אות ז'), פירש רש"י, דרך לגלח בו ומשחית, והיינו תער, אבל רהיטני משחית ואין דרך לגלח בו, והנה לפי"ז המאשינקע /המכונה/ החדשה, שמספרין בהם (היינו מה שקורין אל /הא' קמוצה/ וכ"ש חצי אל /הא' קמוצה/) שמגלחין כתער ממש, ותולש השער לגמרי, ולא נשאר מאומה, המספר בהם את זקנו, לכאורה עובר על מה שכתוב, ופאת זקנם לא יגלחו, ושומר נפשו ירחק מזה מאד עכ"ל. - והנה המכונות גילוח אלקטרי הוי כש"כ מהנ"ל כנודע.

וכן מה שנאמר לי בשם הגאון החז"א ז"ל, הביא הגר"מ שליט"א הנ"ל, שסיפר לו עד נאמן ממצוייני כולל פונובז, ה"ה המופלג בתו"י הרב נח ברמן שליט"א, ששאל בעצמו פי החז"א זצ"ל, אם נכון השמועה, שהוא פסק שירא שמים יש לו ליזהר שלא לגלח במכונה אלקטרי, והשיב שלא נכון, רק זהו איסור לכל אחד, ולא לירא שמים לבד, וע"ז שאל עוד, אולי יש לחלק, ובמכונה שיק לבד יש לאסור והשיב שכבר עשה נסיונות במכונות גילוח, שלכלך היד בדיו, וגילח במכונה, ונעשה נקי במקומות שונים, וע"כ מוכח שנוגע בבשר, והוא כתער, ויש לאסור בכלהו עכ"ד. וכן מעידים כמה בני תורה עדים מהימנים, שרבינו החז"א זצ"ל אסר מדינא להתגלח בהנו מכונות, (והורה שאסור להמציאם לאחר מפני איסור לפני עור), ושמעתי שגם ש"ב הג' ר' אהרן קאטלער זצ"ל פקפק בהיתר להתגלח במכונות אלקטרי עכ"ל הגר"מ הנ"ל. - ועוד הביא מספר קול מבשר (ח"א סי' י"ט וכ'), שבכמה

דברים הוא בן גילי, ומסיק לאסור, ואין הספר נמצא אצלי. - אך מה שהעיר הג' הנ"ל על דברי, מה שהבאתי מסוגיא דנזיר, אינו מובן, להמעין היטב בהסוגיא דשם ובדברי הנ"ל.

והנה הגר"מ שליט"א הנ"ל, אף שדחק להפוך בזכותם של המגלחים במכונת אלקטרי, בהן ולא ורפיא בידי', סיים במכתבו הנ"ל, בזה"ל, וטוב הדבר שכת"ר יפרסם מענין זה בספריו וכו', ורבנים וראשי ישיבה, ידעו עכ"פ שיש בזה חשש איסור, וישפיעו במקום שלדעתם הדבר אפשר ונכון וכדעת גדולי דורינו זצ"ל שהורו כן, וכמו שהבאנו בתחילת דברינו עכ"ל. וכן הי' תשובתי הנ"ל, לפני הגמון"ר שמואל וואזנער נ"י אב"ד זכרון מאיר, בני ברק, וחיזק דברינו, באומרו שכן העלה מכבר בראיות ברורות לפני הגאון החז"א ז"ל, - ושוב ראיתי מה שכתב בס' שו"ת מלמד להועיל (חיו"ד סי' ס"ד אות י"א - י"ט), ודאתאן משם חומרא לגבי תער, דאם לא הניח כדי לכופ לוקה להרמב"ם, וקולא לגבי מספרים, אבל דבריו צ"ע עייש"ה.

### שו"ת הר צבי יורה דעה סימן קמג

הקפת הראש במכונת גילוח חשמלית. נשאלתי מאת ספר - אומן חרדי שמסתפק ושואל, על מכונת גילוח חדשה מקרוב באה מאמריקא, שעצם הגילוח לא נעשה בכח אדם, אלא שהחשמל מנדנד את סכין הגילוח שבתוך המכונה והאדם אינו אלא מוליך ומביא את המכונה על גבי השער ובדרך הילוכה מגלחת היא בכח החשמל, והשאלה באה אי שריא הוא לגלח את עצמו ואת אחרים, או נאמר דגם זה בכלל הל"ת דלא תקיפו.

הנה לענין גילוח הזקן יש לדון, דמכיון דעצם הסכין אינו פוגע ולא נוגע בבשר מפני שיש הפסק דק ביניהם, א"כ אין דינו אלא כמספרים כעין תער שאינו עובר בל"ת דגילוח הזקן ורק בהקפת הראש לשיטת התוס' שעוברים גם במספרים כעין תער, לכאורה הדין נותן שאסור לגלח הפאות במכונה זו שהיא כמספרים כעין תער, אבל יש כאן מקום עיון, דמכיון דגילוח זה הוא לא בכח האדם אלא בכח החשמל יש לדון דכלפי המגלח אין זה אלא גרמא ולא יתחייב משום לאו דלא תקיפו כשהוא נעשה שלא בידיים ממש. והנה לפי"ז יש לדון ולחלק בין זה שהוא מקיף את עצמו ובין שהוא מקיף לאחרים, ואקדים את הידוע דבל"ת זו של לא תקיפו עוברים שניהם באזהרה זו, ולפי"ז הניקף עובר בלאו אף בלי מעשה (לרוב הפוסקים), אלא לענין חיוב מלקות יש חילוק דבלי סיוע כלל עובר בלאו ופטור ממלקות משום לאו שאין בו מעשה, ואם הוא מסייע גם הניקף חייב מלקות. וממילא המקיף את עצמו במכונה חשמלית אף את"ל דאינו אלא גרמא מ"מ הוא חייב מלקות מצד אזהרה שעל הניקף דכאן הוא לאו שיש בו מעשה דגם מעשה גרמא לא גרע מזה שהניקף מסייע להמקיף וכאן אין לך מסייע גדול מזה. אבל במקיף את חבירו במכונה זאת יש לדון לכאורה דמכיון שאינו עושה כלום בעצם הגילוח דזה עושה כח החשמל, והמקיף, כל פעולתו אינה אלא ההנחה שהוא מניח את המכונה על השער והמכונה דידה עבדה מאליה י"ל דמדין מקיף לא יתחייב מפני שאין זה מקיף בידיים.

וכע"ז ראיתי בת' שאילת יעב"ץ (חו"מ סוף סימן טז) שמביא דברי הרמב"ם בהל' חו"מ (פ"א ה"ג) שכתב אינו לוקה משום לא יראה ולא ימצא א"כ קנה חמץ בפסח או חימצו כדי שיעשה בו מעשה. ותמה ע"ז הגאון שאילת יעב"ץ וכתב: איברא אי קשיא לי הא קשיא לי אעיקרא דדינא דחשיב ליה הר"מ מחמץ כעושה מעשה, מנא ליה הא, ומסתבר דלא הוי אלא גרמא שאפילו נתן בו שאור מ"מ אינו מחמץ מיד, ולכן מוקים לה לדברי הרמב"ם דמחמץ העיסה בין ידיו מיירי דבכה"ג ודאי החימום שבידיו מחמץ והר"ז עושה בידים ממש, עכ"ל. הנה מבואר בדבריו דהנחת השאור בידיו לאו מעשה הוא אלא דין גרמא עלה, א"כ גם במניח מכונת הגילוח יש לעיין ולדון דדין גרמא עלה.

ולפי זה היה קשה לי הא דאמרינן בסוטה (דף מח ע"ב) גבי אבני חשן ואפוד, תניא אבנים הללו אין כותבין אותן בדיו משום שנאמר פתוחי חותם ואין מסרטין עליהם באיזמל משום שנאמר במלואתם אלא כותב עליהם בדיו ומראה להן שמיר מבחוץ והן נבקעות מאליהן, כתאינה זו שנבקעת בימות החמה ואינה חסרה כלום. וזה מסתבר דמעשה השמיר לא יהא עדיף להחשב כח אדם יותר ממכונת גילוח, והרי מקרא מלא הוא ופתחת עליהם שמות בני ישראל דהוי מצות עשה לחקוק השמות על האבנים ואם נאמר דאין זה אלא גרמא וכמאן דלא עביד איהו בידים, כיצד מתקיימת מצוה זו ע"י השמיר, שהשמיר הוא המחוקק ולא האדם. וכן ראיתי בספר לב אריה (חולין דף יח) דפשיטא ליה דחקיקת השמיר חשובה כאלו נעשה ממילא לא ע"י אדם, עיין בתוס' חולין, שם (ד"ה וכמה) שהקשו בההיא דאמרינן (ע"ז דף נב) גבי אבני מזבח ששקצום אנשי יון וגזזום רחמנא וכו' והשתא ליעבריהו ע"י שמיר, א"ו =אלא ודאי= שמיר אינו עושה אותם חלקות שלא תחגור בהן צפורן, ע"כ. וכתב הלב אריה: בעיקר קושית התוס' י"ל דאם יעשה ע"י שמיר לא מיקרי ביטול כלל, דכיון דאינו עושה מעשה השבירה בעצמו הוי כע"ז שנשתברה מאליה דלא הוי ביטול, עכ"ל. ולפלא בעיני שלא הרגיש בהאי קרא דאמרה תורה ופתחת עליהם דמשמע דהוי מצוה שבגופו ומוכרח דבמה שמעמיד השמיר על האבן זה חשיב כאלו האדם עצמו עושה כן, ולפי סברת הלב אריה דנקט בפשיטות דביטול ע"ז לא הוה ביטול כי אם במעשה האדם גופא ובגרמא לא הוי ביטול, א"כ יהיה מוכרח מכח קושית התוס', שהקשו דנעביד הביטול ע"י שמיר, ע"כ דס"ל דהנחת השמיר מעשה גמור הוא ולא גרמא. אלא דעיקר סברת הלב אריה דנקט בפשיטות דמעשה גרמא אין ביטול לע"ז תמוה לי דמנ"ל הא, דלא מצינו כלל על ביטול ע"ז שתהא מצוה שבגופו דוקא, הא עיקר סברת הביטול הוא שניכרת מחשבתו של גוי מתוך מעשיו שדעתו היא להוכיח על מחשבתו והרי ר"ל ס"ל דנשתברה מאליה נמי בטלה משום אומדן דעת הגוי וכדאמר רשב"ל ע"ז (דף מא ע"ב) ור"י פליג משם דאין לנו הוכחה מצד הגוי שרצונו לבטלה, אבל כשהגוי עושה מעשה, יהיה ע"י גרמא אבל עכ"פ יש לפנינו מעשה המוכיח שהגוי דעתו לבטלה בודאי גם ר"י מודה דבטלה היא, דאין לך ביטול גדול מזה, א"כ שוב אין הכרח דהתוס' ס"ל דהנחת השמיר לאו גרמא היא די"ל דגם הם ס"ל דהוי גרמא ומ"מ לגבי ביטול גרמא נמי מעשה רבה היא לבטל ע"ז.

וראיתי כי שתי ההנחות האלו הנחת המכונה והנחת השאור אין דמיון עולה יפה ולא קרב זה אל זה כלל. דכאן במכונת הגילוח אין זה הנחה לחודא שהרי הוא מוליכה בידו וכל זמן הגילוח הוא מצדדה ומכוין אותה שתוכל



לגלח, והמכונה איננה אלא כגרזן ביד החוצב בו, וכן בהנחת השמיר על גבי האבן שמעבירו ומצדדו על תמונת האות חשיב בידיים דלא כהל"א = כהלב אריה =. וכעין זה בחורש בבהמה בשבת שאעפ"י דעיקר החרישה היא בכח הבהמה והיא רק מנוהגת ע"י האדם, מ"מ חייב האדם משום חורש, מפני שהוא מנהיגה ומכוונה לתלמיה ומסייע בגוף המלאכה חשיב הוא לעושה המלאכה ונסקל על זה, משא"כ הנחת השאור ומתחמץ, שמניח השאור ומסתלק תיכף ופעולת החימוץ נעשית לגמרי ממילא. ולכן במכונת גילוח אין לצדד שיהא בזה דין גרמא ובודאי המקיף את חברו במכונת גילוח דין מקיף יש לו ולוקה ע"ז, והמקיף את עצמו יעבור בשתיים מצד מקיף וגם ניקף ביחד.

אמנם מסתפקנא במקיף לאחר ע"י סם, דמסתבר ג"כ שהעברת השער לא נעשית ברגע אחד וצריך שישהה הסם עליו איזה זמן בכדי תלישת השער משרשן, בזה דמיא להנחת השאור להחמיץ העיסה, שלדעת השאלת יעב"ץ אין זה מעשה להתחייב עליו, ואפשר לדונו כגרמא בעלמא שלא יתחייב המקיף, דאין כאן מעשה הקפה בידיים, וכדברי השאלת יעב"ץ. אבל כד נעיין, דברי השאלת יעב"ץ תמוהים מאד מגמרא ערוכה מנחות (דף נו ע"ב) א"ר אמי הניח שאור ע"ג העיסה והלך לו ונתחמצה לוקה, וכן הובאה הלכה זו ברמב"ם הל' מעה"ק (פי"ב הט"ז) ומבואר להדיא דזה מעשה וחייב אף בשנתחמצה מאיליה, ומשום דההנחה אינה גרמא אלא מעשה שהוא לוקה ע"ז. ומה שמתמה בשאלת יעב"ץ מנ"ל להרמב"ם זה, הרי מבואר בדברי ר' אמי שאמר הניח שאור ע"ג העיסה והלך וישב לו ונתחמצה מאיליה. ולכאורה האימרא הלך וישב לו נראה כשפת יתר דלמה לא סגי לו לומר הניח שאור ע"ג עיסה ונתחמצה מאיליה חייב, אלא הוא הדבר שרוצה להשמיענו דלא כסברת השאלת יעב"ץ, דהנחה בעלמא גרמא היא אלא דזה חשיב מעשה רב להתחייב עליה. וא"כ בנ"ד במקיף ע"י סם יתחייב משום מקיף, כמו המחמץ בהנחת שאור שהוא מתחייב כעושה מעשה בידיים וכמו שנתבאר.

ולכאורה, רציתי לעשות סמוכין לזה מירושלמי שבת פרק כלל גדול. דאיתא שם: הנותן עציץ נקוב על גבי עציץ נקוב חייב משום קוצר ומשום זורע, ובקרוב עדה מפרש הטעם דע"י שנותן השני על הראשון א"א להתגדל הזרע שבראשון, הרי דהמפסיק יניקה בהנחה בעלמא, אף שזולת ההנחה לא עשה בה שום מעשה, חייב ע"ז משום קוצר, ולא אמרינן דהנחה לחוד גרמא היא שלא מתחייב כעושה מעשה בידיים. וכן במשנתנו סופ"ק דשבת (דף יח ע"א): ושויין אלו ואלו שטוענין קורת בית הבד ועיגולי הגת, מבואר בגמרא (דף יט ע"א) דהטעם הוא משום דלא גזרו אלא בהנך דאי עביד להו בשבת מיחייב חטאת ובהני קורת בית הבד וכו' דלא מיחייב חטאת הטעם הוא משום דמיירי שריסקן תחלה מבעוד יום ושוב אין טעינת הקורה אב מלאכה, אבל בדלא ריסקן מבעוד יום אסור לטעון הקורה עליהם משם דבשבת הוי מלאכה שוב גזרו עליהן מבעוד יום, והרי בכאן אינו עושה אלא הנחה לחודא שמניח עליהם קורת בית הבד ואח"כ נסחטים והולכין מכובד המשא ומ"מ משמע דחשיב מלאכה גמורה שחייבין על זה חטאת אעפ"י שלא עשה רק הנחה לחודא. אבל יש לדחות דאיסור שבת שאני, דאף דלענין שאר מילי דאורייתא הנחה אינה מעשה בידיים לפטור משום גרמא, זה אינו אלא בשאר איסורי תורה, משא"כ שבת דמלאכת מחשבת אסרה תורה, חייב אף על פעולה שהיא אינה אלא גרמא, וכדמחלק הגמרא ב"ק (דף ס) דפריך שם מאי שנא זורה ורוח מסייעתו דמחייבין ליה משום מעשה שבת ומשני

דזורה באמת גרמא הוא אלא דלגבי שבת חייב משום דמלאכת מחשבת אסרה תורה. ונמצא דאין להוכיח מדין שבת לענין שארי איסורי תורה, וא"כ לא קשה מהירושלמי ומההיא דטוענין קורת בית הבד על סברתו של השאילת יעב"ץ. ויש לעשות קצת סמוכין לסברת השאילת יעב"ץ דהנחה בעלמא לא חשיב כמאן דעביד בידים מההיא דקדושין (דף כא ע"ב), דפליגי תנאי במצות רציעה, דרבי יוסי דריש רבוי ומיעוט וריבה הכל ומאי מיעט מיעט סם, שלא יתן סם על אזנו וינקבנה, דלענין רציעת עבד עברי ממעט דעל ידי סם לא הוי רציעה ולא קרינן ביה ורצע אדוניו את אזנו. ויעויין ברש"י שם, דמניח סם על אזנו וניקבו אינו כח אדם אלא כמו שנעשה מאליו, ע"ש דמשמע להדיא דע"י סם לא חשיב כעושה בידים והרי זה מעין סברת השאילת יעב"ץ דמה שנעשה בהנחה בעלמא לאו כמאן דעביד בידים ממש הוא, וא"כ במקיף ע"י סם נמי לא יתחייב משום ל"ת דלא תקיפו וכמש"כ רש"י, דמה שנעשה ע"י סם חשיב כאילו נעשה מאליו.

וזה מימים תמהתי בההיא דקדושין, דלרש"י נתמעט סם מדין רציעה, משום דמה שניקב אזנו ע"י סם אין זה מכח אדם והו"ל כאלו נעשה מאליו. דלכאורה לא משמע כן סוגית הגמרא בנזיר (דף מ ע"א) דאמרינן, תנן התם שלשה מגלחין ותגלחתן מצוה, נזיר ומצורע ולוים. ופריך בגמרא פשיטא, ופירשו רש"י ותוס', דהא כתיבי קראי דצריכי גילוח, ומשני מהו דתימא משום עבורי שער הוא ואפילו סך נשא, והיינו מין משיחה שמשירה את השער, קמ"ל דלא, והיינו משום דגלי בהו קראי דדוקא תער. הרי משמע להדיא דבלי הך ילפותא דתער מעכב. סד"א דבסם נמי קיים מצות גילוח אף על פי דמפרש קרא להדיא וגילח הנזיר, וכן גבי מצורע כתיב והיה ביום השביעי יגלח את כל שערו, ולרש"י הנז' תפ"ל דמכיון דכתיב יגלח הרי משמעו שיעשה ע"י אדם ולא בסם שאינו נחשב לכח אדם, ודינו כאילו נעשה מאליו דמה"ט נתמעט סם מדין רציעה, ומה לי מצות ורצע אדוניו דמשמעו שיהא בכח אדם ומה לי מצות גילוח דלא אמרינן דקפיד קרא שיהא בכח אדם ובלי גילויא דקרא הוה אמינא דגם בסם מקיים מצות גילוח. ובגמרא מכות (דף כ ע"א) דריש יתורא דקרא דלא יקרחו קרחה, דאם קרח ארבע וחמש קריחות דחייב על כל קרחה וקרחה, ופריך הני ארבע וחמש קריחות היכי דמי, אילימא בזא"ז וחמשה התראות פשיטא וכו' לא צריכא דסך חמש אצבעותיו נשא ואותבינהו בב"א, ע"כ. הרי דחייב מלקות על קרחה שנעשה ע"י סם, ומבואר דזה חשיב כאילו נעשה בידים, ואם איתא דזה חשיב כאלו נעשה מאליו, למה יתחייב מלקות. אך לקושיא זו י"ל דמכיון דגלי קרא דחייב על כל קרחה וקרחה, וע"כ דגלי קרא דע"י סם נמי חייב, א"כ זה גופא משמעו יתורא דקרא דאזהרה זו קאי על כל פעולה שהיא גורמת לקרחה, ונמצא דאפילו אם נאמר דעצם הקרחה נעשית ממילא ורק גרמא לקרחה הוא דעביד, מ"מ בהכי חייביה רחמנא על פעולת הסיכה שסופה לגרום קרחה. וכעין שכתבו התוס' בברכות (דף ט ע"א, ד"ה ראב"ע) וא"ת היכי מצי למימר ראב"ע עד חצות והכתיב לא תותירו ממנו עד בקר דמשמע מיהא דעד בקר מצי לאוכלו, וי"ל דמצי למימר דהכי קאמר, לא תעשו דבר שיבא לידי נותר עד הבקר וכו', הרי דמכיון דלראב"ע דס"ל דפסח אינו נאכל אלא עד חצות ומחצות ואילך כבר א"א לאוכלו ושוב א"א לפרש האי קרא דלא תותירו ממנו עד בקר כפשוטו דהלאו קאי על השעה שהוא מותירו לבקר, דלראב"ע כבר מחצות ואילך לא שייך ביה לא תותירו דהא כבר נפסל מלאכלו, ולכן אמרינן שבקיה לקרא דאיהו דחיק ומוקי אנפשיה דאזהרה הוא שלא יותירו עד חצות ובחצות הוא עובר בלא תעשה

משום שזה יביאו שיותר עד בקר. עד"ז יתכן, דקרא יתירא דקרחא לישנא דגילויא הוא, שלא יעשה שום מעשה המביא לידי קרחה, ולא קשה מכאן על זה שנתמעט נקיבת אזנו בסם מדין רציעה. אבל עדיין קשה מדין גילוח נזיר ומצורע, דמשמע דבלא גילויא דקרא הו"א דגילוח שע"י סם כמאן דעביד בידים הוא. והנה הגאון רבי אליעזר גארדאן, בתשובה והיא נדפסה בשדי חמד, מעורר גם בנוגע לדיון גרמא באיסורין, ומסיק דלענין קיום מצוה ע"י גרמא נמי קיים אמרינן ויוצא ידי מצותו.

ומעתה מיושב היטב קושיא דנזיר וקדושין דלא הקשו אהדדי, דבודאי בלי מיעוטא דקרא הדין נותן דבגרמא יש קיום מצוה, ומה"ט שם בסוגיא דנזיר, אי לאו גילויא דקרא, הו"א דע"י סם מקיים מצות גילוח, וכן ברציעה אי לאו דמיעטה תורה, ס"ד דמיקיים מצות ורצע אדוניו את אזנו גם בסם, משום דמקיימין מצוה ע"י גרמא וכמוש"כ הגאון ר"א גארדאן, וסוגיא דקדושין מסייעתו, דאל"כ למ"ל קרא למעט דע"י סם אינו מקיים מצות רציעה ותפ"ל דגרמא היא וכמאן דלא עביד בידים דמי, וכמש"כ רש"י דהוי כאלו נעשה מאליו, וקרא למ"ל למעוטי דוקא גבי רציעה, אלא ודאי דהאמת היא דמצוה יוצאין גם בגרמא ודוקא ברציעה מיעטתו תורה מגזרת הכתוב, וכמו דלרבי ממעט מקרא כל שאינו של מתכת, ה"ה לר' יוסי ממעט סם וזהו דין רק ברציעה, אבל לאו מילף הוא בעלמא לשאר מצות, שהרי גם לבתר דממעטין סם במצות רציעה מ"מ ס"ד דמצות גילוח יקיים גם ע"י סם, ומה שאומר רש"י ברציעה דהטעם הוא משום שאינו נעשה בכח אדם ודמי כאלו נעשה מאליו, זהו כדי להסביר דמנא ידעינן למעט דוקא סם מכיון דבקרא לא נתפרש מה בא למעט, ולזה אומר רש"י דמכיון שאינו מכח אדם והוי כאלו נעשה מאליו ולא דמיא לסתם רציעה, מסתברא דרציעה דכוותה הוא ממעט ומשום דמסתבר טפי למעוטי אמרינן דהמיעוט קאי על זה, אבל לעולם בלי מיעוטא גם גרמא חשיב קיום מצוה.

והנני חוזר לתחילת דברינו למה שהערתי מדברי רש"י בקדושין דאם ניקבה אוזן העבד ע"י סם אין זה מכח אדם וחשיב כאלו נעשה מאליו, א"כ קשה ההיא דמנחות במניח שאור ע"ג העיסה ונתחמצה מאליה דחייב, ולא אמרינן דהוי כמאן דלא עביד בידים ומאליה נתחמצה, ומאי שנא מניח שאור ממניח סם וניקבו, וכן קשה קושית השאלית יעב"ץ על הרמב"ם שאומר דהמחמץ בפסח לוקה משום דהוי לאו שיש בו מעשה, והקשה הא גרמא הוא. הן אמנם דמצד הסברא היה מקום לדון דהנחת שאור לאו גרמא היא, שהרי במעשה ההנחה מתחיל להחמיץ ומעשיו גרמו להחמוץ ומה לי מעשה רבה או מעשה זוטא. אבל בדברי רש"י קדושין משמע דזהו כאלו נעשה ממילא ולא בידים הוא, ובכן קשה ההיא דר' אמי במנחות, דמחייב להמניח שאור ע"ג עיסה של מנחה והחמיצה דלוקה אעפ"י שלא עשה כלום.

הנה אמרתי בזה, דהרי אזהרת מחמץ במנחה נאמרה בלשון נפעל, לא תעשה חמץ, לא תאפה חמץ חלקם, הכל בלשון נפעל על כל מעשי המנחה מלישה עד אפיה. והנה בלשון נפעל יש לדון דגם גרמא נכללת בלשון זה, וכענין שכתב רש"י בפרשת בא (יב, טז) בפסוק כל מלאכה לא יעשה בהם, הוסיף רש"י על פסוק זה, אפילו ע"י אחרים, ומשום דלשון נפעל כולל עשיה שלא בידים ממש, ובכן יש מקום לדון דגבי מנחה גלי קרא ואזהר על כל

פעולה המביאה לגרום חימוץ, ונמצא דכל מעשה הגורם לחימוץ הוא בכלל עצם אזהרת ועבירת הלאו דלא תעשה חמץ, ושפיר מתחייב גם במחמץ ע"י גרמא.

ומעתה פש גבן קושית השאילת יעב"ץ בדברי הרמב"ם (הלכות חו"מ פ"א ה"ו) דבמחמץ עיסה לוקה משום בל יראה, והשאילת יעב"ץ מוקים לה במחמץ בידים ממש, אבל סתימת לשון הר"מ לא משמע כן. ולכן היה נראה לי דקושיא מעיקרא ליתא דניחזי אנן, עיקר ל"ת דבל יראה היא לאו שאין בו מעשה וכך נאמרה ההלכה דכל בר ישראל מוזהר שלא יהא לו חמץ, ואם יש לו חמץ אף בכה"ג דלא עשה שום מעשה כלל הרי הוא בכל רגע עובר בל"ת דבל יראה. והנה כל ענין גרמא שאנו דנין לפוטרו בעבירת ל"ת לא שייך אלא בל"ת שנאמרה על איזה מעשה כענין דאמרינן שבת (דף קכ ע"ב) דלא תעשה מלאכה עשייה הוא דאסור אבל גרמא שרי מה"ת דהלאו נאמר על עבירה במעשה ובלי מעשה אין עבירה, בעבירה כזו שייך לדון דאם עבר ע"י גרמא לא זו המעשה שהזהירנו תורה. משא"כ בל"ת דבל יראה, שאין מקום לדון בגרמא אם עובר בל"ת, דהא פשיטא דהאי גברא באזהרת ל"ת קאי בלי שום מעשה כלל, ומה שאנו דנים על גרמא הוא רק לענין חיוב מלקות, כלומר ל"ת זו שעבר, אם מעשה הגמרא משוי לה לעבירה במעשה או לא, לזה שפיר אומר הרמב"ם דלוקה, דהרי הל"ת בודאי עבר הוא בעצמו, אלא דיש לדון אם זה ל"ת שאין בו מעשה, ע"ז אומר הרמב"ם דכיון דהעבירה נעשית ע"י איזה מעשה שהוא, אפילו רק גורם להעבירה, שוב אינו בכלל לאו שאין בו מעשה ולוקה. דוגמא לדבר בניקף, דאינו לוקה משום דהוי לאו שאין בו מעשה, מכל מקום אם מסייע שהושיט לו השער לוקה אף דבעצם עבירת הלאו הרי לא עשה כלום, אלא דמ"מ היה איזה מעשה כל דהו כגורם לעבירה, ע"י זה יוצא מהמסגרת של לאו שאין בו מעשה ולוקה, ודברי הרמב"ם ברורים בע"ה, דמה שאנו אומרים גרמא פטור היינו בעבירה שבלי מעשה לא עבר עבירה כלל, אבל בכה"ג דהעבירה עבר גם בלי מעשה לשוויה לאו שיש בו מעשה גם ע"י גרמא מעשה הוא לעשותו כעובר במעשה, דכל שאנו דנים לחייבו מלקות והעבירה בודאי עבר גם גרמא למעשה תחשב.

כתבי הגאון רבי יוסף אליהו הענקין ח"א עמ' קטז

## פיאות הראש והזקן.

(ג) **מבואר** בגמ' ובשו"ע שאינו חייב על גלוח פאות הראש והזקן אלא בהשחתה וגלוח שאינו אלא בתער. וע"כ רבים מבני תורה מגלחים במכונה שאין המספריים שבה נוגעים בבשר ודינה כמספריים אף שהוא כעין תער, או שמשירים במין אבק המשיר השער, שדינו כהשחתה בלי גלוח. ואמנם בס' צמח צדק החדש

הרעיש ע"ז דיש מהראשונים הסוברים שדין השחתה וגילוח נאמר רק לענין חיוב, אבל איסור יש אף בהשחתה לבד. וידוע שטעם המצוה הוא, שיהו ישראל נבדלים מהאומות במראיהם (יעויין במו"נ ובחנוך) והרי ע"י השחתה בלי גלוח ג"כ נדמין לאומות, ואף שטעמי המצוות אינם עיקר לענין חיוב, עכ"פ אין זה רצון התורה אם הוא עובר על הטעם. והדין שהוא בנגוד להטעם, הוא רק פתח הצלה בשעת הדחק כעין המספר קומי, שיש לו היתר אם הולך בין שרי המלוכה וכה"ג, אבל אין זה היתר לכל. ולבני התורה ובפרט לרבנים אין היתר זה מספיק. נוסף לזה הנה פאות הראש והזקן הן כתריס בפני התחברותם עם עושי רשע, כידוע שאין ארור מתדבק בברוך שצורת ישראל עליו. וכבר אמרו חז"ל — ועשו סייג לתורה —. וגם רבים מקלי הדעת מגלחין בתער ואומרים שמגלחין בסם, ורבים מע"ה שאין מוחם סובל שיש הבדל בין זה לזה, וכיון שנתן רשות למשחית בסם, אינם מבחינים.

### שו"ת יביע אומר חלק ט - יורה דעה סימן י

קונטרס "פאת" הזקן [בגימט' עבדיה יוסף בן יעקב]

ירושת"ו. אייר התרצ"ז לפ"ג.

שאלה: בענין גלוח הזקן במכונה דקה, וסם, כעין תער, אם צריכים לחוש לדעת המקובלים שאוסרים, או אין זה אלא חסידות וחומרא.

תשובה: הנה אף ע"פ הפשט יש אוסרים בזה, ואמרתי ללקט אורו"ת, לקוטי בתר לקוטי, להראות היתר לזה בזה"ז שהדבר קשה מאד לחוש ולהחמיר, וכבר נהגו היתר, אולם באתי להוציא מלב המעוררין והנוקפין בזה, וזה החלי בס"ד.

א) במתני' מכות (כ א) איתא, אינו חייב עד שיטלנו בתער, ר"א אומר אפילו לקטו במלקט ורהיטני חייב. ובגמרא (כא א), תנו רבנן, ופאת זקנם לא יגלחו, יכול אפילו גלחו במספרים יהא חייב, ת"ל לא תשחית, יכול אפילו לקטו במלקט ורהיטני, ת"ל לא יגלחו, הא כיצד גילוח שיש בו השחתה, הוי אומר זה תער. ור"א אי גמיר ג"ש לבעי תער, ואי לא גמיר ג"ש מספרים מנ"ל, (וזו לשון רש"י, מנ"ל דמותר לגלח בהם, דלא קאסר אלא מלקט ורהיטני שיש בהם השחתה. עכ"ל), לעולם גמיר, וקסבר הני נמי גילוח עבדי. ע"כ. ומפרש"י מוכח דמותר לגמרי כשאין עושה השחתה, מדלא קאמר דפוטר, ואמר דמותר לגלח וכו' דלא קאסר וכו', מוכח דמותר אף מדרבנן. וכ"כ ה' ארחות חיים ח"ב (צד רמא) בשם הר"מ מאיברא, וזו לשונו: אבל במספרים מותר, שאינו חייב אלא בגלוח תער שיש בו השחתה. גם המאירי (עמוד קב) כ', שאין האיסור אלא בתער, אבל במספרים ומלקט ורהיטני מותר.

ע"כ. וז"ל הריטב"א (מכות כ א), ופאת זקנם לא יגלחו, ומשורת הדין כל שהוא מגלח במספרים אפילו כעין תער מותר, אבל מדת חסידים שלא לעשות כן, מפני חשד הרואים, וכן ראוי לעשות. ע"כ. וכ"כ הנימוקי יוסף במתני' שם וז"ל: עד שיטלנו בתער, אבל במספרים "מותר" דלית בהו השחתה. ע"ש. וכן כתב רבינו ירוחם וז"ל: ואינו חייב אלא בתער אבל בכלי אחר כגון במספרים מותר דלית בהו השחתה. ע"כ. וכ"כ התוס' נזיר (מ ב) ד"ה דתניא, דבעינן גילוח שיש בו השחתה, ובמספרים [כעין תער] ליכא השחתה שאינו נוטל השער מעיקרו ושרשו. וכן כתב הרא"ש בפירושו שם. ע"ש. [ועיין עוד בדברי התוס' נזיר לט. בד"ה נזיר שגילח, ועוד שם (לט ב) ד"ה ת"ר. ע"ש]. והרמב"ם (פי"ב מה' עבודה זרה ה"ו) כ' לענין פיאות הראש, שמותר ללקטן במספרים, לא נאסר אלא השחתה בתער. ושם (ה"ז) כ', ואינו חייב עד שיגלח זקנו בתער, ואם גלחו במספרים פטור. וכן מרן בכסף משנה, איכא למידק במ"ש פטור, דמשמע איסורא איכא, דמותר מבע"ל דומיא דהקפת הראש. ונראה לומר דסרכא דלישנא דמתני' נקט, ולא דוקא, דלכתחלה נמי שרי. ע"כ. וכן פסק בשלחן ערוך (סי' קפא סעיף י) וז"ל: "אינו חייב על השחתת פאות הזקן אלא בתער, אבל במספרים מותר אפילו כעין תער". ומשמע שדיוק מרן כאן ע"פ מ"ש הרמב"ם (פ"א מה' שבת ה"ג), דכל מקום שאמרו פטור ה"ז פטור מכרת וקרנן, אבל אסור לעשותו בשבת מדברי סופרים, וע"ז תירץ שאעפ"כ אגב לישנא דמתני' נקט הכי. ובלחם משנה (שם ה"ח) כ', דעיקר כלל זה היינו בהלכות שבת, אבל במקומות אחרים אפשר שיהא מותר לגמרי. ע"ש. וכ"כ המרדכי (רפ"ב דפסחים) גבי שלא כדרך אכילתן דשרי, דאריו"ח הניח חלב של שור הנסקל ע"ג מכתו פטור, וכ"ש אוכל חלב חי שהוא פטור, דהאי דנקט פטור לאו דוקא, אלא פטור ומותר, דלאו מפיטורי שבת הוא דפטור אבל אסור. ותו משום סיפא נקט דדרך הנאה חייב. ע"כ. ודברי הכסף משנה כעין תירוץ ה'ב', דבמתני' לא נקיט ואינו אסור עד שיגלח בתער, משום דבתער חייב, וגם ר"א פליג לחייב במלקט ורהיטני. (וע' בספר יד מלאכי כלל תקנו). אולם הרב החינוך (מצוה רנב) כתב וז"ל: כתב הרמב"ם, ואם גלח במספרים פטור, נראה מדבריו דדוקא פטור הוא, אבל אסור, ואפשר שיהיה כן במגלח במספרים כעין תער. ע"ש. ולכאורה דברי מרן דלא ס"ל הכי נראים שהם מוכרחים, דהא לא גרע מהקפת פאת הראש שמותר. וכ"כ להדיא בבית יוסף יו"ד (סי' קפא), שלדעת הרמב"ם מותר לגלח הזקן במספרים כעין תער ואפילו לכתחלה, מאחר שהתיר גילוח פאות הראש לכתחלה, משמע ודאי דלא גרעי פאות הזקן מנייהו, ואף על פי שהתוס' והרא"ש חולקים עליו בדין פאת הראש ואוסרים, מ"מ בפאות הזקן לכ"ע שרי אפילו לכתחלה. ע"ש. ואף מ"ש הריטב"א שמדת חסידים להזהר מפני חשד הרואים, נראה שבזה"ז שהרבה מגלחים זקנם במכונה ומפורסם דבר ההיתר, אפילו טעם חשד שכתב הריטב"א אינו שייך כל כך, שכל שהדבר מפורסם שיש דרך היתר, לא שייך בו איסור משום מראית העין, וכמ"ש כיו"ב רבינו האי גאון, והובא להלכה בטור ובש"ע א"ח (סי' רמג), שאפילו מרחץ או תנור, אם השכירו שנה אחר שנה ונתפרסם הדבר שאין דרכו לשכור פועלים אלא משכירו לאחרים, או שהיה מנהג המקום להשכירו, מותר להשכירו לגוי, שאין מקום לחשד ולמראית העין. ע"כ. וכ"כ כיו"ב בשו"ת חשב האפוד ח"א (סי' כ) לענין אכילת לחם עם ממרח מרגרינה ועליו בשר או נקניק, שמותר, ואין לחוש בזה משום מראית העין, שיחשבו שהיא חמאה, כי היום מצוי ממרח מרגרינה כמו חמאה והרואה לא יחשוד שהיא חמאה. ע"ש. וכיו"ב כתב בשו"ת יעקב (חיו"ד סי' כג). ע"ש. ואף על גב דלאידך גיסא אחסור דרי ורבים מע"ה מגלחים בתער, מ"מ טעם חשד דבנ"ד דאינו מפורש

בש"ס אלא מתורת חסידות, דיו להדחות בטעם כל דהו, וכמו שכתבנו. גם בתי"ט בשם הר"ן (כנראה נמק"י) כ', דמספרים כעין תער מותר. וכן ראיתי למרן החיד"א בשו"ת חיים שאל ח"א (סי' נב) שמלבד הריטב"א והנמק"י, ורבינו ירוחם, הוסיף שכן דעת הכל בו (ס"ס צז). וכבר כתבנו שכ"כ עוד הארחות חיים והמאירי ז"ל. וגם רש"י (הוא ריב"ן, כמ"ש ברש"י מכות (יט רע"ב), דמשם ואילך פי' תלמיד רש"י הוא ריב"ן), דעתו כן. והובא ג"כ בתשו' חיים שאל שם. הרי כל הני רבוותא הסכימו להתיר, וקרוב לומר שכ"ה גם דעת הרמב"ם ז"ל, וכאשר ביאר מרן בכסף משנה ובבית יוסף הנ"ל. וכבר דחה בשו"ת חיים שאל דברי מהר"א מקראקא במעשה רוקח, שחלק על מרן בזה, וכל שאדרבה מותר שכ' רמב"ם גבי פאות הראש לאו דוקא, שלא מצינו לשון מותר שהוא אסור מדרבנן, משא"כ פטור אשכחן בשבת (ג. וקז א) כמה פטור ומותר וכו'. ע"ש שהאריך בטוטו"ד, וסיים שדברי מרן ברורים ומחוזרים כשמלה. וכן הכנסת הגדולה בדינא דחיי (לאוין נח) כ', דבמספרים מותר אפילו לכתחלה כמ"ש הפוסקים, ואף על פי שכל החינוך שמדברי הרמב"ם נראה דפטור אבל אסור במספרים כעין תער, לא כיון יפה, אלא הדברים ברורים כמ"ש מרן הכ"מ ובב"י שאפילו לכתחלה מותר, וכן נהגו בכל תפוצות הגולה. עכ"ד. ואחרי כל הגדולים הללו שמתירים בפשיטות, ודאי שהמקל נכון לבו בטוח דהיתרא קעביד.

ב) והן אמת שהרב מכתם לדוד (חיו"ד סי' כח) האריך לאסור גילוח במספרים כעין תער, וכתב, שאילו ראה מרן ד' החינוך וכן ד' תה"ד לאסור בזה, לא הוה פשיט ליה להיתרא, (וכ"כ עוד בספרו חסדי דוד על התוספתא פ"ג דמכות, דף עו ע"א). הנה יש לתמוה עליו, שמאחר שהריטב"א, והמאירי, והנמק"י, ורבינו ירוחם, והארחות חיים, והכל בו, כולם כתבו להתיר, והמחלוקת היא בדרבנן, למה יחזור בו מרן ממה שפירש בדעת הרמב"ם, שפטור ומותר קאמר. אתמהא. גם המעיין יראה שמרן הב"י (סי' קפא) הביא דברי התה"ד בבד"ה, ולא חש לו, שכל שהעולם אינם נזהרים. והרמ"א בדרכי משה ה"ד תה"ד, וגם הוא פסק כד' מרן שכ' שכן המנהג, ולא פקפק ע"ד מרן. וע"ע בדרכי משה או"ח (סי' תצג). ושוב ראיתי למרן החיד"א בשו"ת חיים שאל ח"ב (סי' כז) שהביא דברי המכתם לדוד וכתב עליו, והנה נבהלתי מראות שכותב על זה שאין לעשות התורה פלסתר לכפות על האמת פסכת, ותמיהני עליו איך הרהיב עוז לכתוב לשון זה על פסק מרן הקדוש, ואף על פי שהשבח השביח למרן ז"ל, לא נסוג אחור לכתוב מרורות על פסק הש"ע, ואמאי לא חייש מר לזכות את ישראל וירדפם עד חובה, והוא היודע ועד מכות הארץ ותחלואיה שצריכים לגלח זקנם, ואיך לא מצא לנכון לאפוכי בזכותם של רבבות אלפי ישראל. ואני בעניי כמעט שעברתי על רוב דבריו, ראיתי שיש להשיב עליהם תשובה נצחת, את כל ונוכחת, ואת קסתי נתתי להסביר פנים הנראים על דברתי מלכי צדק מרן ז"ל, וללמד זכות על אחינו בית ישראל בגלות החיל הזה בכל הערים האלה. ואחר שפלפל בחכמה במתני' ובגמ', כתב להשיג על הרב מכתם לדוד דאשתמטיתיה דברי הריטב"א ורבינו ירוחם והכל בו שכתבו בפירוש דבמספרים כעין תער מותר, ובודאי דמותר לגמרי קאמרי, ואפילו מדרבנן. וגם מ"ש המכתם לדוד שמרן לא ראה דברי הרב תרומת הדשן (סי' רצה), תימה עליו שהרי מרן בב"י הביא דברי התה"ד, וכתב עליו בבדק הבית שהעולם אינם נזהרים לגלח במספרים כעין תער. ובספר האגודה מוכח דמ"ש התה"ד בשם גליון תוס' הוא מצד חומרא, ועכ"פ הרי מרן ראה דברי התה"ד ואעפ"כ קבע להלכה בש"ע שבמספרים כעין תער מותר, וגם בב"י כתב דלכ"ע שרי. ואיך כתב המכתם לדוד

שמרן לא ראה דברי התה"ד, ואילו ראהו היה חוזר בו, וגם מה שהביא מספר החינוך, כבר ראהו הכנה"ג בספר דינא דחיי, וכתב עליו שלא כיון יפה, אלא גם הרמב"ם ס"ל דפטור ומותר הוא, וכמ"ש מרן. עין רואה ואוזן שומעת דברי הרב כנה"ג גדול המורים שדחה דברי הרב החינוך, וכתב בפשיטות שבמספרים כעין תער מותר לכתחלה, והעיד בגדלו שכן נהגו בכל תפוצות הגולה. ומה טוב ומה נעים כאשר אפשר למצוא יסוד למנהג ישראל שהוא ע"פ הדין, וה' חפץ למען צדקו לצדק בריותיו, ואם המון בית ישראל אינם מקיימים חומרות ומלי דחסידותא, זאת נחמתינו כשמנהגם יסודתו בהררי קדש לפום דינא. ומה שישב ודרש המכתם לדוד בלשון הרמב"ם, וכתב שכן האמת בדעת הרמב"ם, לפע"ד אינו מחוור כלל בכל עת אשר אני רואה דברי הריטב"א והנמק"י ורבינו ירוחם והכל בו, שנראה דנקטי דברי רבינו הרמב"ם כפשטן, שמותר ליטול פאת הראש במספרים כעין תער, וזוהי סברת רבינו ישעיה, וכמ"ש הנמק"י בשמו, וא"כ בודאי שה"ה לגבי הזקן שבמספרים כעין תער מותר. ואתה תחזה שגם מדברי הגהת סמ"ק מוכח דבזקן, במספרים כעין תער מותר. אתה הראת לדעת דמה שפירש מרן בדעת הרמב"ם יש לו מקום, שהרבה גדולים ס"ל הכי, והנה אמת נכון הדבר. וכן נראה מדברי הריב"ן והנמק"י ורבינו ירוחם וכל בו. עכת"ד. וכבר הבאנו לעיל שכן דעת גם הארחות חיים והמאירי. ודברי מרן החיד"א יתד היא שלא תמוט. וכ"כ הגר"א בביאוריו (סי' קפא ס"ק טו) דמ"ש בש"ע דבמספרים אפילו כעין תער מותר, לא מבעיא לדעת הרמב"ם דס"ל דגילוח פאות הראש מותר אפילו במספרים כעין תער, אלא אפילו להתוס' והרא"ש, שחולקים שם, בזה מודים שמותר. ע"כ. והוא כדברי מרן הב"י. וכ"כ הגאון רבי יוסף ידיד הלוי בשו"ת שארית יוסף ח"ב (חיו"ד סי' ח עמוד פא) דמה שמרן הב"י הכריע מכח מ"ש הרמב"ם בדין פאות הראש, דבמספרים כעין תער מותר. א"כ ה"ה גילוח הזקן במספרים כעין תער מותר, הוא הכרח עצום, ואם יבאו כל הרוחות שבעולם ונושבות בו לא יזיזו אותו הכרח ממקומו, ולית מאן דיזעזעיניה. ע"ש. וע"ע בשו"ת שמש צדקה (חיו"ד סי' סא) שנשאל אודות אנשי איטליא של יון שמתגוררים בעיר סאלוניקי ומגלחים זקנם במספרים כעין תער, אם יכולים חכמי סאלוניקי לכופם שלא יגלחו עוד זקנם במספרים כלל, כמנהג המקום שהלכו לשם, שנהגו להחמיר. והשיב שם הגאון המחבר להתיר, מאחר שהסכימו כל הפוסקים שאין שום חשש איסור מן הדין להסתפר במספרים כעין תער, והכי נהוג עלמא להקל, משנים קדמוניות, ובפני גדולים, ואין פוצה פה, ובפרט שלא כעין תער, אין להחמיר על הבאים להתגורר בסאלוניקי. והסכים עמו הגאון רבי שמשון מורפורגו, שמכיון שבמספרים כעין תער ליכא השחתה שרי. ומנהג גידול הזקן אינו לא משום פרישות וחסידות ולא משום מנהג ותיקין, וכל עוד שפאת זקנם לא יגלחו בתער שהוא איסור תורה, אין להרהר אחריהם, דלא שבקת חיי לכל בריה, שהרי באים לעיר סאלוניקי סוחרים רבים ממקומות שנהגו להסתפר במספרים כעין תער וכו'. כללן של דברים דעתי נוטה להתיר. עכת"ד. וע' בשו"ת דברי יוסף אירגאס (סי' לו) מ"ש על שאלה זו. (ומ"ש שם דף עד ע"ד ד"ה גם, יש להשיב על דבריו. ודו"ק). וע"ע בשלחן גבוה בכללי המנהגים שבראש הספר (אות קמט). ודו"ק.

ג) והנה במספרים שלא כעין תער נראה דלכ"ע שרי, וראיה לזה מהש"ס (כריתות ה ב) על אהרן, שהיו תלויות לו כמין שתי טיפין מרגליות בזקנו, וכשהוא מספר עולות ויושבות בעקרי זקנו. ופרש"י, מספר, מדבר, ל"א מסתפר דשקיל במזייה. ע"כ. וכ"כ בתוס' הרא"ש (הוריות יב א) וז"ל: וכשהוא מספר את זקנו עולות ויושבות





ראשו הו"א הקפת כל הראש ל"ה הקפה, ואי כ' ראשו ולא כ' זקנו לא הוה ידעינן דבתער מגלח. ופרש"י, להכי כ' רחמנא זקנו, למילף ליה מפאת זקנם לא יגלחו דכתיב ביה השחתה וגילוח. ואם איתא דכהנים אסורים בכל גילוח, אי הוה כ' זקנו ולא ראשו היכי הוה ידעינן דהוי בתער, הא אצטריך לכהן שאסור גם במספרים, ואתי ראשו לגלויי דזקנו בתער, ואילו מהש"ס משמע דאי כ' זקנו ולא ראשו הוה ידעינן דבתער, רק דהו"א דהקפת הראש ל"ה הקפה. וכה"ג הקשה החיד"א בחיים שאל ח"א (סי' נב) על המעשה רוקח שכ', דגלוח זקן כעין תער אסור מה"ת או לפחות מדרבנן, דמסוגית נזיר הנז' מוכח דל"ה מה"ת. ע"ש. וה"נ לענין כהנים נמי, כיון דהש"ס נקיט האי קרא דכהני, ועוד דאיכא לאוקומי קרא דאצטריך משום כהני, על כן נ"ל פשוט שאין איסור לכהנים יותר מישראל. וכן מוכח ביותר בנזיר (נח ב). ע"ש היטב. ומיהו לפי דרכו י"ל דה"ט דאהדרה לגבי כהן, ולא אמר בחד דוכתא ולא תשחית את פאת זקנך בתער (כקושיית הכתב והקבלה), כדי ליתן לכהן עוד עשה דקדושים תהיו, לבד הלא תעשה, וכמ"ש בנזיר (שם) וביבמות (ה א). וה"ט שכיון שהיה חק לכהנים של ע"ז הקפיד הכתוב על כהני ה' להחמיר בעונשם בזה. ויש לדחות. וק"ל.

ד) ועתה נבאר לפ"ד המקובלים, שכתב הברכי יוסף בשירי ברכה (סי' קפא סק"י) שעל דרך האמת בסתרי תורה איסור גמור הוא לגלח הזקן בשום אופן, וכמ"ש האר"י ז"ל. ע"כ. וכ"כ הרב משרת משה (דף קז ע"ג) בשם האר"י שאין לגלח הזקן כלל. אכן בתשו' חתם סופר (חאו"ח סי' קנט) כ' זז"ל: ומ"ש בשם המקובלים שלא ליגע בזקן, אין לי עסק בנסתרות, אבל מהם ומהמוניהם הותרה הרצועה בכל איטליא, שכל חכמיהם מגולחי זקן, ונתלים באילן גדול הרמ"ע מפאנו אב המקובלים, שהיה מגלח זקנו מבלי להשאיר אפילו שיערה אחת, ואמר שאין חו"ל ראוייה לכך. וכמו שהעיד ע"ז היש"ר מקנדיא בס' האלים. ע"ש. אמנם בשו"ת דברי יוסף אירגאס (סי' כה) תמה על הרב באר עשק שהתיר לגלח הזקן בחו"ל, והביא ראיה ממנהג הרמ"ע מפאנו שהיה מסתפר בדיקניה כמנהג איטליא. והרב דברי יוסף כתב עליו, שהיא ראיה לסתור, דממ"ש מסתפר בדיקניה, ולא כתב מסתפר דיקניה, מוכח שלא העידו לו שהרמ"ע היה מספר כל זקנו, אלא מקצתו, וא"כ הוא מביא ראיה לסתור דבריו שכתב לעיל שבחו"ל עדיף לגלח הזקן, ועוד שאני חקרתי על זה מאת מוהר"ר בנימין הכהן מעיר ריגיו, והשיב לי, דברי בעל באר עשק אין ראוי לסמוך עליהם, ואני ראיתי במנטובה צורת הרמ"ע מפאנו זלה"ה והוא בזקן מלא על כל גדותיו. ע"כ. והרי זו הכחשה גמורה בעיקר העדות של הבאר עשק. ע"כ. ותו דקי"ל אין למדין הלכה מפי מעשה. ע"ש. ולפ"ז מ"ש החתם סופר שהרמ"ע היה מגלח זקנו מבלי להשאיר אפילו שיערה אחת, עדות זו מוכחשת מפי מהר"ר בנימין הכהן שהביא הרב דברי יוסף, ואולי יאמר החת"ס שיש לפקפק דשמא אין הצורה ההיא צורת הרמ"ע, שע"פ הקבלה נראה שיש להחמיר שלא להצטלם, וכמ"ש הגאון יערת דבש ח"א (דרוש ב). וכ"כ בשו"ת דברי מלכיאל ח"ג (סי' נח). ובשו"ת ישכיל עבדי ח"ב בקונט' אחרון (חיו"ד סי' יא), אך חזי מאן גברא רבה דקמסהיד עלה. שוב ראיתי בשו"ת בית אב חמישאה (סי' רלא) שהקשה כן ע"ד החתם סופר ממ"ש בדברי יוסף הנ"ל. וכן תמה ע"ז בשו"ת מנחת אלעזר ח"ב (סי' מח) ד"ה ואבא. ע"ש. וכן העיר בס' קריה נאמנה (צד שט"ז), והוסיף, כי אין דבר זה בס' האלים, אלא שנראה שהחת"ס ראה בספר אילים במכתבו של החכם מהר"ר משה מיץ תלמידו של הישר מקאנדיא אל החכם ר' זרח, שהעיד על רבו: "שהיה מרבה

להסתפר ואינו סובל שער הזקן, ושגם הקיסרים הקדמונים היו מגולחים, וכן רבים מן האומות הלכו בדרכם עד היום", אך באמת יש להתפלא, בראותינו צלם דמות תבניתו של היש"ר שהוא מלא זקן על כל גדותיו. וזוהי הכחשה לעדות הנ"ל. ע"כ. וע' שו"ת דברי מרדכי לוריא (סי' יח). והנה הרב מהר"י אירגאס בשו"ת דברי יוסף שם כתב, ודע כי מה שאמרו המקובלים שאין לגלח הזקן כלל, ואפילו במספרים כעין תער, אין כוונתם לחלוק על חכמי הגמרא שהתירו לגלח במספרים ע"פ קבלתם, אלא הכל מודים שהאומר שהמגלח זקנו במספרים עובר על בל תשחית, הרי הוא כופר בתורה שבעל פה, אך הענין הוא שבפירוש התורה יש נגלה ויש נסתר, הנגלה הוא מה שבא בגמרא ובפוסקים שהכל חייבים לקיימו, והוא דבר השווה לכל נפש, והנסתר הוא מה שבא בזוהר ובספרי המקובלים, שלא נצטוו עליו אלא השרידים העומדים בסוד ה', אמנם שאר עמא ההוא דאיתגליא וכו'. ע"ש. וע' בפירוש ר"ע מברטנורא עה"ת (פ' מקץ) פ' ויגלח ויחלף שמלותיו. ע"ש. וכמו כן בא לידי ירחון וילקט יוסף למהר"י שווארץ, ושם (בשנה ששית סי' צט) הובאו דברי רב אחד שאסר הגלוח במספרים כעין תער ע"פ דברי הרב דברי יוסף בשם המקובלים, ותמה ע"ד החתם סופר הנז' שהעיד על הרמ"ע שהיה מגלח הזקן לגמרי, היפך דברי הרב דברי יוסף. גם הביא דברי הירושלמי הנז', ומגלחים זקנם, וכו' דהוא ט"ס וצריך לומר שערן. ואח"כ הביא דברי הגאון צמח צדק (החדש) שהעלה לאסור. (והעתיק שם תשו' הדברי יוסף בזה, וכן הועתק בס' ראה מעשה דנ"ב). ע"ש. ובאמת שיש להשיב על דבריו, וכבר נצבו כמו נד נגד זה כמה רבנים וסותרו כל דבריו, כמבואר בסי' קל"ב וקל"ח וקמ"ח. ע"ש. ונקיטנא בקציר"י. והמעייין יראה שם צמאנו. והנה כמה תלמידי חכמים הרעישו ע"פ דברי הצמח צדק הנז', [וגם השדי חמד (מערכת ל' כלל קטז) הביא דבריו שאוסר בזה, ושאיסור מוסיף הוא הלאו דלא ילבש גבר, ופליג על מרן. וכן הובא בדרכי תשובה (סי' ב ס"ק פט). ע"ש. אבל באמת אנו אין לנו אלא דברי מרן שרבים מן הפוסקים כתבו כדבריו]. אכן בירחון וילקט יוסף (סי' קמח) הנז' דחה דברי הצמח צדק מהלכה, דאשתמטיתיה תשובת הרשב"א בזה. (וכמדומה שכל יסוד הצמח צדק ע"פ הרשב"א, והושג מד' הרשב"א עצמו. ועתה אין ספריהם מצויים אצלי). ע"ש. שמדבריהם סמך גדול למקילים בזה. וע' שו"ת שאול שאל (סי' קז) בזה. ודו"ק.

ה) ונשוב לדעת המקובלים, שנראה דלאו מילתא פסיקתא היא, שהגם שאין לנו עסק בנסתרות, אולם הנה ראיתי בשו"ת רב פעלים ח"ד (בקונט' סוד ישרים, סי' ה) שהביא דברי האר"י ז"ל בשער טעמי המצות (פרשת קדושים), שאיסור גדול הוא לעקור או לתלוש בידו אפילו שיערה אחת בכל מקום, כי הם צינורות השפע, ולכן צריך אדם להזהר שלא ישם ידו בזקנו למשמש בו, כדי שלא יעקור ויתלוש איזה שיערה. ע"כ. וכ' שאין להקפיד כי אם בתולש ועוקר, אבל אם נשאר עיקרו של השער במקומו, ורק הוא חותך מארכו, אין לחוש, כי לא נעקר הרמז הנרמז מן השמים באותו שער, ועל המדה אין לחוש. וזה ברור. עכת"ד. א"כ לא מבעיא במגלח זקנו שלא כעין תער דלא קפדין על המדה, וכיון שניכרין שיורי השער שפיר דמי אפילו ע"פ הקבלה, אלא אפילו במגלח כעין תער, כיון שלא נעקר לגמרי ולא הוי השחתה י"ל דמשרא שרי, דאין לחלק בין זקן לשאר מקומות בגוף כיון דכולהו חד טעמא, כמו שסיים האר"י ז"ל דמטעם זה אין למשמש בזקן, ומסתמא אין לחלק בין אם שיורי השער נראין או לא, כיון דלא קפדין אמדה. וא"כ גם בכעין תער אולי יודה האריז"ל דשרי לפי דברי הגרי"ח ברב פעלים

הנ"ל. ואם כי איני יכול להחליט דבר זה, מ"מ בהשקפה ראשונה נראה שכן הדברים. וצ"ע. [ואף על פי שבשו"ת תורה לשמה (ס"ס רטו) כתב שגם לקצוץ ולקצר בזקן העליון אסור, ולא תגע בו יד, נראה שברב פעלים לא ס"ל הכי. ולכאורה הרי גם האר"י ז"ל בשער רוה"ק (דף יא ע"ב והלאה), לא כתב לשון איסור בזה, רק דיבר בלשון של זהורית, שראוי להזהר בזה. והיינו דרך חומרא וחסידות לשרידיים אשר ה' קורא. וכ"כ בשו"ת יצחק ירנן ח"א כרך ב (עמוד תמד). ושם צדיק עתק דברי האר"י בכתביו להוכיח כן. אלא שבברכי יוסף (שיו"ב סי' קפא סק"י) כתב, וכל זה מדינא, אמנם ע"ד האמת וסתרי תורה "איסור גמור" הוא לגלח הזקן בשום אופן. וכבר הביאו האחרונים דברי האר"י ז"ל. ע"כ. והוא הלשון שבשער המצות (פר' קדושים), שאיסור גדול מאד הוא. (וכן הוא בכף החיים או"ח סי' שג ס"ק קכז). ודוחק לומר שכל זה אינו רק חומרא. וע"ע בשו"ת קול מבשר (ח"א סי' יא דף סג ע"ב). ודו"ק]. וע' באגרות הראיה ח"ב (סי' תסו) בשם הגר"ח מוואלז'ין, דמ"ש בזה"ק נשא (דק"ל), וי למאן דאשיט ידיו בדיקנא, היינו במגלח בתער, והיינו שליחות יד באיסור. ע"ש. וע' מנחת אלעזר ח"ב (ס"ס מח) מה ששחק על מי שכתב דלתלוש אסור עפ"ד האר"י, ולגלח מותר. ע"ש. ולפי הנז"ל יש לזה מקום. וע' שו"ת דברי מלכאל ח"ה (סי' פא) שמחמיר ע"פ הזה"ק שלא לגלח הזקן אפילו שלא כעין תער, ומיהו סיים דבמדינות שלא נהגו להחמיר אין להרהר אחריהם, ורק במקומות שנהגו איסור אין להקל. וע' לבושי מרדכי ח"א (סי' צט). ובמפתחות. אולם אף בסם דעביד השחתה, אלא שמותר ע"פ הפשט משום שאינו דרך גלוח, מ"מ על דרך הסוד יש לומר דדמי למלקט ועוקר השער דלא אריך עד"ה. ובתשו' חיים שאל (ס"ס נב) שסיים דסם עדיף ממספרים כעין תער, הוא דוקא ע"פ הפשט, ומשום שבמספרים צריך להזהר לגלח בחלק העליון וכו', וכמ"ש התה"ד והובא בב"י וד"מ (סי' קפא). ע"ש. וכמ"ש שם להדיא. אבל על דרך הסוד י"ל דאיפכא הוי. וצל"ע. ועכ"פ כיון שהפוסקים הסכימו ע"פ הש"ס שאין איסור בגילוח הזקן במספרים כעין תער, דבריהם עיקר נגד הקבלה, וכ"ש שאין לחייב ההמון ללכת ע"פ הקבלה כי אם ע"פ הש"ס והפוסקים. וכמ"ש בשו"ת הרדב"ז ח"ד (סי' פ) וז"ל: וכלל גדול יש בידי, שכל דבר שנכתב בגמרא או באחד מן הפוסקים, אפילו אם יהיה היפך ממה שכתוב בספרי הקבלה, אני מורה בו להקל, ולא אחוש למ"ש בספרי הקבלה, אך לעצמי אם הוא חומרא, אני נוהג להחמיר. ע"כ. וכ"כ עוד הרדב"ז שם (סי' לו) שבכל מקום שתמצא ספרי קבלה שחולקים על פסק הגמרא, הלך אחר הגמרא והפוסקים. ע"ש. וכ"כ הגר"ש לניאדו בשו"ת בית דינו של שלמה (חאו"ח סי' יב, דף כב ע"ד). וע"ע בספר שלמי צבור (דף רלב ע"ג). ובשו"ת מקום שמואל (סי' פ). ובשו"ת חיים לעולם (סי' יב דף לב ע"ב). ובשו"ת גנת ורדים א"ח (כלל ב ר"ס יג). וכ"כ בשו"ת כרך של רומי (סי' ו, די"א ע"א) שיש לפטור ההמון מהתנהג ע"ד הקבלה. עש"ב. [ומ"ש בשו"ת מנחת אלעזר ח"ב (סי' מח) בד"ה ומעתה, אינו מדוייק, וי"ל ע"ד]. ובנ"ד שע"פ הש"ס ופוסקים מותר גמור הוא, וכמו שפסק מרן, מי יכול לכפות ולחייב העם ללכת עד"ה, בפרט שמר"ן ז"ל שקבלנו את כל הוראותיו בין להקל בין להחמיר, התיר הלכה למעשה, וכן העיד הכנה"ג שכן נהגו בכל תפוצות הגולה, וא"כ מי שם פה לערער עוד בזה, ובכה"ג אמרינן הנח להם לישראל. וע' בתשו' חקקי לב (די"א ע"א) שכתב, שההיתר של גילוח הזקן במספרים כעין תער נמצא מפורש בש"ס ופוסקים, וכן פסק מרן בש"ע להדיא, על פי ראיות בריאות וטובות. ע"ש.

ו) והנה הרמב"ם (הל' ע"ז פי"א ה"ג) כתב וז"ל: ישראל שהיה קרוב למלכות וצריך לישוב לפני מלכיהם, וגנאי הוא אם לא ידמה להם, הרי זה מותר ללבוש כמלבושיהם ולגלח כנגד פניו כדרך שהם עושים. וכתב מרן הכ"מ, שהמקור לזה בגמ' ס"פ מרובה (ב"ק פג א). וכתב עוד, וא"ת כיון שכתב רבינו שלוקה על כל אחד מאלו, היאך היה כח ביד חכמים להתיר איסור תורה לקרובי המלכות. וי"ל דמשום הצלת ישראל הוא דשרו, א"נ כיון שהתורה אמרה סתם ובחקותיהם לא תלכו, ומסרה הדבר לחכמים לפרש הדבר, לא ראו לגזור על הקרובים למלכות. ע"כ. וכתב ע"ז הגר"י עטייה בספר משרת משה בהשמטות להל' ע"ז (דף קז ע"ג), שמלשון הרמב"ם יש ללמד זכות על מה שראינו לגדולי וחשובי קהל סיניוריס פראנקוס, שנתמנו שרים וסגנים, ונאלצו לספר זקנם במספרים כעין תער, ופשיטא דבכה"ג חשיבי כקרובים למלכות, וכדאי להתיר להם לגלח במספרים כעין תער ולעבור על החומרא של רבינו האר"י שהחמיר ע"פ הקבלה. ודיים לעשות כסברת מרן בש"ע שהתיר גילוח הזקן במספרים כעין תער, ואפילו שאר העדה הזאת שאין להם שררה זו אם באו לגלח במספרים כעין תער אין למחות בידם. כדברי מרן. וכמ"ש בירושלמי שהובא בטור א"ח (סי' תקפ"א) שישראל בערב ר"ה לובשים לבנים ומגלחים זקנם וכו', והיינו בודאי במספרים כעין תער או בסם. ע"כ. ולכאורה לא היה צריך לכל זה, שהרוצה לנהוג להקל כדעת מרן, מאן מרמי ליה, והרי אנו קבלנו הוראות מרן, אשר יסודתם בהררי קודש, שכן כתבו הפוסקים, ע"פ דברי הגמרא שלנו. וכדברי גדולי האחרונים הנ"ל.

ז) והוצרכתי לכל זה כי ראיתי בדור יתום זה עמד תלמיד חכם אחד וחיבר קונט' זה שמו "עמודי ארזים", וקולו שובר ארזים, לאסור אסר בסודות ורמזים, עמודיו ירופפו, עביד אניש דגזים, כחא דאיסורא עדיף ליה במים עזים, ולא חש להפוך בזכות היהודים הפרזים, היושבים בגולה בגלות החיל הזה שפלים ונבזים, ואף בא"י יהיה הדבר כנגד עמי הארץ דלים ורזים. ומזקנים אתבונן ללמד זכות ע"פ רבותינו ראשונים ואחרונים נביאים וחוזים, ומתוכם כעין חשמל מרן החיד"א ז"ל בחיים שאל, ברוך חכם הרזים. וכל שכן דחיישינן לחורבא פן גם מן המחזיקים בתורת ה' ובמצותיה אוחזים, בראותם כי כל השערים ננעלו ואין היתר, יתחברו אל ריקים ופוחזים, להשחית בתער השחת וכלה, ולדבר על התורה דברים נלוזים, ע"כ צריכים לפרסם ולהודיע ההיתר דכל מה דאסר רחמנא שרי לן כוותיה.

ח) ועתה אשים פני להשיב קצת על דבריו, והנני משיב על העיקר ופוטר את הטפלה, ומשפטים אדבר אתו על שהכחיד תחת לשונו מדברי רבותינו הראשונים שמתירים גילוח הזקן במספרים כעין תער בשופי, וכן לא יעשה. והנה (בעמוד נד) אשר בו שם דברתו אודות גילוח הזקן כעין תער, כתב על דברי הירושלמי וטור או"ח שכתבו שבערב ר"ה ישראל מגלחים זקנם. שאין למדין הלכה מפי מדרש. אך הנה הסכמת רוב האחרונים כי זה דוקא בדבר הסותר למ"ש בש"ס, הלא"ה למדין ואין משיבין, וכמ"ש הכנה"ג בכללי הגמרא (אות ע) אין למדין הלכה מן המדרש ולא מן האגדות. הרמ"ע מפאנו (סי' לו). ונ"ל דהיינו דוקא כשהוא נגד הכלל המבואר בגמרא, הלא"ה למדין. ע"כ. ותנא דמסייע ליה הוא רבינו תם בתשובה (ס' הישר, ברלין תרנ"ח, סי' מה אות ג), שכל שאינו בקי בתלמוד ובסדר רב עמרם ובה"ג ובמסכת סופרים ובפרקי ר' אליעזר ובמדרש רבה, ובשאר ספרי אגדה, אין לו להרוס דברי הקדמונים ומנהגם, כי עליהם יש לסמוך בדברים שאינם מכחישים דברי התלמוד שלנו, אלא

שמוסיפים. והרבה מנהגים בידינו על פיהם. ע"כ. [וכ"כ מרן החיד"א בשמו במחזיק ברכה א"ח (בקונטרס אחרון סי' נא). וכ"כ עוד בספרו יעיר אזן (מע' א אות מב) לענין הכלל שלנו]. וכ"כ הפרי חדש במים חיים (דף א סע"ב), שכל שאין התלמוד שלנו חולק על המדרש, למדין מן המדרש. ע"ש. והביאו הגאון רעק"א בתוספותיו (פ"ה דברכות אות לו). וכ"כ בשו"ת נשמת כל חי (חאו"ח סי' ה דף יא ע"ב), ובשו"ת בכורי שלמה (חאו"ח סי' כה אות ה). גם הגאון מהר"ץ חיות בהגהותיו לנדריים (מ ב), הוכיח במישור מהתוס' (ברכות מח א) בשם ר"ת, דדוקא כשהתלמוד שלנו חולק על המדרש אין למדין מן המדרש. ע"ש. וע"ע בשדי חמד (מע' א כלל קנ). ועוד דהכא הוא תלמוד ערוך בירושלמי. ובודאי שלמדים הימנו, וכל שאין התלמוד שלנו חולק עליו הלכה כמותו. וכמ"ש מרן החיד"א בספר יעיר אזן (מע' א סוף אות נד). ע"ש. ופשוט. ועוד שכאן אינו ענין לזה, שאין אנו לומדים הלכה מן האגדה הזאת, אלא גלוי מילתא בעלמא שהמדרש מספר כי מנהג ישראל הוא כן, וא"כ מה ענין זה למ"ש אין למדין מפי מדרש. ואף על פי שדברים אלו ברורים לכל מבין ואין צריך ראייה לזה, מ"מ אביא ראייה לזה מדברי הנודע ביהודה מה"ת (חיו"ד סי' קסא), עמ"ש הגרי"ב להעיר על התוספות יום טוב (פ"ה דברכות) דס"ל דאין למדים ממדרש, אפילו באין סתירה מהש"ס, שהרי התוס' ע"ז (לג ב) למדו שכוס יין ששתה ממנו עכו"ם די לו בהדחה ג' פעמים, ממ"ש באסתר רבה, בקטרוגו של המן על ישראל, לפני אחשורוש, שאם גוי נוגע בכוסו של ישראל שופכו ומדיחו ג"פ. ותמה עליו הגאון נוב"י, שכיון שזה סיפור מנהגם של ישראל, אנו למדין ממנהגם שהוא תורה. ע"ש. ומינה לנ"ד. עוד יש להעיר עפ"ד הגאון מהרש"ק בשו"ת טהרה, הובא בילקוט הגרשוני או"ח (סי' קכח סק"י), דברבנן ילפינן מן המדרש הלכה. ע"ש. וה"נ הא פטור מיהא לכ"ע. וי"ל. ומ"ש עוד העמודי ארזים דט"ס הוא וצ"ל מגלחים שערם, כגירסת התשב"ץ וילקוט. ע"ש. הנה אמנם כן כתב הרב פקודת אלעזר (סי' תקפא), וגם בירחון וילקוט יוסף חשב רב אחד להגיה, אך לדעתי אין לשבש הספרים חנם, דתרווייהו איתנהו. ומ"ש דאל"כ קשה על החנוך ודעימיה שאסרו, אטו לא ראו דברי המדרש. לק"מ, דהלא אפשר לפרש שהיו מגלחים שלא כעין תער, וכ"ש לד' מראה הפנים שהוא תיקון בעלמא. וע' בכה"ג בפירוש ר' חננאל (שבת קכט ב). וע' בכה"ח (סי' ד ס"ק צג) דשייך גילוח אף במספרים, וראיה מהכא. ע"ש. ומ"מ דוחק לקרא גילוח לתיקון שערות בעלמא, וכנז"ל. וכן מבואר להדיא בלקט יושר יו"ד (צד כט) בשם מהרי"ו. עוד כתב (דנ"ה ב) דאין ראייה ממה שאמרו בהוריות (יב א) שאהרן כשהיה מספר וכו', שא"כ היה לו לומר מסתפר. וכבר כתבנו שלשון התלמוד הוא בכמה דוכתי, (ביבמות מג. ובתענית כו. אסור לספר ולכבס). ומ"ש עוד דתימה הוא על רש"י, דמה לו לפרש כן, והא בכ"ד איתא בש"ס והוא לשון דבור. אינו כלום, שגם לשון גלוח מצינו בכ"ד (תענית טו: כו: מועד קטן יד. יבמות מג. ועוד). אדרבה רוח אלהין קדישין ברש"י ז"ל, שכן מבואר במכילתא דרשב"י, כאשר הובא לעיל.

ט) ומ"ש עוד (בעמוד נז) שיש ראייה לאסור ממעשה דר' יהודה החסיד וכו'. ע"ש. אמת שיש שכתבו המעשה הזה במגלח במספרים, וכן הובא בס' נחמד למראה (פ"ג דמכות ה"ה), ובס' פה אליהו ח"ב (דע"ו ע"א), וע"ע בספר מנחת אליהו (דרוש ג). אולם הנכון הוא שמעשה זה היה במגלח בתער, כאשר הובא בס' תפארת אדם להחפץ חיים ז"ל (בפרק י'), שהרי ר"י החסיד עצמו בצוואותיו כ', לא יגלח אדם הראש ולא הזקן בר"ח, הא

בשאר ימים מותר לגלח הזקן בהיתר. וכן מוכח מד' ריה"ח עצמו במה שהובא בעמודי ארזים (עמוד סז). ואיך שיהיה ע"ז אפשר לומר אין למדין מפי מעשה. ובלי ספק שהעושה כד' מרן הקדוש, גברא דמאריה סייעיה, שהוא דעת רוב הפוסקים ראשונים ואחרונים, חלילה שיהיה נדון ע"ז, כי אין הקדוש ברוך הוא בא בטרוניא עם בריותיו, וחלילה מלהעלות על לב דברים כאלו. ובלא ספק המיקל כדעת רוב הפוסקים ומרן, נכון לבו בטוח בה' לשמור רגליו מלכד, כיון שהיה נזהר לבלתי יגלח בתער, ושביק איסורא ואכיל היתרא, אף על פי שדרך האיסור הוא יותר קל ובלא טורח, כנודע. ולכן הנה שכרו אתו, לקבל שכר על הפרישה. וע' בספר כסא דוד להחיד"א (ד"מ ע"ד) שג"כ כתב מעשה זו אמגלח בתער.

(י) ואשר כתב (בעמוד סג) שאף לדעת מר"ן יש בזה איסור אחר מטעם שעובר על לא ילבש גבר, אמנם כן כתב בספר כלי חמדה (פרשת כי תצא עמוד קצח). אך דעת מרן אינה כן. כי זו לשון מרן ב"י: ואף על פי שכל הרמב"ם גבי פאת הזקן ואינו חייב עד שיגלחנו בתער, ע"כ לומר דסירכא דלישנא דמתני' הוא דנקט, ולא דוקא הוא, דלכתחלה נמי שרי, שמאחר שהתיר בפיאות הראש לכתחלה משמע ודאי דלא גריעי פאות הזקן מנייהו. עכ"ל. ואם איתא למ"ש שאע"פ שבפאות הראש ליכא משום לא ילבש גבר, מ"מ בזקן אסור, הרי גריעא זקן מפאות הראש. וגם למה לו לומר דלאו דוקא הוא, הרי סו"ס יש בו איסור מטעם לא ילבש גבר, להכי כ' בפאות הזקן לשון פטור (ובפאות הראש מותר). וכה"ג כתב הפרי חדש (יו"ד ר"ס קג), ובס' חקת הפסח למהר"י טייב (סי' תמב סק"ח), דמ"ש הרמב"ם שהאוכל נבלה שהסריחה "פטור", משום דנהי דשרי מטעם נבילה אסור משום בל תשקצו. ע"ש. אלא ודאי שדעת מרן להתיר לגמרי, וכן מוכח מד' רבינו יונה שהובא בב"י, שכ', תחת הגרון אינו אסור מה"ת (בתער) לפי שאין שם פאה, אבל אסרו חכמים להעביר שער בתער בכל מקום בגוף, שדומה לתיקון הנשים. אבל מותר להעבירו במספרים (כעין תער). וכן המדקדקים במצות אפילו תחת גרונם מגלחים במספרים. ע"כ. ומבואר ג"כ בב"י (ר"ס קפב) דלהרי"ף והרמב"ם והרא"ש דנקטינן כוותיהו, שער של בית השחי ובית הערוה אסור לגלחו במספרים כעין תער, ובשאר איברים אפילו כעין תער שרי, ולא חיישינן בזה ללא ילבש גבר. כיעו"ש. וא"כ בזקן נמי שרי במספרים כעין תער, כמ"ש רבינו יונה. וכן מצאתי במאירי פ"ג דמכות (עמוד קב ב) ז"ל: יש מחמירים שלא להעביר מספרים כעין תער בזקנם כלל, ממה שאמר רב (בנזיר נח א) מיקל אדם כל גופו בתער, ופירשוהו שם דהיינו במספרים כעין תער, ואף בשאר איברים, והרי הזקן אצלם כשאר איברים. אך לדעתינו לא נאסר בשאר איברים אלא משום סרך עדי אשה, "ואין הראש והזקן בכלל זה", ואין לנו לדחות הסוגיא שבכאן, שנתבארו בה בהדיא חמש פאות, שתיים מכאן ושתיים מכאן ואחת מלמטה. ע"כ. וכן מצאתי להגאון מהרש"ל בספר ים של שלמה (פרק יב דיבמות סי' טז, דף נט ע"ד) שכתב ז"ל: וא"כ לר' יוחנן דאמר המעביר שער בית השחי ובית הערוה לוקה, היינו אפילו במספרים כעין תער, שמאחר שעיקר הלאו דלא ילבש גבר שמלת אשה תלוי בתיקון יופי, מה בין זה לזה, ועד כאן לא שרינן מספרים כעין תער גבי פאות הזקן אלא משום דכתיב לא תשחית, ואין השחתה אלא בתער, וכן הוא לשון גילוח. אבל הכא לא קפיד קרא על השחתה אלא משום תיקון נשים וכו'. ע"ש. ומשמע שבגילוח פאת הזקן ליכא משום לא ילבש גבר. והן עתה ראיתי בשו"ת צמח צדק מליבאוויטש (חיו"ד סי' צג דף פא ע"ג) שהביא דברי הים של שלמה הנ"ל, וכתב, ולפע"ד אין דבריו

נראים כלל, שמאחר שלא נמצא בגמרא להדיא שמותר בפאות הזקן במספרים כעין תער, רק שאינו חייב, א"כ יש לנו לומר דאדרבה גילוח הזקן חמור משער בית השחי ובית הערוה, ויש בו משום לא ילבש גבר. ע"ש. אולם שוב ראיתי להגאון רבי יוסף ידיד הלוי בשו"ת שארית יוסף ח"ב הנד"מ (חיו"ד סי' ח) שהאריך מאד בזה, והרעיש על מ"ש הגאון הצמח צדק מליבאוויטש הנ"ל לאסור אף גילוח הזקן במספרים כעין תער, משום לא ילבש גבר, (ושם בצמח צדק דף פב רע"ג כתב שדברי מרן הב"י אינם נכונים כלל, אלא פשיטא שאינו מותר ח"ו). שאיך בא לחלוק על מאור הגולה מרן הקדוש, שהוא רבן של כל בני הגולה, בראיות חלושות, ואיך ירהיב עוז רב אחרון לבוא ולחלוק על מרן, ולדחות דבריו כלאחר יד, ומי לנו גדול מרבינו הרמ"א אשר כתב בתשובה (סי' מח), שכל החולק על מרן כחולק על השכינה. והגר"י ידיד שם הפליא עצה הגדיל תושיה לדחות דברי הרב צמח צדק, שהרי בש"ס ופוסקים אמרו שעל גילוח הזקן בתער לוקה חמש מלקיות, ולא הזכירו שלוקה גם על הלאו דלא ילבש גבר, מוכח להדיא שבתגלחת הזקן אין בו כלל משום הלאו דלא ילבש גבר, ובתוך דבריו הביא (בעמוד פו) ראייה מדברי מהרש"ל בספר ים של שלמה הנ"ל שאין בזה משום לא ילבש גבר, וכתב שהיא סברא ישרה וברורה. ומ"ש הצ"צ לדחות דברי היש"ש אינו מובן שהמהרש"ל אמר בזה דברים של טעם, ומילי דסברא, והוא דוחה אותם בגילא דחטתא בדברים שאין להם שחר, היפך השכל הישר וכו'. ע"ש. ואילו ראה הגר"י ידיד דברי המאירי הנ"ל היה שש לקראתו. וע"ע באוצר הגאונים (נזיר נט א). גם הלום מצאתי בירחון וילקט יוסף חלק ז (אייר תרע"א, קונטרס יד סי' קמט), שהאריך הרחיב להשיב על דברי הצמח צדק (סי' צג) הנ"ל, וסיים, סוף דבר הכל נשמע שהתשובה של הצמח צדק הנ"ל כולה מקשה היא מתחלתה ועד סופה, ובודאי שהמקילים בגילוח הזקן כדעת מרן יש להם על מה שיסמוכו וכו'. ע"ש. (וע' מנחת אלעזר ח"ב סי' מח דף מז ע"ד). כל קבל דנא מצאנו תנא דמסייע ליה להגאון הצמח צדק הנ"ל הוא השבולי הלקט ח"ב הנד"מ (סי' מא) שכתב וז"ל: המגלח זקנו במספרים כעין תער אינו עובר משום מגלח פאת הזקן, אבל לוקה משום לא ילבש גבר שמלת אשה. ואפילו שלא במקום פאה, שמתקן עצמו כעין אשה שאין לה זקן. ע"כ. ומ"מ כיון שמדברי שאר פוסקים לא משמע כן, העיקר כדברי מרן הב"י להתיר. וכ"כ בשו"ת קנין תורה ח"א (סי' סז) שלא נתקבל פסקו של הצמח צדק בזה. וכ"כ בשו"ת שרידי אש ח"ב (סוף סי' פא) ד"ה הסיכום, שמלבד מ"ש השדי חמד על דברי הצמח צדק, שמשמעות דברי הפוסקים אינה כן, עוד י"ל שגילוח הזקן במספרים כעין תער אינו דומה לגילוח שער בית השחי, ששם הוא קישוט הנשים שרגילות לעשות כן, משא"כ גילוח הזקן אינו קישוט נשים שאין להן זקן וכו'. ע"ש. ומ"ש עוד הצמח צדק (שם דף פא ע"ב) שמרן הב"י לא ראה דברי ספר החינוך שכתב שהרמב"ם אוסר גילוח הזקן במספרים כעין תער מדרבנן. ע"ש. הרי הכנה"ג בספר דינא דחיי הביא דברי החינוך, וכתב עליו, שלא כיון יפה, מאחר שהרמב"ם התיר לכתחלה גילוח פאות הראש במספרים כעין תער, כל שכן שגילוח פאות הזקן מותר לכתחלה במספרים כעין תער. וכמ"ש בבית יוסף. וכן ראיתי בשו"ת כפי אהרן (חיו"ד סי' ג) שהביא דברי הרב המגיה בס' חמרא וחיי (דמ"ח), שהמסירים זקנם במספרים כעין תער, וסם, עוברים משום לא ילבש גבר, ומ"ש בש"ע שמותר היינו רק מטעם פאות הזקן. והשיג עליו, שבודאי כשכותב מרן שמותר לא נשאר עוד שום צד איסור כלל, וכן מוכח מדברי הבית יוסף בשם רבינו יונה וכו'. וה"ט שכיון שאין דרך הנשים להסירו, רק שאין להן כלל ליכא איסור כלל במספרים כעין תער, שאין בו משום תיקוני נשים. ע"ש. וע"ע למרן החיד"א בספר



יעיר אֶזֶן (מע' מ אות טז) שהוכיח מד' הרא"ש והר"ן (ריש חולין) דלשון מותר משמע לכתחלה. ע"ש. וכן מבואר בחי' הריטב"א שדוקא מדת חסידים היא להחמיר מפני הרואים, אלמא שאין איסור משום לא ילבש גבר. וכן בתה"ד ובדק הבית ורמ"א העידו שכן המנהג לגלח הזקן, ולא אסרו מטעם לא ילבש גבר. גם בשדי חמד (מע' למ"ד כלל קטז) שציין, שמבואר כן בד' מרן, ודלא כמי שכל שמרן יודה לאסור. וע"ש שה"ד הצמח צדק שאוסר משום לא ילבש גבר, ופליג ע"ד מרן. וע"ע בשדי חמד כללי הפוסקים (סי' טז אות יד). ובשו"ת חכם צבי בנוספות (סי' כו) כ', שהרמב"ם כ' פטור משום שאסור מטעם קישוטי נשים. ע"ש. ואינו מוכרח. וכנ"ל. ועמש"כ בשו"ת יביע אומר ח"ו (חיו"ד סי' יד אות ו). ודו"ק.

יא) איברא דאין לכחד כי כל זה י"ל במכונה דקה, אבל בסם שעוקר השער לגמרי לכאורה יש לומר שאסור משום לא ילבש גבר, דבהא לא כ' גילוח, אלא כל שדרך הנשים לתקן יש לאסור משום לא ילבש גבר. וראיתי בתשו' רב פעלים ח"ג (חיו"ד סי' יח) שנשאל על מה שנהגו בעירו האנשים לגלח שער בית הערוה בסם, אם מותר הדבר גם בתער ממש. וכתב שאע"פ שמרן סתם בש"ע כדעת הרמב"ם, שבמקום שמעבירין אותו גם האנשים, אם העבירו אין מכים אותו מכת מרדות, אבל איסורא מיהא איכא, אלא שפה עירנו בגדאד נהגו באמת כדעת המתירים אפילו לכתחלה כמ"ש הרמ"א בהגה, ע"פ דברי הר"ן בשם הגאונים. וזהו המנהג פשוט וברור. [א"ה, וכן הוא בתשובת הגאונים שהובאה בספר אוצר הגאונים (נזיר נט א) וז"ל: ומנהג דכולהו רבנן בשתי ישיבות שלנו מזה מאתים שנה, שמעבירין שער בית השחי ובית הערוה, ואין נמנעים מהן. ולא אסרו אלא בזמנם, שלא היה מנהג הגברים להעביר שער בית השחי ובית הערוה, ולכן היו רואים במי שעושה כן, שנוהג כמנהג הנשים שהן מתקשטות בכך, והיו הגברים מגדלים שער גופם וכו', ולכן היה אסור להם לגלחן. אבל אנשי מקומות אלו בזה"ז, אין בין הנשים לאנשים הפרש בזה, שכולם מעבירים שער בית השחי ובית הערוה, הילכך הדבר מותר באלו המקומות היתר גמור, ואין בו חשש כל עיקר. עכת"ד. וכ"כ בשבולי הלקט ח"ב (סי' מ). ע"ש. וע"ע בפירוש רבינו אברהם מן ההר (נזיר נט). עמוד רמ) שכתב כן גם בדעת הרמב"ם. ע"ש. ודו"ק]. ולפ"ז י"ל שכיון שהסם עדיף מתער שהוא עוקר השער מעיקרו שורש וענף, והוא כמו תיקון הנשים, למה נאסור להם התער. ולבסוף כ' לחלק בין סם לתער. ע"ש. ולפי דבריו אפשר למצוא קולא בני"ד גם בסם, שאין לאסור אלא תער דוקא. ודו"ק. וכן ראיתי להגאון דברי חיים צאנז ח"ב (חיו"ד סי' סב), שנשאל באיש שנתלבנו שערות חצי זקנו, והחצי נשאר שחור, והוא בוש ונכלם מזה, אם מותר לו לצבוע חצי זקנו הלבן לשחור, וכתב ע"ז, ותמיהני איך עלה על דעתו להתיר אפילו איסור דרבנן, במקום שיכול להסיר חרפתו בנקל ע"י שיגלח זקנו בסם, כמו שנוהגים כן בכל מדינות אשכנז, שאין בזה איסור כלל. ע"כ. ועכ"פ מוכח שאין איסור לא ילבש גבר בגילוח במספרים כעין תער. וע"ע בשו"ת אגרות משה (חיו"ד סי' סא) שכתב, שנתפשט כעת היתר גילוח במספרים כעין תער, וגם בדורות הראשונים היו נוהגים היתר בזה, דלא כמ"ש הצמח צדק החדש לאסור מטעם דהוי תיקוני נשים, וה"ט משום דלא נחשב תיקוני נשים מה שנבראו כך בלי שערות זקן וכו'. ע"ש. ויותר על כן י"ל דאפילו בתער, אף על פי שעובר על לא תשחית, אין בו משום איסור לא ילבש גבר, וה"ט שמכיון שאיסור זה הוא מדרבנן אפילו בבית השחי והערוה, כמ"ש הרמב"ם (פי"ב מע"ז ה"ט), וע"ש בכסף משנה, וכן פסק בשלחן

ערוך (סי' קפב), לא אסרו במקום שכבר אסור ועומד, כעין מ"ש מרן הב"י יו"ד (ר"ס פז), שבשר טמאה בחלב טהורה לא אשכחן שאסרוהו חכמים משום בשר בחלב, כי לא היה להם ענין לאסרו מדבריהם, אחר שכבר הוא אסור ועומד מן התורה משום בשר טמא. ע"ש. ולזה הסכימו ש"ך וט"ז שם. עש"ב. וי"ל דמ"מ אסרוהו בזקן שלא במקום פאה דמותר מה"ת. אכן בכעין תער לכ"ע שרי. ורציתי לומר עוד דברים בזה. שוב ראיתי בתשו' דברי נחמיה ח"א (חיו"ד סי' יד) שהאריך והעלה ג"כ שאין איסור בזה. וכ"כ בס' סביב ליראיו על היראים (מצוה צו). (אך ע"ש מצוה צד שכתב לחלוק על מרן הכ"מ גבי פאות הזקן דלשון "פטור" של הרמב"ם היינו אסור. וכבר כתבנו לעיל דליתא. גם מ"ש בעמודי ארזים (עמוד סה) בשם הגר"י רוזין שאסור מה"ת כח"ש, זה אינו במחכ"ת, כנז"ל). וגם מה שרואה במראה בעת הגילוח, אינו אסור משום לא ילבש גבר, כמ"ש תוס' נזיר (נט א) ובע"ז (כט א), ובתשו' הגאונים שע"ת (סי' קז). וכן פסק הרמ"א בהגה ביו"ד (סי' קנו וקפב), שכל זה במקום שלא נהגו האנשים לראות במראה. וכ"כ בתשו' הרשב"א ח"ה (סי' קכא), וכן כתב בארחות חיים ח"ב (עמוד רלב) בשם הרשב"א, שבכל מקום שנהגו האנשים להסתכל במראה כמו הנשים, אין כאן משום לא ילבש גבר שמלת אשה, ושרי. וכן הובא בבית יוסף יו"ד (בבדק הבית סי' קנו). וכ"כ הריטב"א בחי' לע"ז (כט א). וכ"כ הר"ן שם. וכן הובא בא"י הים. וע' בהגהות רחמים לחיים ע"ד הרשב"א, שציין לשו"ת גנת ורדים ועוד אחרונים. וכן פסק בספרו משא חיים (מע' א אות ב). וע"ע בספרו החפץ חיים (סי' קג). ובספר לחיים בירושלים (כתובות פ"ג ה"א). וע"ע בשו"ת שמע אברהם (סי' י). ובס' לקוטים מפרדס (ערך מראה). וכן פסק הנהר מצרים (דפ"ח ע"א). וכן בתשו' מהר"י מיניץ (דכ"ח א). וכל שכן שאין זו ראייה במראה לבד כי אם לצורך גילוח, ודלא כמ"ש הרב דבר בעתו (דנ"ג ע"א) שאסור מטעם המראה. וע' דגלי הודיה והמצוה (ס"ס ט) שכתב, דאיכא משום לא ילבש גבר, וליתא, ואולי דמיירי בתער. עכ"פ אין הדין כן. וע"ע בספר חכמת אדם (כלל צ). ובשלחן גבוה (סי' קנו סק"ד). ובתשובת שער שלמה (סי' צד). ועוד י"ל דהכא דאיכא צערא לבחורים לגדל זקן, אין בו משום לא ילבש גבר, כההיא דשבת (נ ב) מגרר אדם גלדי מכה שעל בשרו משום צערו, ואם ליפות עצמו אסור. (משום לא ילבש גבר. רש"י). ובתוס', דבושה נמי אין צער גדול מזה. וכיון שעתה נהגו לגלח ידוע שיש צער לבחורים בגידול זקן. וכ"כ בתשו' יוסף אומץ (סי' מ) לענין גילוח הזקן בימי הספירה בראש חודש אייר, שכתב הרדב"ז (סי' תרפז), שאע"פ שנהגו שלא להסתפר אלא עד ל"ג לעומר, כיון דלאו מדינא הוא, אתי מנהג ומבטל מנהג בטעם כל שהוא, ועוד שיש צער בגידול השער, למי שרגיל להסתפר, ולא עדיף האי מנהגא ממצות סוכה, דקי"ל מצטער פטור מן הסוכה. ע"כ. וכתב ע"ז מרן החיד"א, שהוא דיבר בגלילות תורקיה שהגילוח הוא שער הראש בלבד, והדברים קל וחומר בערים האלה שנהגו לספר זקנם במספרים או בסם, שבודאי שגדל צערם מאד, בגידול שער זקנם. ע"כ. ואף על פי שאמרו בשבת (קנב א) הדרת פנים זקן, למי שרגיל לגלח הוא להיפך כידוע בחוש, וכנז"ל מד' האחרונים. וע' בשו"ת וישב יוסף (חיו"ד סי' אבג). ומ"ש בעמודי ארזים (עמוד סו), נעלם ממנו דברי הרב יוסף אומץ. וכן בשו"ת חתם סופר (חיו"ד ס"ס שמח) כתב בנידון חתן הנושא אשה בתוך שלשים לאבלו, שמותר לו לגלח ביום חתונתו, אלא דלכאורה היה נראה שאסור לו לחזור ולגלח בתוך שבעת ימי המשתה, כמ"ש המג"א (סי' תקנא ס"ק יד) בדין בין המצרים, שאפילו לכבוד שבת אסור להסתפר, מפני שבלא"ה אין אנו נוהגים להסתפר בכל ערב שבת. וכ"ש כאן שכבר הסתפר ביום חתונתו ועדיין לא עברו עליו שבעה ימים בלי תספורת, ומ"מ נ"ל שאם הוא

מצטער או שמתנוול אין להחמיר, שנ"ל עיקר שאף המגן אברהם וכל הפוסקים לא מיירי אלא בתספורת הראש, אבל מתספורת הזקן הנהוג עכשיו, ומצטער הרבה ומנוול אותם מאד, מזה לא דברו, ולא עלה על לבם (להחמיר). ע"ש. וכ"כ כיו"ב הנודע ביהודה קמא (ר"ס יג). ע"ש. ולא די להמחבר זה שאין דעתו מעורבת עם הבריות, ומרבה להחמיר במדה גדושה, אלא הוא מתעלם גם ממ"ש להדיא באחרונים. וע' בתשו' תירוש ויצהר (סי' סח). וע"ע בשו"ת כתונת יוסף (חיו"ד סי' א). ובמסלת ישרים (ס"פ יג). ודרכיה דרכי נועם כתיב, והאמת והשלום אהבו. וטעם זה יתיישב גם בשביל הסם. וע' בשו"ת שואל ומשיב קמא (סי' רי) בענין היתר לצבוע הזקן שהלבין משום צערא. ע"ש. וע' שואל ומשיב תנינא (ברי"ש ח"ד, בהערות לח"א סי' רי).

יב) ומה שכתב עוד (בעמוד 20) דאיכא משום ובחוקותיהם לא תלכו, אמנם גם בשו"ת אמרי אש (חיו"ד ס"ס נה) כתב כן, אך המעיין היטב בבית יוסף (סי' קעח) יראה דלא חיישינן להכי. וכבר כתב בספר משנת חכמים שאין איסור ובחוקותיהם לא תלכו נוהג אלא כשהוא מתכוין להתדמות אליהם, ולא דמי לפסיק רישיה שאסור, אפילו בדבר שאינו מתכוין, דהכא מעיקרא לא נאסר כלל אלא באופן שכוונתו להתדמות אליהם. והביאו בשו"ת ערוגת הבושם (חיו"ד סי' קלו אות ג). וע"ש. וכן העלתי בשו"ת יביע אומר בח"ג (חיו"ד סי' כה אות ה). והבאתי ראייה מדברי הב"ח (ס"ס קעח) שכתב, דה"ט שהותר לישראל הקרוב למלכות ללבוש כמלבושיהם וכו', אף על פי שאיסור זה הוא מן התורה, ה"ט משום שלא נאסר מן התורה אלא כשעושה כן להתדמות אליהם, וכלשון הספרי, שלא תאמר הואיל והם יוצאים בארגמן, אף אני אצא בארגמן, אבל מי שאינו עושה כדי להתדמות להם, אלא שעושה כדי שלא יהיה לו גנאי אם לא ידמה להם, דבר זה לא אסרה תורה. ע"ש. ואף על פי שהוא אסור מדרבנן ולא התירו אלא למי שקרוב למלכות, סוף סוף הוי רק מדרבנן, וכשהוא אומר בפירוש שאין כוונתו להתדמות אליהם, אפילו אי הוי פסיק רישיה הו"ל פסיק רישיה בדרבנן בשאר איסורים דשרי. וכמ"ש בשו"ת חתם סופר (חיו"ד סי' רמ) דלכ"ע פ"ר בדרבנן בשאר איסורים שרי. ע"ש. וכ"כ בשו"ת בית יהודה (עייאש) ח"ב (דף קכ רע"א). ובשו"ת הרמ"ץ (חאו"ח סי' לו אות ג). ובשו"ת ארץ צבי תאומים (חאו"ח סי' יח). ע"ש. ועוד י"ל ע"פ מ"ש בשו"ת בית שערים (חיו"ד סי' רלו), דלא שייך איסור ובחוקותיהם לא תלכו, אלא בדבר שעושים משום אמונתם ועבודתם, הלא"ה אין בו משום ובחוקותיהם לא תלכו. ולפ"ז בגילוח פאות הזקן במספרים כעין תער, שאינו מצד אמונתם, שהרי רוב כומריהם מגדלים זקנם, ושוב אין בזה משום ובחוקותיהם לא תלכו. ע"ש. ועוד שהיום רוב ישראל כמעט מגלחים זקנם במספרים כעין תער, הילכך אין לחוש לאיסור זה כלל. וכ"כ בתשובות החדשות של החתם סופר (ירושלים תשמ"ט, חיו"ד סי' ל), שאף שמראש מקדם שהורגלו האומות שבאירופא לגלח זקנם, המסיר שערותיו נראה כמי שמתדמה להם במלבושיהם, שיש בו איסור משום ובחוקותיהם לא תלכו, כל זה היה מאז ומעולם, אך עתה בעוה"ר קלקלתינו תקנתינו, שכבר הורגלו רובא דרובא מישראל שבמדינתנו לגלח הזקן, וא"כ אין כאן משום ובחוקותיהם לא תלכו. וגם משום לא ילבש גבר אין כאן מה"ט. ע"כ. והנה בתשו' מן השמים לר' יעקב ממרויש (סי' סא) שאל אי בהשחתת פיאות כעין תער שרי, דאתקש לזקן או לא. והשיבו שהתורה אסרה הקפת פאות משום חקותיהם, והמקל מקילים ימיו. ע"כ. ומוכח דבכעין תער נמי בפאות אסור משום ובחוקותיהם, אבל זקן שרי. אך הוא עצמו (סי' לו) כתב, דבכעין תער חייב מה"ת. והוא צע"ג.

ובשו"ת דברי יוסף (סי' כה) כ', שהאומר דבכעין תער אסור מה"ת, כופר בתורה שבע"פ. וע"ע בספר שירי שיריים. עכ"פ הוא סותר את עצמו ואין ממנו ראייה. ומ"ש בעמודי ארזים (דס"ו א) להביא ראייה מד' תשו' מן השמים (סי' לו) שכ' לאסור, ליתא, דהא כ' לחייב, והש"ס פוטר, ואין להביא ראייה מדבר שהוא נגד הש"ס, ולא בשמים היא. גם לא זכר ממ"ש בסי' סא. וע' בסי' (מב, נ, ט). ועכ"פ אין כאן איסור משום בחקותיהם כיון שאינו מכיון להדמות לעכו"ם, ע' בית חדש שם, ותשו' בית אב (סי' רלא). וע"ע בתשו' בית יהודה עייאש ח"ב (דקס"ט א). ויש ראייה ברורה שאין איסור מטעם זה מד' הריטב"א ודעימיה שכ' מדת חסידות מפני הרואים, ש"מ שאין איסור משום ובחקותיהם לא תלכו, וכמש"כ לעיל לגבי לא ילבש גבר. וע' חתם סופר (סי' קנט) הנ"ל, ובשו"ת בית אב (שם).

יג) עוד כתב (בעמוד 20) לאסור משום מראית העין. אמנם כן כתבו בספר יפה ללב ח"ה (סי' קפא סק"ב). ובשו"ת תעלומות לב ח"ג (דף צח ריש ע"ד). ובשו"ת קול מבשר ח"א (סי' יח דף נה ע"ב). ע"ש. וע"ע בשדי חמד (מע' ל כלל קטז). ובשו"ת דברי מלכיאל ח"ד (סי' 10). ע"ש. וע"ע בספר מושב זקנים עה"ת פר' קדושים (יט כח), שכשם שאסרו בכתובת קעקע משום מראית העין שלא יתן אפר מקלה על מכתו, ה"נ אסור לספר בכעין תער משום מראית העין. ע"ש. אולם לכאורה באנו להפרי חדש א"ח (סי' תסא) ד"ה עוד, דלא חיישינן לגזור איסור משום מראית העין מדעתינו. וכבר הבאנו לעיל דברי הריטב"א (מכות כ א) שכתב "שמדת חסידים שלא לגלח במספרים כעין תער מפני חשד הרואים, וכן ראוי לעשות". הרי שלא אסר הדבר בהחלט משום מראית העין, אלא ממדת חסידות. אלמא דלא גזרינן גזירות משום מראית העין אחר חתימת הש"ס, ובפרט בזמן הזה שנפוץ המנהג של גילוח הזקן במספרים כעין תער גם אצל יראי שמים, ולא נשאר מקום כל כך לחשד. וע"ע בפרי חדש יו"ד (סי' פז סק"ז) דהיכא דאיתמר בש"ס למיחש משום מראית העין, איתמר, והיכא דלא איתמר לא איתמר, שאין לנו לחדש גזירות מדעתינו. ע"ש. וכ"כ הכרתי ופלתי (שם סק"ז), שהרי מעשים בכל יום שנותנים יין שהוא אדום מאד לתוך התבשיל, וכי יש לאוסרו משום מראית העין שיחשבו שהוא דם, והרבה ירקות דומים במראיתם לשרצים, מעתה צא ואוסרם באכילה משום מראית העין שלא יטעו לחשוב שהם שרצים. ונשתקע הדבר ולא יאמר, שאין לזה שורש וענף וכו'. ע"ש. וע"ע בשו"ת רב פעלים ח"א (חאו"ח סי' כה, ובהשמטות שבראש הספר אחר הפתיחה). וע"ע במש"כ בשו"ת יביע אומר ח"א (חאו"ח סי' טז). ע"ש. וע' להגר"ח פלאג'י בשו"ת חיים ושלו (דמ"ד ע"א) שכתב, שאין לנו לבדות חומרות מלבנו, מה שלא נמצא בש"ס ובראשונים, ודיינו במה שכבר נמצא כתוב ומפורש בש"ס ובפוסקים לאסור, והבו דלא להוסיף עלה והיכא דאיתמר איתמר, והיכא דלא איתמר לא איתמר. ע"ש. וכן העלה בשו"ת אגרות משה פיינשטיין (בחאה"ע סי' יב) בד"ה וכעין ראייה, דליכא בהכי משום מראית העין. ע"ש. וכן מתבאר עוד להדיא בשו"ת דברי חיים מצאנז ח"ב (סי' סב). ע"ש. ומלבד זה כבר כתבנו לעיל בראש דברינו שכל שנתפרסם ברבים דרך ההיתר לא חיישינן למראית העין, כמ"ש הטור וש"ע א"ח (סי' רמג ס"א). ואין לגזור משום אלה שאינם יודעים לחלק בין תער למכונה, זה אינו, דלא חיישינן לגזור בשביל כל שוגה ופתי בדברים המפורסמים בש"ס ופוסקים. והן אמת שמצאנו להרמב"ם בתשובה בדין ביטול בששים דאורויי מורינן בפני ע"ה משום דהוי דרבנן, הא בדאורייתא אין להקל, לא דמי, דלא אמרו

אלא בדברים שאין מצויים כל כך, אבל גילוח מצוי וגלוי וידוע. וכל שכן שכמה גאוני עולם פירסמו דברים אלו במודעות בכל חוצות קריה, שאסור לגלח בתער כי אם במכונה וסם, וכ"כ הגאון רבי כלפון משה הכהן ראב"ד בג'רבא בספר ברית כהונה (מע' ז אות ט) שעכ"פ יש להורות לרבים דבמספרים מותר אפילו כעין תער כדעת מרן שקבלנו הוראותיו. ע"ש. ואף ששמעתי כי איזה רבנים גדולים היו מחמירים וגוערים להמקל בזה, לגרמייהו הוא דעבדי, וגם בשו"ת פאת שדך (סי' קיא דף רכא סע"א) כתב בשם גדול אחד שהפריז על המדה לומר שמרן ח"ו טעה, שרא להו מרייהו, שהעיזו פניהם נגד רבם של ישראל, והוא עצמו מביא שם שהיו מי שהרעישו בשנת תר"צ נגד בחורי ישיבת חברון, על שהיו מגלחים זקנם במספרים כעין תער, נגד רצון ראש הישיבה, והגאון הצדיק רבינו יוסף חיים זוננפלד השתיק את הרעש, יקם סערה לדממה ויחשו גליהם. ע"ש. וגם אנו נאמר שאין לנו להתחכם ע"ד הפוסקים המפורסמים וד' מרן בש"ע, והלואי שנלך תמיד ע"פ שורת הדין. בשגם חומרא זו יצא שכרה בהפסדה לרובא דרובא מן הבחורים אשר עוד לא מצאו בת זוג, והבנות לא יבינו לעת עתה בשום אופן כי המגדל זקנו הוא איש ירא שמים שמתנהג על פי סתרי תורה, אלא רק יחשבוהו לפתי וסכל ח"ו, מכיון שכבר פשט היתרו, ויש בזה ביטול פו"ר, ועוד איסורים מובנים. [וכעת מצאתי לידידי הרה"ג נאמ"ן ראש ישיבת "כסא רחמים", שכתב בהגהותיו לשו"ת יצחק ירנן ח"א כרך ב (עמוד תמג), שכן היו מורים רבותינו גאוני תוניסיה וג'רבא לתלמידיהם, להתיר להם להתגלח כעין תער, במכונה דקה אשר פעולתה זוגית כעין מספרים, וכמ"ש בספר ברית כהונה חיו"ד מע' ז אות י. עכ"ד]. ואף על פי שהבת קול אומרת בת פלוני לפלוני, עכ"פ צריך השתדלות למצוא חן בעיני הנשים, והאידינא חיישינן משום חינוא דאנשים, כרש"י (גטין מט ב). וע' בשו"ת התשב"ץ ח"ב (סי' א). וספר חסידים (סי' קסז ושפג). ובשו"ת פני דוד (דף רי"ז א). והדברים עתיקים. וכבר נודע שהרמב"ם כ', שמכיון שהבחירה ביד האדם לא קי"ל כהגמ' דבת פלוני לפלוני. וראה בקובץ הערות באגדות (סי' ז אות ח). ואף הנשואים אם יש חשש מחלוקת בבית ע"י גידול הזקן, אין להחמיר, שיצא שכרו בהפסדו, והחכם עיניו בראשו לכלכל דבריו במשפט. ומי שיוכל לגדל זקנו בנקל תע"ב, אבל ברוב בני"א המקילים יש להם על מה שיסמוכו.

יד) והנה עד כה דיברנו באופן כללי על היתר גילוח במספרים כעין תער, ונראה שכן הדין במכונת גילוח ידנית שהשתמשו בה לפני כמה עשרות שנים. ואמנם הגאון החפץ חיים בספרו ליקוטי הלכות (מכות פ"ג) כתב, המשינקה (מכונת גילוח) החדשה שמסתפרים בה ולא נשאר מאומה משער הזקן, המסתפר בה את זקנו, עובר על מה שכתוב בתורה ופאת זקנם לא יגלחו, ושומר נפשו ירחק מזה מאד. ע"כ. וכיו"ב כתב בשו"ת צור יעקב ח"א (סי' ק). והנה אם נתכוונו לאותה מכונה ידנית, שהיתה בימים ההם, במחכ"ת הפריזו על המדה, כי ידוע שבגילוח הזקן במכונה היא, נשאר מן השער עיקרו ושרשו, ואם היה אדם מעביר ידו על פניו אחר הגילוח, מן הלסת ולמעלה, בודאי שהיה מרגיש בידי עקרי השער, ובכה"ג לא חשיב השחתה, וכמ"ש התוס' נזיר (מ ב), דה"ט דשרי במספרים [כעין תער] משום דלית בהו השחתה, שאינו נוטל השער מעיקרו ושרשו. וכיו"ב כתב הרא"ש בפירושו שם. וכאן שבמכונת גילוח ידנית נשאר עיקר השער ושרשו, אין כאן השחתה, ומותר לגלח בה. וכ"כ בספר ישיב משה טורצקי (עמוד קיב) בשם הגרי"ש אלישיב, שמכונת גילוח מותרת אם אחר הגילוח,

השיער מורגש כאשר ממשמש בידו נגד דרך גידולו. ע"ש. גם בספר תשובות והנהגות ח"א (סי' תנט) אחר שהביא דברי החפץ חיים, כתב ששמע שהגאון ר' חיים עוזר התיר הגילוח במכונה. ע"ש. וכ"כ בספר הליכות שלמה (הל' תפלה עמוד יא), שהעולם סומכים בזה על הגר"ע גרודזנסקי שהתיר הגילוח במכונה, ודלא כהחפץ חיים בס' ליקוטי הלכות שאסר. ע"ש. וכן היו נוהגים לגלח בה רוב ככל בחורי ישיבת "חברון". וכל שכן למ"ש הפרישה (סי' קפא אות ג) שפירוש מספרים כעין תער, היינו שמסתפר את כל שיער הזקן עד שיהיה חלק כאילו התגלח בתער. ע"ש. וכבר העיר בשו"ת בית אבי ח"ג (סי' קיט), שאף שבליקוטי הלכות "החמיר" מאד בגילוח הזקן, הרי בישיבת החפץ חיים עצמו בראדין, היו הרבה בחורים שלמדו בישיבתו, והיו מגולחי זקן במכונה, ומדשתקו להו רבנו, ש"מ שאין איסור בדבר, ושגם עתה בזמנינו אין להרעיש על המתגלחים במכונה, ואני איני בקי בגילוח במכונה חשמלית, אם הוא ממש כתער או לא, כי טרם ראיתיה. עכת"ד. ולפי מש"כ יפה עשו בחורי הישיבה, שמכונת הגילוח הידנית אין דינה אלא כמספרים כעין תער, הואיל ואין כאן השחתה כלל. ומותר להתגלח בה, לדעת מרן שהתיר להתגלח במספרים כעין תער.

טו) ועתה נבא לבאר דין מכונת גילוח חשמלית אם מותר להתגלח בה מן הדין, כי הנה ראיתי בשו"ת חבלים בנעימים ח"ד (חיו"ד סי' כז) שנשאל בדין זה, והעלה לאסור לגלח במכונת גילוח חשמלית, מפני שהיא מגלחת כמו תער ממש. ע"ש. וכן העלה בשו"ת בית אב חמישאה (חיו"ד סי' רלב), ודחה דברי הרב השואל שצייד להיתר. ע"ש. וכן בשו"ת שבט הלוי ח"ד (סי' צו) כתב שהגילוח במכונת גילוח חשמלית, שחותך השיער סמוך לבשר ממש, דינו כתער ממש מן התורה, והוסיף, וכבר היה לי משא ומתן בהלכה זאת עם הגאון החזון איש, והיה פשוט בעיניו לאסור, מעיקר הדין, מהטעם הנ"ל. ולכן הירא את דבר ה' ירחיק עצמו מאד מגילוח במכונות אלו כמו מן התער. ע"כ. גם בשו"ת מנחת יצחק ח"ד (סי' קיג) כתב לפקפק בכלל על מכונות הגילוח הפועלות ע"י חשמל, אם יש להם דין מספרים כעין תער, כיון שהן חותכות השיער כמו בתער ממש. והביא (בסוף הסימן) ששאלו את פי הגאון החזון איש, והשיב לאסור, ושכבר עשה נסיון במכונות גילוח אלה, שלכלך ידיו בדיו, וגילח שם במכונה, ונעשה נקי במקומות שונים, ומוכח שהסכין נוגעת בבשר והוי כתער, ויש לאסור בכולם. ע"כ. אך הרה"ג ר' יצחק ברדא נר"ו בשו"ת יצחק ירנן ח"א כרך ב (סי' ו' עמוד תמא) כתב, שבירר הדבר אצל חשמלאים מוסמכים יראי שמים, ואמרו, דמה שנמחק הדיו ע"י גילוח המכונה, חום החשמל גרם לזאת, ולא הגילוח של חידודי הסכין שבתוך המכונה, ועוד נראה שאין להחליט בדעת החזון איש לאסור בכל המכונות, וכבר שמענו מפי עד נאמן שאמר שהראו לו להחזון איש מכונת גילוח מדגם "רמינגטון" ואסר, ושוב הראו לו מכונת גילוח מדגם "פיליפס", ואמר זה מותר. וכתב הרה"מ"ח, ולכן אין מקום להחמיר בכל מכונות הגילוח, אלא יש להזהר במכונת בראון, רונסון, וסניו, שלא להדק המכונות אל עור הפנים, ותו לא, ובמכונות חשמליות מדגם פיליפס או רמינגטון, ושיק, מותר אפילו להדק המכונה על עור הפנים ואין בהן שום חשש. ולא כמו שחשבו רבים שהאיסור במכונות גילוח חשמליות ברור, אלא אדרבה ההיתר ברור יותר. והחומרות במכונות אלו מביאות לידי קולא, כי הן רבים עתה ע"ה שיאמרו אם גם במכונות אלו יש איסור תורה, בואו ונגלח בתער, דזילא להו ושכיחא להו וכו'. ע"ש. וחזר להבהיר במכתב מיום ט' חשון תשנ"ט אודות מכונת גילוח מדגם פיליפס החדשות, שהוסיפו עוד

חלק חד יותר, והשער שחודר מבעד לנקבים של הרשת נמשך ונקצץ, וכתב שנראה להתיר לגלח גם במכונות אלו, מפני ששניהם גורמים לגילוח, והו"ל כמספרים כעין תער שמוותרים לדעת מרן, שהרי גם המספרים כעין תער נוגעים בעור הפנים ובכל זאת מותר. וגם י"ל דהוי כמלקט ורהיטיני שמוותר. ע"כ. גם בשם הגרב"צ א. שאול זצ"ל שמעתי שהורה להתיר אף במכונות גילוח החשמליות. ואפילו אם ע"י הגילוח במכונות אלו יהיו פניו חלקים כמו בתער, לית לן בה, כיון שהגילוח נעשה במכונות מספרים כעין תער. [וסייע לזה ממ"ש הפרישה (סי' קפא אות ג) שמספרים כעין תער, היינו אפילו יהיו פניו חלקים כבתער, מותר. ע"ש]. וכן אמר לי בשמו תלמידו הרה"ג רבי גדעון בן משה נר"ו. שאחר שישיב על מדוכה זו בעיון יחד עם תלמידיו בישיבה העלה להתיר.

טז) וראיתי הלום בקובץ תחומין (כרך יג עמוד ר) במאמרו של הרה"ג רבי שבתי הכהן רפפורט שהאריך בנ"ד, וכתב להסתמך על מ"ש בספר הכתב והקבלה (ויקרא יט כז), שאע"פ שהתוס' נזיר (מ ב) כתבו שהתער עוקרו משרשו לגמרי, וכן הוא בזוהר (תזריע מט ע"א) אמאי כתיב בתער ולא במספרים, אלא משום דבתער יתעבר שערא משרשו, אמנם הנסיון אינו מאמתו, כי עינינו הרואות שהתער אינו מגלח השער מעיקרו. וכוונת ההשחתה שנעשית ע"י התער, כמ"ש רנ"ו שבהעברה אחת על עור הפנים לוקח חלק גדול משאר הזקן, והמכלה דבר בבת אחת נקרא השחתה. ע"כ. ולפ"ז טעם היתר המספרים כעין תער, מפני שאינן מסוגלות ליטול שערות הזקן הרבה בבת אחת, כי יכולת חיתוכן מוגבלת לשטח שבין הלהבים שבמכונה וכו'. ולכן העלה שבמכונת גילוח אפילו אם יחתכו את כל השיער ולא יותירו כלום, עדיין אין פעולתן בגדר השחתה בגלל ההגבלה בכמות השער שאפשר לחתוך בהן הטמונה בעצם המבנה שלהן. ולכן רוב מכונות הגילוח הידועות שאינן יכולות לחתוך בלהב אחד נחשבות כמספרים כעין תער ומותרות בגילוח. ע"כ. אולם לדעתי עיקר יסודו להשען על סברת הרב הכתב והקבלה, להתיר גילוח הזקן במכונת חשמל, אינו מחוור כלל, מכיון שדברי הכתב והקבלה הם היפך דברי התוספות והראשונים בגדר תער וכמ"ש בעצמו. גם הלום ראיתי בקובץ החשמל בהלכה (עמוד קמג), שהביא בשם הרב ר' אליהו וייספיש בבטאון של בני הישיבות בשם קול הישיבה (חשון תשל"ב) שכתב, שמדיוק הלשון בגמרא (מכות כא א) "הוי אומר זה תער" מוכח שתנאי הגילוח שיש בו השחתה אינו קובע בדין זה, אלא נועד לגלות שם הכלי שאסרה אותו התורה להשחתת הזקן דהיינו תער. ולאחר שלמדנו שהדין הוא "תער" דוקא, יש להתיר מספרים גם באופן שיש בהם השחתה, וצ"ל שבזמן מתן תורה לא היה סוג מספרים המשחיתים מלבד התער. וגם אח"כ שנתחדש כלי גילוח שיש בו השחתה בדומה לתער, אלא שיש לו תבנית מספרים, אין איסור לגלח בו אלא בכלי ששמו תער דוקא. וצ"ע. עכת"ד. ולא מצאתי טעם בזה, דאטו תער כתיב באורייתא, כל גילוח שיש בו השחתה אסרה תורה. ושאיני מספרים כעין תער שאין בהם השחתה, שאינו נוטל השיער מעיקרו ושרשו. וכמ"ש התוס' נזיר (מ ב). הא אם יש בהם השחתה אסור. וכן תפסו כל האחרונים.

יז) ותבט עיני להגאון רבי צבי פסח פראנק בקונטרס "הר צבי" (חיו"ד סי' קפא) שנדפס אחר הטורים הנד"מ, שנשאל מאת ספר אומן יר"ש על מכונות הגילוח החשמליות הבאות מאמריקה, אם דינם כמספרים כעין תער, או לא, ובתחלה כתב שיש מקום עיון שמכיון שהגילוח הזה אינו נעשה בכח האדם אלא בכח החשמל, יש לדון

שכלפי המגלח אין זה נחשב אלא גרמא, ואינו בכלל לא תקיפו פאת ראשכם ולא תשחית את פאת זקנך, שאין זה אלא כשנעשה בידיים ממש, ושוב דחה, שמכיון שאינו מניח את המכונה על פניו בלבד, אלא כל זמן הגילוח הוא מצדד המכונה בידו ומכיון אותה שתגלח כראוי, ואין המכונה אלא כגרזן ביד החוצב בו, חשיב עושה בידיים, ואין לצדד בזה דין גרמא. עכת"ד. (גם בשו"ת דבר יהושע ח"ג (חיו"ד סי' כז) דן אם הגילוח במכונת חשמל נחשב גרמא או כמעשה בידיים, והעלה שפעולת הגילוח במכונת חשמל היא בגדר מעשה. וכמ"ש הרמב"ן בחידושו לשבת (קנג ב) שהחורש בבהמה בשבת שנותן עליה עול וכובש אותה תחת ידו, וברשותו היא עומדת, כל המלאכה נקראת על שם האדם, ואין הבהמה אלא ככלי שביד האומן. ע"ש). וע' בשו"ת חלקת יעקב ח"ג (סי' לט), שנשאל בנ"ד, וכתב, הנה אף החרדים נוהגים היתר לגלח במכונת גילוח חשמלית, מפני שעל הסכין יש רשת דקה, והיא נחה, ורק הסכין שעל הרשת נעה במהירות רבה, וע"י שהשיער נכנס בתוך הרשת והסכין עוברת על גביו, נעשה הגילוח. באופן דהוי ממש מספרים כעין תער שמותר, כי הגילוח נעשה בחלק העליון, ואין לחשוש כלל פן יעשה הכל עם חלק התחתון. וזהו ההיתר שהעולם נוהגים בו, וגם החרדים נוהגים כן למעשה. ובהגהות "הר צבי" על הטור יו"ד, כתב הגאון רבי צבי פסח פראנק, שכיון שעצם הסכין של המכונה אינו נוגע ולא פוגע בעור הפנים, מפני שיש הפסק דק של הרשת ביניהם, לא הוי אלא כעין תער, ושרי. וכ"כ הגאון רצ"פ פראנק במכתבו אלי מיום י"ח תמוז תשי"ב: לאחרונה הובאו לפני מכונות גילוח משוכללות הפועלות ע"י חשמל, וראיתי שהמתגלחים בהן נעשה עור פניהם חלק לגמרי, ולפ"ז מכונה זו שהנסיין הורה שמגלחת למשעי י"ל דהוי תער ממש, ולכן אני אומר לכל שואל שיזהר שלא להדק המכונה על עור הפנים, פן יבא לגילוח ממש, ומכל מקום כשאינו מהדק כל כך אז אינו בגדר פסיק רישא, ושרי. ע"כ. ובסוף דברי החלקת יעקב העלה להלכה ולמעשה כמנהג החרדים להשתמש במכונת "שיק" או "רמינגטון", שנקבי הרשת קטנים מאד, ולמתוח עור הפנים שאז אינו נדחק לנקבי הרשת, וגם להזהר שלא להדק היטב את המכונה לעור הפנים, כאשר הורה הגרצ"פ פראנק. ע"כ. אולם הרה"ג רבי שמואל אהרן יודלביץ במאמרו שנדפס בקובץ נועם (חלק יח עמוד רכט) הביא מ"ש מר דודו הגאון רבי צבי פסח פראנק זצ"ל, שאם אינו מהדק המכונה על עור הפנים בשעת הגילוח אינו משחית שער הזקן לגמרי, ואפילו אם שלא בכוונה יהדק המכונה קצת וישחית שיער הזקן הוי דבר שאינו מתכוין, ולא פסיק רישיה, ומותר. וכתב ע"ז, ולי נראה שכאן שכוונתו להתגלח, ונעשה הגילוח, אף על פי שכוונתו לגילוח שאין בו השחתה ונעשה גילוח שיש בו השחתה, נחשב כמכין ואסור, כיון שעכ"פ כוונתו לגילוח. עכת"ד. ולפענ"ד אין דבריו מוכרחים. ומה שסיים עוד שכמעט אי אפשר לצמצם ידיו שלא להדק, והוא קרוב לפסיק רישיה. ע"כ. גם בזה אין הכרח לאסור. וכמ"ש בשו"ת הרמ"ע מפאנו (סי' לג), דמ"ש הרמ"ך דהיכא דדמי לפסיק רישיה מודה ר"ש שאסור, תימה, שהיכן מצינו כן לר"ש, אימור דשמעת ליה דמודה, בפסיק רישיה ממש בודאי, אבל בדדמי לפסיק רישיה לא אסור. ע"ש. וכיו"ב כתב המאירי שבת (פא ב), מותר לקנח בחרס בשבת, ואף על פי שהוא קרוב להשיר שיער, דבר שאינו מתכוין מותר. וכן כתב במאירי שבת (קי ב), ושמא תאמר הרי אף לר"ש פסיק רישיה הוא וכו', שמא אין כאן פסיק רישיה, שאע"פ שרוב בני אדם ששותים נעקרים, יש קצת בני אדם ששותים ואינם נעקרים. הילכך לא פסיק רישיה הוא. ע"ש. וע"ע במאירי (כתובות ו: עמוד ל), דהא דאמרין רוב בקיאים הם בהטיה, לא נאמר כן בדוקא, שכל שאפשר בהטיה אין כאן פסיק רישיה, כיון שאפשר



שיזדמן כן, ואפילו לשאינו בקי שרי, כיון שאפשר שיזדמן לו הטיה לא חשיב פסיק רישיה. ע"ש. וכ"כ הרשב"א שם. וע"ע בתוס' הרא"ש שם. וז"ל הריטב"א (כתובות ה ב), שכל שאפשר שלא יעשה איסור אפילו בצד רחוק לא חשיב פסיק רישיה, כי הלשון פסיק רישיה ולא ימות מוכרח כך. וכ"כ בחידושי הריטב"א (יומא לד ב) שכל שאפשר בשום צד שיהיה בלי מלאכה לא חשיב פסיק רישיה. ע"ש. וע"ע בספר שפת אמת (שבת מא ב). וה"נ כשאנו מהדק, וחושב להשאיר עליו שרש השיער של הזקן, הו"ל דבר שאינו מתכוין ומותר.

יח) ולעומת האחרונים הנ"ל ראיתי בספר סופר המלך ח"א (פי"ב מהל" עכו"ם עמוד כו) שכתב, אודות המכונה מדגם "שיק" בחנתי אותה, וראיתי שהיא כעין מכונות גילוח המקובלות, שיש בהן ב' חלקים, העליון והתחתון, ואין אחד מהן חותך לבדו, אלא רק כאשר יפגשו יחדיו, חותכים השיער שבין שניהם, והוי ממש כעין מספרים, וכל שמותר להשתמש במספרים כעין תער מותר להשתמש במכונה זו, אבל המכונה מדגם "אקומן" אין להשתמש בה, כי קל מאד להכנס בגילוחה לחשש איסור דאורייתא. עכת"ד. וזה כמש"כ לעיל בשם "יצחק ירנן" שהחזון איש התיר הגילוח במכונה מדגם "שיק". גם בירחון "הפרדס" (סיון תשיב ס' סז) במאמרו של הרה"ג שלמה יצחק לוי, כתב, שכל שפעולת הגילוח נעשית כעין מספרים, אין לאסור לגלח הזקן במכונת גילוח חשמלית. ע"ש. ושם (שנה לה חוברת י ס' צא) כתב שגם הגאון חזון איש אמר בזו הלשון "שלדחוק המכונה בעור הפנים בודאי אסור". ע"ש. והגאון האדמו"ר מקלויזנבורג בשו"ת דברי יציב (חיו"ד ס' סא) נשאל בנ"ד, והביא דברי הפוסקים בדין גילוח כעין תער, וסיים, ועכ"פ בנ"ד כפי מה שהראו לי תואר המכונה ופעולתה, נוכחנו, שהתחתון אינו עושה כלום, שהוא רק לשמור על עור הפנים, וכל פעולת הגילוח היא מהסכין שמתנועע וחותר, ואינו נוגע בעור כלל, שיש הפסק מהתחתון, ולא ידעתי שיהיה איסור לאוין של השחתה בזה, ואינו גם בכלל מ"ש הרמ"א שנזהרים לעשות הגילוח בחלק העליון ולא בתחתון וכו', שכאן התחתון לבד אינו עושה שום פעולה, שזהו רק להפסיק וכו'. ואף על פי שיש חולקים על מרן המחבר, וס"ל דמ"ש הרמב"ם פטור, הוי פטור אבל אסור. כמ"ש בספר החינוך והמעשה רוקח. אמנם החיד"א בשו"ת חיים שאל הצדיק את דברי מרן הכסף משנה, ושגם הרמ"א לא חלק עליו, אלא שכתב שנזהרים וכו'. ורק מדת חסידות היא להחמיר, ואני לא באתי אלא ללמד זכות על ישראל, ולהצילם מאיסור לאוין וכו'. עכת"ד. והגאון רבי שלמה זלמן אוירבך בשו"ת מנחת שלמה ח"ב (ס' צז אות ו) כתב סברא להקל בזה, שבאמת יש חילוק גדול בין מכונת גילוח לתער, שהתער מוריד ממש את כל השער שבולט מהבשר עם השורש, ואילו במכונת גילוח מוכרח להשאר שם משהו, ומה שנראה חלק כמו בתער, הוא משום שדרך מכונת הגילוח להוציא לחוץ חלק מן השיער הטמון בעור הבשר, שאפשר לקרותו שורש, ומאותו השער נשאר מקצת בשעת הגילוח, אלא שאח"כ הוא חוזר ונכנס לתוך עור הבשר, ולכן נראה עור הבשר חלק ממש כמו בתער. ע"ש. ושפתים ישק. ועכ"פ כשאנו מהדק המכונה על עור הפנים יש לסמוך על סברא הנ"ל להקל. [וע' בהליכות שלמה (הל' תפלה עמוד יא). ודו"ק]. וע' להרה"ג ר' משה שטערן, מח"ס שו"ת באר משה שכתב במכתב שבספר הדרת פנים זקן (עמוד כג), שאומרים היתר בזה בשם הגאון רבי משה פיינשטיין, אך אינו מובן לו. ע"ש. גם בקונטרס גילוח הזקן שכתב הרה"ג רבי בן ציון יעקב הלוי וואזנר, הביא שיש שנסמכו על הוראת הגאון רבי משה פיינשטיין להתיר בזה, ואפילו אם אמת נכון הדבר, נראה

שמעולם לא התיר רק במכונות שבימיו שהיו משיירים מקצת שער וכו'. ע"ש. אולם יתכן מאד שהתיר אף במכונות גילוח חשמלית, ע"פ הסברא שכתב הגרש"ז אוירבך הנ"ל. ושוב נדפס ספר "מגד גבעות עולם", מאת הרה"ג מיכל זלמן שורקין, תלמידו של הגר"מ פיינשטיין, ושם (עמוד צה) כתב בשמו נימוק אחר להתיר הגילוח אף במכונות החדישות, משום שאופן הגילוח במכונות אלו בשיטת טחינת וכתישת השער, ולא חיתוכו, ולא נאסר הגילוח אלא בתער שחותך השער מעיקרו וכו'. ושם (עמוד צו) כתב שפעם נשאל הגר"מ פיינשטיין, מתלמיד חכם אחד, אם יש צד להחמיר במכונות גילוח החדישות, שלא כפי ההיתר שלו, וענה לו, שהוא כמו אותו הצד להחמיר שלא לחתוך חלות בשבת משום קוצר... והוסיף, שהגר"מ פיינשטיין לא רצה לכתוב בספרו את ההיתר בגילוח המכונות האלה, מטעם שאף שאין כאן איסור השחתה, מכל מקום צורת היהודי הוא רק עם זקן. ע"ש.

מסקנא דדינא כל איש שיכול לגדל זקנו או לתקנו במספרים שלא כעין תער, תבא עליו ברכה, אבל אלו שאינם יכולים, הן מפני סיבות של פרנסה, הן מפני שעלול לגרום הדבר לעורר מחלוקת בבית, ומגלחים זקנם במכונות גילוח חשמלית, יש להם על מה שיסמוכו, ובלבד שיזהרו שלא להדק את המכונה אל עור הפנים, כדי שלא יעקר השיער משרשו. והמזהיר והנזהר ירבה שלומם כנהר.

### **Rabbi Moshe Taub**

#### **שו"ת חתם סופר חלק א (אורח חיים) סימן קנט**

ומה שרמז לספרי מקובלים שכתבו שלא להושיט ידים בדקני כלל אין לי עסק בנסתרות, אבל מהם ומהמונם הותרה הרצועה לגמרי בכל ארץ אטלי' שכל חכמיה מגולחי זקן ונתלים באילן גדול ר' מנחם עזרי' בעל עשרה מאמרות אבי המקובלים שהוא היה מגולח מבלי השאיר שיערה א', וכן העיד עליו היש"ר מקאנדיא באילים שלו, והיה אומר שעפ"י חכמי המקובלים אין חוץ לארץ ראויה לכך, ומה אאריך במה שאין לי יד ושם בו, אבל אבותינו הנהיגו עצמם כן על צד ההכרח הגדול ולא מקור משחת ח"ו אלא בקדושה יתירה, והוא בימי גזירת תתנ"ו, והרועים וכדומה התירו גדוליהם להמכתתים רגליהם לשנות מלבוש ולגלח זקנם שלא יכרום האויבים כי אז כבר גלחו הגוים זקניהם עפ"י מעשה ממלך פולין א' שהי' סריס כמבואר בספרי הימים והתירו חז"ל שהיו בימים ההם לעשות כן, ולהיות גלוח הזקן דבר שאי אפשר להשתנות והיו נכלמים מאוד האנשים ההמה בשובם לביתם, על כן נשתרבו המנהג שלא לגדלו כלל רק סימנא בעלמא שזה יגולח ויגדל בקוצר זמן שכן לילה היה ורק אך מופלגי תורה היושבים בביתם הם מגדלים אותו, ואותן שלפני גזירה ההיא שברחו לארץ פולין לא באו לכלל זה. והנה זה ברור ונכון כי אילו היה תחלת מנהגו באיסור היה משום חוקי הגוים, אבל אחר שכבר נהגו ישראל לגלח, תו אין בו שום נדנוד ופקפוק כלל אפילו ריח איסור אין בו.

#### **רש"י מסכת מכות דף כא עמוד א**

גילוח שיש בו השחתה - דרך לגלח בו ומשחית והיינו תער אבל רהיטני משחית ואין דרך לגלח בו ומספרים

Too see the article in Techumin [click here](#)

## פרי מגדים אורח חיים אשל אברהם סימן לז ס"ק א

פושעי. עיין מ"א. אבל בעטרת צבי [ס"ק ב] ונחלת צבי [ס"ק א] פירש דברי השו"ע כמו שכתב בב"י [ד"ה וכל] דאפילו אין מניחן מאיזה טעם שיהיה, הוה בכלל פושעי ישאל בגופן. ועיין ב"ח [ד"ה גדולה] מלת "בכלל". ואפילו יום א' שמבטל ולא הניח הוה בכלל פושעי ישראל, כמו שכתב בנחלת צבי [שם], יע"ש. ומה שהראה [המ"א] סוף סימן ל"ח, אפשר [כוונתו] סעיף י"ב תפילין קודמים [שהם] חובת הגוף, ובירושלמי שלהי מגילה [פ"ד הלכה יב] שמואל סבר מזוזה קודמת, ואם תפילין הוה בכלל פושעי ישראל אפילו אין מניח מאיזה טעם, וחמורה מכל המצות, לא הוה פליג שמואל, שמע מינה תפילין ככל המצות, ודוגמא נקיט כמו שכתב הב"י [שם].

### ליקוטי הגרי"ז חלק א עמ' ז

#### בענין תפילין בחול המועד

הא דמנהגנו שלא להניח תפילין בחולו של מועד אע"פ שנחלקו בזה הפוסקים ואין אנו נוהגים לחומרא ומבטלין בכך מצות עשה דאורייתא. נראה לבאר מכיון דלמעשה מצות הנחת תפילין אינה שיניחם פעם אחת ביום כדי לצאת ידי חובתם, אלא עיקר חיובו לכתחילה כל היום והיא מ"ע תמידית וא"כ גם בכל השנה שאין אנו מניחים תפילין במשך כל היום אנו מבטלין מ"ע כמי שאינם מניחם במועד.

אלא מאי אנו סומכין בזה על רבותינו שפטרו אותנו להניחם בכל היום מחשש הסח הדעת וגוף נקי, וחכמינו קבעו כך מכיון שמצות תפילין בעיקרה היא שתעשה מצותה כדין כאשר אנו מניחין אותם ואינה תלויה בימים כמה ימים שנקיימה.

ובודאי אם יתאמץ אדם בשאר הימים להניח תפילין מהודרים ונזהר בגוף נקי וממחשבה בלתי טהורה בזה מקיים המ"ע טפי ממה שהוא מניחם יום שלא כדינם ומשום זה גם אנו מבטלין את עיקר מצותן שהיא כל היום, ולכן גם בחולו של מועד דנחלקו בו הפוסקים, קבלנו שלא להניחם.

(הגרש"פ מבית לוי עמ' ר"פ בשם הגרי"ז, עפ"י מו"ז וכתבי התלמידים)

## רמב"ם הלכות עבודה זרה פרק יב הלכה י

לא תעדה אשה עדי האיש כגון שתשים בראשה מצנפת או כובע או תלבש שריון וכיוצא בו או שתגלח ראשה כאיש, ולא יעדה איש עדי אשה כגון שילבש בגדי צבעונין וחלי זהב במקום שאין לובשין אותן הכלים ואין משימים אותו החלי אלא נשים הכל כמנהג המדינה, איש שעדה עדי אשה ואשה שעדתה עדי איש לוקין ו, המלקט שערות לבנות מתוך השחורות מראשו או מזקנו משילקט שערה אחת לוקה מפני שעדה עדי אשה, וכן אם צבע שערו שחור משיצבע שיער לבנה אחת לוקה, טומטום ואנדרוגינוס אינו עוטף כאשה ולא מגלח ראשו כאיש ואם עשה כן אינו לוקה.

### שו"ת שואל ומשיב מהדורה קמא חלק א סימן רי ד"ה מכתבו הגיעני

מכתבו הגיעני היום ואם אמנם טרדת רבות סבבוני ובכ"ז לאשר שמעתי שמעו הטוב ושבחוהו רבנן לדצב"ו ע"כ חשתי ולא התמהמתי להשיבו והנה שאלתו דמר הוא באיש צעיר לימים שאירע לו מקרה שנתלבן השערות של חצי זקנו בצד אחד והוא ירא וחרד לדבר ד' ובא לפני מכ"ת לשאול אם מותר לו לצבוע השערות לבנות שיהיו שחורות מחמת שיש לו בזיון וצער בין בני אדם ואם אינו עובר בזה משום לא ילבש גבר והנה מעל" פתח פתחא להיתר ויבואר לפנינו והנה מקור הדבר הוא ברמב"ם פ"ב מעכו"ם ה"י וכן אם צבע שערו שחור משיצבע שער לבנה אחת לוקה והנה מריש הוה קשיא לי מהא דאמרו בב"מ דף ס' אין מפרכסין לא את האדם וכו' ופירשו בש"ס פרכוס דאדם מאי כי הא דעבדא סבא דאזיל צבעיה לרישא ולדיקנו וא"כ משמע דבמשנה מיירי בסתם אדם והרי אסור לצבוע דיקניה של אדם ולוקה משום לא ילבש גבר שוב פקחתי עני וראיתי דרש"י פירש במשנה לא את האדם עבד כטעני /כנעני/ העומד למכור ולכאורה מאי בעי רש"י בזה ולפמ"ש הרמב"ם א"ש דבסתם אדם שאינו עבד כנעני אסור משום לא ילבש גבר ובזה מדוקדק דברי הש"ס פרכוס דאדם מאי היא כי הא דבאו /דההוא/ גברא ולא פירש בפשיטות פרכוס היינו צביעות ראש זקן ע"כ משום דקי"ל דאסור לצבוע ולכך פירוש דקאי לענין עבד וז"ב ומכאן נראה לי ראה גמורה לדברי הרמב"ם דלא נמצא לו מקור דעכ"פ אסור לצבוע ולוקה מה"ת ומעתה יש לנו לעיין אי בכה"ג מותר והנה מעלתו מביא שו"ת הרשב"א שהובא ביתה יוסף ס' קפ"ב למי שיש לו חטטין בבית השחי ובבית הערוה דמותר להעביר השערות לרפואה דאינו אלא מדרבנן ובמקום שצריך רפואה לא אסרו ועוד שאין זה עושה אלא משום רפואה ואין בו משום תיקון כתקוני איתתא והבין מעלתו דהכוונה במ"ש ועוד דהיינו אפילו שיהיה איסור תורה אין בו משום תיקון כיון דעושה לרפואה ולפענ"ד אינו מוכח דבאמת הרשב"א לא התיר רק משום דאיסור מדרבנן ואינו מתכוון בדרבנן שרי ועוד דאף אם נימא דאינו מתכוון ג"כ בדרבנן אסור והיינו דנימא כאן דהוה פ"ר =פסיק רישא= אסור אף מדרבנן כמ"ש המג"א /באו"ח/ ס' שי"ד וע' פ"א משבת הלכה ה' מ"מ כיון דאינו אסור רק בשביל רפואה לא מיקרי תיקון כלל והיינו משום דהוה פ"ר דלא ניחא ליה וכדומה ויש בזה עקולי ובשורו /ופשורי/ אי בשאר איסורין פסיק רישא דלא ניחא שרי אף לשטת הערוך ויש בזה סתירות ברא"ש וע' מג"א ס' ש"כ מ"מ בדרבנן ודאי שרי כל דהוה פסיק רישא דלא ניחא ליה וז"ב לפענ"ד והנה בהא דאמר בעי מניה רב מר' חייא מאי לגלח א"ל אסור והא קא גדל א"ל זמן יש לו כל שהוא

גדיל נושר ופ' התוס' דמאי דאמר והא קא גדל היינו בסופו לגדל ולצער אותו אף כשיגלחנו אף זה קרי תיקון ומיהו כיון שאינו רוצה רק להנצל מצער ולכאורה הכוונה דה"ל אינו מתכוון ולכאורה קשה לרב דס"ל אינו מתכוון אסור כר"י כמבואר בשבת דף כ"ב גבי גרירא וע' בדף מ"ב ובסנהדרין דף פ"ד וא"כ מה בכך שאינו מתכוון הא מ"מ אסור וצ"ל דכיון דאינו רק איסור מדרבנן באינו מתכוון שרי אף דהוה פ"ר כיון דלא ניחא ליה ואינו עושה רק להנצל מצער ולפ"ז לשטת הרמב"ם דפסק כראב"י ובצובע ראשו וזקנו פסק דלוקה אפשר דאפילו אינו מתכוון אסור אף דהוה פ"ר דלא ניחא ליה בשאר איסורין אסור להרבה פוסקים ודוקא בשבת דבעי מלאכת מחשבת הוא דשרי והרבה הארכתי בזה בתשובה ובדרוש לשבת תשובה שנת תרי"ב בארתי הדברים באורך ומה שכתב מעלתו דכאן אף לרמב"ם מותר דאינו דבר המינכר וכמ"ש הב"י באורך בס' קפ"ב /ביו"ד/ נפלאתי ע"ז דהא הרמב"ם ביאר בהדיא דכל דצבע ראשו וזקנו לוקה וע"כ דהוה דבר המינכר דאף דכאן אינו מתכוון רק להנצל מצער מ"מ זה אינו ניכר ולראות עינים נראה שעושה לתיקון תדע דאל"כ היאך כתב הרמב"ם דלוקה הא יוכל להתנצל ולומר דעשה משום דבר אחר כדי שיהיה יכול להמכר שלא יהיה נראה כזקן ובעובדא דהך עבדא סבי ואף דיש לדחות דכיון שהתרו בו וקבל התראה ואמר אעפ"כ שוב שפיר דלוקה אכתי קשה לשטת הפוסקים דבמלקות לא צריך שיקבל התראה וע' בתומים ס' ל"ח ובשו"ת חוט השני ס' י"ד והתשובה הלז היתה בפני המהרי"ט ולא ערערו בדבר ואף דהכ"מ פ"ח מסנהדרין ופי"ב שם ובלח"מ כתבו שצריך שיתיר עצמו לילקות מ"מ החוט השני ועמו הגאונים שלא העירו בזה כלל והתומים ס"ל דלא בעי שיתיר עצמו למלקות ולדבריהם קשה איך לוקה ע"כ דזה נקרא מינכר שהרי נראה בעליל לצבע עצמן שאתמול ראו שחור ולבן ועכשיו רואהו אותו שחור ומה שעשה כדי להנצל מצער ז"א ניכר וע"כ לוקה ומה שכתב היתר משום גדול כבוד הבריות ז"א רק בלאו דלא תסור כדאמרן בברכות דף י"ט ובמגלה דף ג' וע' ברש"י ובחדושי אבן העזר שם וע' במנחות דף ל"ח מ"מ לדינא כיון דברוב הפוסקים נראה שאינו רק איסור מדרבנן ולא קי"ל כדראב"י ואף שבאמת משנת ראב"י קב ונקי כדאמרו ביבמות דף ל"ז אף בברייתא וע' סמ"ג מצות לא תעשה של"א ובנימוקי יוסף סוף יש נוחלין ובר"ן פ"ק דביצה ובט"ז ביו"ד ס' ט"ו סק"א ובשו"ת זקני החכ"צ ז"ל ס"י וגם זקני מגני שלמה בחדושי ליבמות האריך בזה וע' באו"ח ס' תר"ז סעיף ד' לענין עונות שיכול לחזור ולהתודה עליהם והיינו משום דהלכה כראב"י ועיין בביאור הגאון התנא מהרא"ו ז"ל שציין שם עיין בסוף פרק ואו /ו' דגיטין פ"ז ע"א וצינתי בהגהותי ששם אמרו משנת ראב"י קב ונקי ועכ"פ הם לא פסקו כראב"י ואולי סברו כמ"ש המפרשים דקב ונקי היינו בק"ב הלכות ע"כ מי שרוצה לסמוך על רוב הפוסקים שהם רובא דמינכרא דלא ס"ל כרמב"ם וא"כ אינו רק איסור מדרבנן ויוכל לסמוך בזה כמ"ש מעלתו והרבה נשתייר בקולמס ואין הזמן מסכים להאריך.

**Rabbi Boruch Oberlander**

### **שו"ת צמח צדק (לובאוויטש) יורה דעה סימן צג**

אם יש לאסור גילוח הזקן במספרים כעין תער ואף שלא כעין תער וכמ"ש בשם האריז"ל הובא באה"ט ובל"י (ובתשו' דברי יוסף שהקהל דק"ק רצו להכריח האשכנזים הבאים לשם שלא יגלחו כלל פאות הזקן):

גרסינן בגמ' פ"ח דנזיר (דף נ"ח ע"ב) א"ר מיקל אדם כל גופו בתער (ואין בו משום לא ילבש גבר שמלת אשה רש"י). וצריך לחלק בין דבר זה להא דאיתא פרק המצניע (דצ"ד ע"ב) במלקט לבנות מתוך שחורות שאסור משום לא ילבש גבר שמלת אשה וכמ"ש בטוש"ע סס"י קפ"ב די"ל שאני הכא דאינו ניכר בפרהסיא כי הגוף לבוש בבגד ועוד דהשער מצער אותו. משא"כ במלקט לבנות מתוך שחורות לא שייך כ"ז. וע' בב"י סי' קפ"ב ד"ה ואם ליקט מ"ש בשם הראב"ד והא לא מינכרא מלתא כו' אני אומר דמשכח' לה דמינכרא כו' ולעיל מיניה בד"ה לא תלבש אשה אבל דברים הנסתרים מן העין כו' אשה שגלחה את ראשה כאיש היה לוקה מפני שהוא דבר הניכר לעין אבל איש שהעביר בית השחי ובית הערוה כיון שהוא דבר שאינו נראה כלל מודה ראב"י שאינו אסור מה"ת כו' עכ"ל ואף שהחילוק הזה חילק הב"י ליישב דעת הרמב"ם משא"כ לשא"פ דס"ל כת"ק דראב"י אפילו במידי דמינכרא ליכא לאו מדאורייתא כ"א מדברי סופרים. מ"מ לענין איסור דרבנן גופא יש לחלק לר"ת וסיעתו בין העברת שער בית השחי ובית הערוה דשרי לדידיה אף כעין תער ובין מלקט לבנות מתוך שחורות דאסור. ע"כ צ"ל משום דמלקט לבנות מתוך שחורות זהו מבחוץ והוי מלתא דמינכרא משא"כ בשער בית השחי דהוא דבר המכוסה דלרב שרי מה"ט במספרים אף כעין תער כיון שאינו נראה כלל :

קיצור. (החלוק בין הא דשרי בשער בית השחי ובית הערוה במספרים כעין תער. ובין איסור מלקט לבנות מתוך שחורות היינו משום הוי מלתא דמינכרא כי מלקט מראשו או מזקנו. משא"כ שער בית השחי ובית הערוה אינו ניכר. מיהו התוס' ביבמות (דף מ"ח ע"א) חלקו בענין אחר משום דאינו עושה משום יפוי והוצרכו לזה משום דבמלקט לבנות אסור אף אם לא מינכר כגון שנשאר עוד הרבה שערות לבנות. ומ"מ לפמ"ש הב"י החילוק כיון שהוא במקום הניכר שפיר נכון ג"כ החילוק שכתבתי:)

ושוב ראיתי שהתוס' ביבמות פ' החולץ (דמ"ח סע"א) כתבו לחלק בענין אחר. וז"ל ואין דומה לתקוני אשה שאין זה משום יפוי אלא משום צער כו' וכ"כ הרא"ש פרק מצות חליצה סי' ח'. והלא אינו דומה לשמלת אשה דאינו עושה כדי ליפות אלא להציל מן הצער כו' עכ"ל. ונראה דהוצרכו לזה משום דבמלקט שערות לבנות מתוך שחורות אסור אפילו ג"כ לא מינכרא כלל כמ"ש הראב"ד הובא ב"י ד"ה ואם לוקט) מיתבי המעביר (שער שבבית השחי תחת אצילי ידיו) בית השחי ובית הערוה ה"ז היה לוקה (משום לא ילבש גבר כדדרשינן בסמוך. תוס') הא בתער הא במספרים. והא רב נמי בתער קאמר. כעין תער (שגזז במספרים סמוך לבשר כעין תער). וכתב בשט"מ אהא דאמר רב מיקל אדם כל גופו בתער אפילו בית השחי ובית הערוה. ולא מיירי באיש זקן למאי דס"ד השתא דבתער ממש קאמר. תוספות חצוניות. ומשני כעין תער במספרים סמוך לבשר אף כעין תער שרי רב אבל לא תער ממש. ונראה דאף במלקט ורהיטני אסור דבמספרים דוקא נקט תלמודא ה"ר עזריאל ז"ל עכ"ל השט"מ. לפ"ז עולה הפסק דהמעביר שער בית השחי ובית הערוה בתער היה לוקה מדאורייתא משום לא ילבש גבר. ואעפ"כ מותר להעביר שם השער במספרים אף כעין תער. ומיהו במלקט ורהיטני אסור. והנה מ"ש השט"מ ולא מיירי באיש זקן למאי דס"ד השתא דבתער ממש קאמר. ור"ל אבל לפי המסקנא דבמספרים כעין תער קאמר קאי אפילו באיש זקן. ואפשר כונתו דכל גופו כולל אפילו פאת זקנו. נלע"ד שזה אינו דבכלל גופו אינו כלל הראש והזקן כיון דאיכא בהו לאו מיוחד בפ"ע משא"כ בשער כל גופו. וגם בלא"ה בפ"י גופו אין הראש בכלל.

ע' פב"ת דסוטה (דמ"ה ע"ב) נמצא ראשו במקום אחד וגופו במקום אחר. ועוד ראה ברורה מדאיתא שם (דף נ"ט ע"א) אמר רב נחמן בנזיר מותר ופי' התוס' להעביר בית השחי ובית הערוה דקסבר אחר שנזיר מעביר כל שער ראשו לא חשוב נוי ותקון לגבי אותו האיש להעביר בית השחי ובית הערוה עכ"ל. נשמע דעד כאן לא מיירי במעביר שער ראשו כלל רק שער גופו לבד. א"כ לא מיירי ג"כ במעביר שער זקנו כלל. וע' תוספות פ' החולץ (דמ"ח סע"א) כל גופו מראשו ועד רגליו הא סתם כל גופו אינו במשמע ראשו וזקנו כלל. ועוד דגם הנזיר כשמגלח אינו מגלח פאת ראשו ופאת זקנו ח"ו רק שער ראש נזרו לבד. ועוד איני מבין מה תיקן השט"מ דאף דאינו זקן הרי יש לו פאות הראש ואיך אפשר שיגלח פאות הראש כמו שא"א גלוח פאות הזקן. ואדרבה להתוס' ורא"ש ועוד פוסקים לוקה בפאות הראש אף במספרים כעין תער. ועכ"פ בתער לוקה לד"ה. וע"כ צ"ל דמיירי במגלח שער גופו לבד ולא פאות הראש. א"כ מיירי ג"כ באינו מגלח פאות הזקן. והיינו דרב מיירי רק בגופו ולא בראש זקן. ועוד דהנה הש"ך סי' קפ"ב סק"ד עמש"ש בש"ע סימן ג' מי שמגלח כל שער שבו מראשו ועד רגליו י"א שמותר לו לגלח גם של בית השחי ובית הערוה. וע"ז כתב הש"ך וז"ל מראשו כו' לאו דוקא דהא נת' בסימן שלפני זה דאסור להקיף ראשו וזקנו אלא ר"ל מראש גופו עד סוף גופו עכ"ל. א"כ כש"כ בהא דרב דלא נזכר ראשו כלל כ"א כל גופו דודאי אין ראשו בכלל. ובאמת שדברי הש"ך לא נהלם לי. דמקור הדין דהשו"ע סעיף ג' מבואר בתוס' דיבמות (דמ"ח סע"א) ובהרא"ש פרק מצות חליצה סו"י ח'. ושם בתוס' משמע בהדיא דאיירי במגלח גם שער ראשו מדכתבו ולא משמע דאיירי במצורע דפשיטא הוא אלא במגלח לרפואה עכ"ל. ומדבעי למימר דאיירי במצורע מובן דהיינו משום דמצורע הוא דמגלח כל שער שבו ואפילו פאת ראשו וזקנו לכאורה יש לומר התוס' כ"כ בשם הגאונים דס"ל בשחי ובית הערוה אסור במספרים לגמרי כמ"ש הרשב"א בתשו' סי' ק"ו ובפאות הראש זקן ס"ל דשרי במספרים ע"כ מיירי במגלח כל שער ממש ובמספרים ואזי שרי גם שער בית השחי ובה"ע וכ"מ ד' הסמ"ג שהביא הב"י. ולא כהב"י שהקשה עליו דאפילו בתער שרי דזה א"א שיהיה בכל שער. אך באמת א"א לומר כן וכ"ד כל האחרונים דהגאונים לא מיירי במגלח פאות ראשו וזקנו ח"ו. ועוד דהא בפאות ראשו ס"ל להתוס' עצמן ריש מסכת שבועות דגם במספרים חייב וכ"כ בפסקי תוס' שם וכ"פ הרא"ש פ"ג דמכות סי' ג'. וכ"כ הטור בשמו סי' קפ"א. וא"כ איך הביאו דין דתשו' הגאונים אם יפרשו דמיירי במגלח גם פאות ראשו זה אי אפשר. אלא הפי' שמגלח כל שער ראשו לבד הפאות. וכן כל שער זקנו לבד פאות הזקן בכה"ג נמי נקרא מראשו ועד רגלו. וכן פי' בק"נ פ' מצות חליצה ס"ק ל"א דהיינו דומיא דאמר רב נחמן פרק שני נזירים (דנ"ט ע"א) בנזיר מותר כיון דמגלח שער ראשו ג"כ אף שמניח פאות הראש וכל הזקן והגם דאמרינן ולית הלכתא כותיה הכא שרי משום דמגלח ג"כ לרפואה. או י"ל משום דנזיר אינו מגלח זקנו כלל והכא מיירי במגלח ג"כ זקנו רק שמניח פאות הזקן בכה"ג ס"ל דשרי. ובזה מתורץ מה שהקשו הי"ש"ש ביבמות פמ"ח סי' י"ז והב"ח ושכנה"ג דא"כ מאי פריך הגמ' על רב דהא רב אמר מיקל אדם כל גופו ובכה"ג שרו הגאונים דליתא דרב לא מיירי רק בכל גופו והגאונים מיירי במיקל מראשו ועד רגלו לבד פאות הראש ופאות הזקן. ועכ"פ מכ"ז נלמוד דפי' כל גופו היינו רק גופו ולא מיירי מראשו כלל :

קיצור. לרב המעביר שער בית השחי ובית הערוה בתער לוקה מדאורייתא. משום לא ילבש גבר. ואעפ"כ במספרים אף כעין תער דהיינו סמוך לבשר מותר. והנה לכאורה אפשר לדקדק מדברי השט"מ דגם בזקן שרי בכה"ג ומפרש מ"ש רב מיקל אדם כל גופו גם הזקן. אבל באמת זה אינו דבכלל גופו אינו ראשו בכלל כן מוכרח בגמ' (דנ"ט ע"א). ג"כ מוכרח ממ"ש התוס' ביבמות (דמ"ח סע"א) בשם הגאונים. ובמ"ש הגאונים מראשו ועד רגלו היינו לבד פאות הראש ופאות הזקן :

ב. אמר רבי חייא בר אבא א"ר יוחנן המעביר בית השחי ובית הערוה לוקה. מיתבי העברת שער (של כל גופו כגון שבבית השחי ושבבית הערוה אינה מדברי תורה ואת אמרת דלוקה) אינה מדברי תורה אלא מדברי סופרים מאי לוקה (דאמרי מכות מרדות מדרבנן) נמי דקאמר מדרבנן וכל התוס' והוי מצי לסיוע מברייתא דלעיל (סעיף א') אלא ניחא ליה לשנויי מאי לוקה מדרבנן דלא ליפלגו ברייתות אהדדי ר' יוחנן אף במספרים אוסר. ומשמע דר' יוחנן פליג אדרב עכ"ל התוס'. וצריך להבין אם רק במספרים כעין תער אוסר ר' יוחנן או אף במספרים שלא כעין תער אוסר. ולכאורה מלשון התוס' שכתבו ר' יוחנן אף במספרים אוסר ולא פירשו דוקא כעין תער משמע דר' יוחנן אוסר בכל ענין. וכ"מ בתוס' (דנ"ט סע"א) בד"ה בעא מיניה גבי וכן נראה מדקאמר והא גדיל. ומאי קושיא יטלנו במספרים שמזה מוכח דאפילו שלא כעין תער אוסר דאם זה שרי א"כ מהו הקושיא והא קא גדיל ומצער ליה לאינש. הלא פשוט דאם שרי ליטול במספרים אף שלא כעין תער אין כאן שום צער. וכן מוכרח יותר ממה שמתרץ גבול יש לו. ופירש"י כיון שגדל יותר ממה שאדם יכול לסובלו נושר מאליו. והרי זה ודאי כשגדל הרבה. וא"כ למה הוצרך לזה הלא עדיפא הול"ל דיטלנו במספרים שלא כעין תער דזה יוכל לעשות אף כשאינו גדל כל"כ וא"כ אין כאן שום נדנדוד צער. וע' בלח"מ פ"ה מה' נזירות דין י"א דלהרמב"ם כל שלא נשאר בהשערות כדי לכופ ראשן לעיקרן נקרא כעין תער ולהתוס' אינו כן אלא כעין תער היינו סמוך לבשר. וע' במשנה פ' בא סימן (דנ"ב ע"ב) שתי שערות כו' כדי שיהיו ניטלות בזוג דלהרמב"ם בפ"ה המשנה שיעורא רבא דכולהו הוא כדי לכופ ראשן לעיקרן וכ"פ בשו"ע אה"ע סי' קנ"ה סעי' י"ח כדי שיהיה ניטלות בזוג הוא שיעורא רבא דכולהו וע' במל"מ פ"ב מה' אישות דין י"ו. מ"מ ודאי יכול ליטלו במספרים שלא כעין תער מקודם זמן הגבול שיש לו שנושר מאליו ובפרט לשטת התוס' וא"כ לתרוצי כן על קושית והא קא גדיל. ומדלא משני הכי ש"מ דבאמת במספרים בכל ענין אוסר וכ"מ עוד בתוס' ד"ה חזינא. וכ"מ עוד מהאבעיא מהו לחוך בבית השחי בידו כדי להעביר את השער וא"ל דאסור. וא"כ כש"כ וק"ו במספרים שלא כעין תער דהא מבואר בטו"ד ס"י ש"צ ומיהו דוקא בשינוי כגון בידיו או בשינוי אבל במספרים או בסכין אוסר. והוא מהש"ס פ"ג דמ"ק (ד"י"ח ע"א) וע' בטוא"ח סי' תקל"ב. א"כ מוכח דמספרים חמור מבידו מפני שזהו דרכו בכך. וידו הוא שינוי. א"כ הכא דאסור לחוך בידו לכן ק"ו דאסור במספרים. ולכן אפילו למאי דמסיק ולית הלכתא כותיה. ופ"ה התוס' דקאי על לחוך מ"מ נראה דאין זה שייך להיתר מספרים דלא קרב זה אל זה כדמוכח מהש"ס דמ"ק וטו"ד הנ"ל וגם רש"י מפרש דהא ולית הלכתא כותיה לא קאי כלל על לחוך ע"ש. וכ"פ בשו"ע סי' קפ"ב ס"ג דאסור לחוך בידו כו' :

קיצור. התוס' כתבו דר' יוחנן אוסר אף במספרים ומשמע דאפילו שלא כעין תער. ויש לזה כמה ראיות בגמרא :



ג. איכא דאמרי אמר ר' חייא בר אבא א"ר יוחנן (דבהדיא מפרש ר' חייא משום לא ילבש גבר שמלת אשה ואשה דרכה בכך שהוא ניוול לה כשיש לה שער) המעביר בית השחי ובית הערוה לוקה משום לא ילבש גבר שמלת אשה. מיתבי העברת שער אינה מד"ת אלא מד"ס. וכן התוס' ולא מצי לשנויי דר' יוחנן נמי מדברי סופרים קאמר דנסיב ליה לטעמיה מקרא. ומשני הוא דאמר כי האי תנא דתניא המעביר בית השחי ובית הערוה ה"ז עובר משום לא ילבש גבר שמלת אשה. ותנא קמא (דסבר דאינה אלא מד"ס מאי דריש בהאי לא ילבש) האי לא ילבש גבר מאי דריש ביה מבעיא ליה לכדתניא לא יהיה כלי גבר על אשה מאי ת"ל כו' ראב"י אומר כו' ע' ב"י סי' קפ"ב ד"ה לא תלבש דלת"ק לא אסר מדאורייתא אלא שלא ילבש איש שמלת אשה וישב בין הנשים. אבל כל שאינו הולך ויושב בין הנשים לא מיתסר מדאורייתא. וכמ"כ העברת שער בית השחי ובית הערוה אינו אסור מדאורייתא לת"ק דומיא דהלבשת איש שמלת אשה כשאינו הולך ויושב בין הנשים. ור' חייא בר אבא א"ר יוחנן ס"ל כראב"י. ומשמע לענ"ד (דמ"ש) [דמ"מ] אינו לוקה לר' יוחנן וראב"י א"כ העבירו בתער [ע' מפתח] דאין לומר כיון דהאיסור הוא משום לאו דלא ילבש גבר שמלת אשה א"כ גם במספרים שייך ה"ט דליתא דהא לרב (דנ"ח סע"ב) מבואר בהדיא בתער ממש אסור מדאורייתא משום לא ילבש גבר. ובמספרים כעין תער שרי לגמרי. א"כ גם לר' יוחנן אין לנו לומר דלוקה מדאורייתא רק בתער ממש ובתוס' ד"ה חזינא מסיק ג"כ דבמספרים מדרבנן אסור. אלא שממ"ש לכל הפחות משמע שהיה סברא שגם מדאורייתא אסור. אבל מ"מ העלו דמדרבנן אסור. וכן מבואר בסמ"ג לאוין סי' סמ"ך ע"ש בכל הסימן. ובספר יראים סי' צ"ו. והיש"ש ביבמות פרק מצות חליצה סי' י"ז ס"ל דלפי האיכא דאמרי לוקה לר' יוחנן אף במספרים כעין תער וכ"כ הק"נ שם בהרא"ש סי' ח':

קיצור. לפי איכא דאמרי ס"ל לר' יוחנן דאסור מדאורייתא כראב"י והעיקר דהיינו בתער ות"ק פליג דאינו מדאורייתא:

ד. וגרסינן בגמ' אמרו ליה רבנן לר"ש בר אבא חזינא ליה לר' יוחנן דלית ליה (שער בית השחי) וכתבו התוס' והוא גופא מחייב בהעברתן. ומדלא משני במספרים שקליניה דלכל הפחות מד"ס אסור לר"י אף במספרים. ועמש"ל סעיף ב' דהיינו אפילו במספרים שלא כעין תער. ההוא דאתחייב נגידא קמיה דר' אמי איגלאי בית השחי (כי הוו משלחי בהפשט מאניה לנגדיה). חזייה דלא מגלח אמר להו ר' אמי שבקוה דין מן חברייה הוא (דידע דאסור להעביר בית השחי). וכן התוס' משמע נמי הכא דמדרבנן נמי אסור אף במספרים בבית השחי ובבית הערוה אבל בשאר האברים לא מצינו איסור עכ"ל. לפ"ז נלע"ד דמשמע דאף במספרים אפילו שלא כעין תער אסור כמ"ש חזייה דלא מגלח משמע דאינו מגלחם כלל אף על פי שהרב"י רס"י קפ"ב לא כתב כן ואחריו נמשך היש"ש שם. ולפ"ז לענין הלכה לגירסא זו הנה לרב המעביר שער בית השחי ובית הערוה בתער לוקה ומ"מ במספרים כעין תער שרי לגמרי ור' יוחנן פליג ואמר דאסור מד"ס בין במספרים בין בתער. ולפי האיכא דאמרי לר' יוחנן בתער לוקה מד"ת ובמספרים אסור מד"ס. וא"כ כיון לר' יוחנן ס"ל לפי האיכא דאמרי דאסור מד"ת וכן ס"ל לרב י"ל דקיי"ל כן אף על גב דזהו כראב"י ות"ק פליג ולחד לישנא ס"ל לר' יוחנן ג"כ דאסור רק מד"ס. מ"מ יותר יש להשוות הלשון דרב ור' יוחנן ס"ל שוה דהיינו לפסוק כאיכא דאמרי. כ"פ הסמ"ג לאוין סי'

סמ"ך והספר יראים סי' צ"ו. אבל הרי"ף והרמב"ם ס"ל דהעברת שער אינו מד"ת אלא מד"ס. והתוס' פ"ד דיבמות (דמ"ח סע"א) הביאו ראייה דהאיסור רק מד"ס ממ"ש ומפיבוסת בן שאול לא עשה רגליו כדלקמן. ומלבד שיש בזה פירוש אחר כדלקמן עוד זאת מצאתי בחי' הריטב"א שם שכ' שיי"ל דקרא דמפיבוסת היינו שלא גילח שער בית הערוה במספרים דזה שרי מדאורייתא דהא דאסור מדאורייתא היינו בתער. וביש"ש ביבמות פמ"ח סי"ו ס"ל ג"כ דהלכה דאסור מדאורייתא. ולענין מספרים לרב שרי ולר' יוחנן אסור לב' לישני וא"כ רב ור' יוחנן ודאי הלכה כר' יוחנן. רק אח"כ איתא בעי מיניה רב מר' חייא מהו לגלח אמר לו אסור וכל התוס' הבעיא בתער ממש ואסור לו תער ומספרים שרי. א"כ כיון ר' חייא ס"ל מספרים שרי י"ל הלכה כן כרב ור' חייא. אך רש"י פי' מהו לגלח במספרים בבית השחי וכן הכריחו התוס' ספ"ד דיבמות (דמ"ח סע"א) מדפריך והא קא גדיל והלא יכול לגלח במספרים ע"ש לפ"ז מוכרח דאפילו שלא כעין תער אסור דאל"כ ישאר הקושיא מאי פריך והא קא גדיל הרי גם כשיגלח במספרים שלא כעין תער לא יהיה צער כו'. ומאיבעיא זו דרב יש ראייה לגירסת בה"ג והרי"ף דלקמן דלרב ג"כ אסור בבית השחי אף במספרים דהא פשיט ליה ר' חייא דאסור ואיך אמר הוא דשרי ולגרסתינו ג"כ כתב היש"ש שיי"ל שאחר שפשט לו ר' חייא דאסור מסתמא קיבל ממנו. שוב מצאתי בכנה"ג בי"ד סי' קפ"ב שהביא כן מתשו' הרשב"א ח"א סי' ק"ו דאסור בבית השחי ובבית הערוה במספרים שלא כעין תער ודלא כהב". וכ"מ בהרמב"ם סוף ה"י ומותר כו' במספרים משמע לא בית השחי וכו' וכן משמע ממ"ש עוד בעא מיניה רב מר' חייא מהו לחוך (בבית השחי בידו כדי להעביר את השיער) א"ל אסור. א"כ כ"ש במספרים. ואף על גב שהתוס' כתבו ולית הלכתא כוותיה דר' חייא מ"מ כיון דר"ח אינו סובר דבמספרים שרי שהרי אסור אפילו לחוך א"כ הדרינן לכללין רב ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן וכבר כתבתי כ"ז לעיל ס"ב. וז"ל הרשב"א בתשו' הנ"ל שאלתם עוד בלחוך הוא דאסור בבית השחי ובית הערוה אלא רב משום דאסור להקל כלל בבית השחי ובבית הערוה קמ"ל דבשאר אברים מותר ואפילו במספרים כעין תער אבל שחי וערוה כלל לא. ותדע לך דאם איתא דשרי רב בית השחי ובית הערוה כלל טפי הו"ל לאשמועין כחא דהתירא בדידהו אלא מדלא אשמועין התירא בדידהו ש"מ דלעולם אסורין להקל כלל ועוד דבהדיא אמרה ר"ח לרב דגרסינן התם בעא מיניה רב מר' חייא מהו לחוך אמר לו אסור בבגדו מאי אמר לו מותר. ומדלחוך אסור כ"ש במספרים שלא כעין תער. ומדהיא בעיא דבעא מיניה מהו להקל. (הג"ה. בגירסתינו מהו לגלח. ומ"מ אין נפקותא דגם לגירסא זו הראיה שפיר. עכ"ה) ואסיר ליה שמעינן ליה מדאמר ליה רב והא קא גדיל ומצטער. ואמר ליה בר פחתי גבול יש לו מאי קשיא ליה לרב ומאי קא צריך לאהדורי ליה הכי דהא כיון דאפשר להעביר במספרים אף על גב דאינו כעין תער הא לא מצטער. אלא ודאי פשיטא דבכל ענין אסור עכ"ל תשו' הרשב"א. ופי' בכל ענין היינו ודאי אף אם לא יקוץ רק חצי אורכן וכה"ג הכל אסור דכ"ז מוכרח מהראיות האלו. והנה אף על גב דהרשב"א נראה דס"ל כגירסת בה"ג כי קאמר רב בשאר אברים. משא"כ לגירסתינו מתיר רב לגלח בשחי וערוה אפילו במספרים כעין תער. מ"מ הראיות שהביא מתשובתו דר' חייא לרב מוכרחות הן גם לגירסא שלנו דעכ"פ ר' חייא השיב לו דכלל כלל לא. אלא שנצטרך לומר דרב לא קיבלה מר' חייא כמ"ש התוס' פ"ד דיבמות (דמ"ח ע"א). וא"כ לו יהי כן כיון ר' יוחנן ס"ל ג"כ לא כרב לב' לשונות שנאמרו אליבא דר' יוחנן כמ"ש התוס' בנזיר (דנ"ח סע"ב ודף נ"ט ע"א) ד"ה חזינא. א"כ ודאי לית הלכתא כרב נגד ר' יוחנן ור' חייא וע' בהרי"ף פ' אלו טרפות גבי גלודה הובא ב"י סי' נ"ט והדברים

ק"ו לנד"ז. גם הסמ"ק סי' ל"ג כתב דבתער יש בו לאו ובמספרים כעין תער מדרבנן הוא דאסור ואפילו שלא כעין תער בעל נפש לא יעביר עכ"ל. הרי למעשה ס"ל להחמיר כתשובת הרשב"א אלא דהרשב"א אוסר כן לכו"ע :

קיצור. לכאורה נראה לפסוק דהעברת שער בשחי וערוה אסור מד"ת. ומ"מ י"ח וס"ל דאסור רק מד"ס. ולענין במספרים נראה ג"כ דאסור אף שלא כעין תער כמ"ש בתשו' הרשב"א ח"א סי' ק"ו וראיותיו מוכרחות :

ה. התוס' ספ"ד דיבמות (דמ"ח סע"א) ס"ל דהלכה כרב דמותר בשחי וערוה במספרים ע"ש עד ושמא רב לא קבלה מר"ח ור"ת מפרש כו'. וכ"כ הרא"ש פ' מצות חליצה סי' ח'. וז"ל האגודה ביבמות ס"פ החולץ סי' מ"ה לא עשה רגליו לא עשה שפמו פר"י שיער בית השחי ובית הערוה במספרים ובהלכות גדולות אמר רב מיקל אדם כל גופו בתער והתניא המעביר שער בית השחי ובית הערוה ה"ז לוקה כי קאמר רב בשאר אברים ובשאר אברים מי שרי כי קאמר רב במספרים. ולפ"ז בית השחי ובית הערוה אסור אפילו במספרים. ולפי הלכות גדולות כתב אלא הא בתער הא במספרים והדר משנויי קמאי. וא"כ בית השחי ובית הערוה במספרים מותר ע' פב"ת דנדרים עכ"ל. וע' באגודה סוף נזיר סי' י"ב דאף במספרים כעין תער שרי לרב. והנה התוס' הביאו ראייה לזה ממ"ש שמואל ב' י"ט כ"ה ומפיבושת בן שאול לא עשה רגליו פי' שלא גילח שער הערוה לישנא מעליא. וכן פירש"י בשמואל שם. ובפמ"ח דק"ג ע"א. אכן התרגום יונתן תרגם לא שטף רגלוהי. וכן פי' הרד"ק שם. גם רש"י ספ"ד דיבמות שם פי' לא עשה רגליו לא קצץ צפורני רגליו. וצ"ע לדעת התוס' נהי דנאמר דרב לא קבלה מר"ח או שנאמר דגם בר' חייא אין מוכרח כן עכ"פ רב ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן והרי רש"י ותוס' בנזיר שם פי' דר' יוחנן אוסר אפילו במספרים כמשנ"ת למעלה. וצ"ל דס"ל לא כפירש"י ותוס' דנזיר אלא דר' יוחנן לא מיירי רק בהעברת השער בתער. וע"ז ס"ל דלוקה מד"ת לחד לישנא או מד"ס. אבל עכ"פ מצי סבר להא דרב דב[מספרים] כעין [תער] שרי. ותדע שהרי הקשו בגמ' על רב מהך ברייתא דתניא המעביר שער בית השחי ובית הערוה היה לוקה. ופשטא דברייתא משמע דהיה לוקה מד"ת קאמר ואעפ"כ משני כי קאמר רב במספרים כעין תער. אלמא שי"ל דאע"ג דבתער אסור בל"ת של תורה אעפ"כ במספרים כעין תער שרי לגמרי גם מד"ס. א"כ מעתה יש לומר דר' יוחנן לא פליג כלל על רב וכן מבואר בהדיא בס' יראים סי' צ"ו שפוסק כר"י כפי האיכא דאמרי דהמעביר שער בית השחי ובית הערוה היה לוקה דבר תורה ואעפ"כ פסק כרב וסיים וז"ל והעברת שיער דאמר ר' יוחנן לוקה על ד"ת ותנא ד"ס בהעברת תער קאמרי אבל במספרים שרי דאמר רב מיקל אדם כל גופו בתער ומפרש במספרים כעין תער. פי' מגולח יפה עכ"ל. וכן מתבאר בהדיא מדברי הסמ"ג לאוין רס"י ס' שכ' א"ר יוחנן כו' לוקה כו' סבר לה כר"א בן יעקב כו' והלכה כר"א"י וכן תרגם אונקלס הרי ס"ל דהמעביר שער בית השחי ובית הערוה לוקה מד"ת ואעפ"כ פוסק אח"כ כרב דבמספרים כעין תער שרי והא דלוקה היינו בתער וכנ"ל :

קיצור. שהתוס' והרא"ש והאגודה פוסקים דשרי להעביר בשחי וערוה במספרים ואפילו כעין תער ויצטרכו לומר דר' יוחנן לא פליג בזה על רב :

ו. אכן דוחק הוא בפ' הסוגיא לומר דר' יוחנן ס"ל כרב דא"כ מהו דאמרין אמרו ליה רבנן לר"ש בר אבא חזינא לר' יוחנן דלית ליה. והרי יכלו לומר דבמספרים כעין תער שקליניה דשרי לגמרי כן. וכ"מ ממ"ש בגמ' גבי שבקוהו דין מן חברייה הוא וכדלעיל. וצ"ל דיפרשו מן חברייה הוא שרק החברים נמנעים מזה ולא מדינא כעין שכתב הב"י בשם הר"ן. אלא דהר"ן מפרש דמיירי במקום שנהגו בענין שאין בו משום לא ילבש גבר כו' להכי רק החברים מחמירים כן. והם מפרשים כן בכל מקום משום דמדינא קי"ל כרב. ויותר נראה שאף לדבריהם שפסקו כרב עכ"ז יש לתפוס דר"י ור"ח אוסרים אלא דס"ל הלכה כרב משום דפשט הפסוק לא עשה רגליו משמע כן כנ"ל. או משום שי"ל דר' יוחנן אוסר בתער מד"ת ע"כ מחמיר גם במספרים כעין תער. משא"כ לרב י"ל דגם בתער אין איסור מד"ת ע"כ במספרים כעין תער שרי לגמרי כן נראה להעמיד דבריהם אף שהסמ"ג לא פי' כן דאל"כ אלא שנאמר דגם לר' יוחנן ור"ח שרי לגמרי הוא דוחק עצום בפ' הגמ' גם לגירסא שלנו ע"כ מוטב לומר דס"ל דהלכה כרב בזה אף דר' יוחנן ור' חייא פליגי. וכמ"ש התוס' דיבמות (דמ"ח) בהדיא ושמה לא קיבלה מר' חייא. והנה כל זה הוא אף לגירסא שבש"ס שלפנינו והוא גירסת רש"י ותוס' וס"י וסמ"ג. והוא ג"כ גירסת הערוך כמ"ש בסמ"ג לאוין סי' ס'. ומתוך זה יתבאר דמ"ש הטור וב"י רס"י קפ"ב בשם ר"ת אינו מוסכם אף לגירסא זו כי ר"ת פסק בפשיטות כרב נגד ר' יוחנן ואין כן דעת התוס' בנזיר. דהא ר' יוחנן גם ר' חייא נראה דפליגי עליה וכמש"ל באריכות דאסור גם במספרים וכבר כתבתי לעיל סעי' ד' דהרשב"א הכריח דאף שלא כעין תער אסור וכ"ד הסמ"ק. וכ"ש לפי גירסת בה"ג והר"ף וסיעתם והביאוהו ג"כ התוס' בנזיר (דנ"ט א'). וז"ל הר"ף פ"ג דמכות אמר רב מיקל אדם כל גופו בתער (אם הכביד עליו שערו מיקל אותו בתער נ"י) מיתיבי המעביר בית השחי ובית הערוה ה"ז לוקה (משום לא ילבש גבר שמלת אשה. ומתרגם לא יתקן גבר בתיקוני אתתא) כי קאמר רב בשאר אברים. אבל בית השחי ובית הערוה לא אמר. ושאר אברים מי שרי (בתער) והא תניא העברת שער אינה מדברי תורה אלא מדברי סופרים כי קאמר רב במספרים (וכתב הנ"י יש מפרשים בשאר אברים מותר במספרים וכדמפרש כעין תער. וכה"ג בבית השחי ובית הערוה אסור. ויש שגורסים אלא כי קאמר רב כו' וחזר בו מתירוץ ראשון ובכל מקום התיר במספרים אפילו כעין תער שמגלח סמוך לבשר ובתער ממש אף בשאר אברים אסור מד"ס. ובית השחי ובה"ע אסור מן התורה) וכי תניא ההיא בתער. והא רב בתער קאמר. אימא כעין תער. אמר רב חייא בר אבא א"ר יוחנן המעביר שער בית השחי ובית הערוה לוקה מאי לוקה מדרבנן. ההוא דאתחייב כו' מה להקל כו' מהו לחוך כו' וכבר כתבתי לעיל שמזה למד בתשו' הרשב"א סי' ק"ו דאפילו במספרים שלא כעין תער אסור בבית השחי ובית הערוה ובבה"ג שלנו גריס והאמר רב חייא בר אבא א"ר יוחנן כו' מזה מוכח כגירסא אלא כי קאמר רב כו' שלפ"ז בכ"מ התיר. ולכן פריך כו'. ומ"מ קשיא מהו הפירכא דלמא רחב"א אמר ר' יוחנן בתער דוקא קאמר. והנה בטור סי' קפ"ב וי"א דוקא בשאר הגוף מותר במספרים. אבל של בית השחי ושל בית הערוה אסור וכן הוא מסקנת א"א הרא"ש ז"ל כו' כתב הב"י הוא לפי גירסת בה"ג. וכבר מבואר ממש"ל שאפילו לגירסא דידן מבואר בתוס' (דנ"ח סע"ב ודף נ"ט ע"א) דלר' יוחנן אסור גם במספרים ובודאי דרב ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן. כ"ש שגם ר' חייא משמע דס"ל כן. וכ"פ בש"ג פ"ג דמכות דבבית השחי ובבית הערוה אסור גם במספרים. ומש"ע הרב"י אבל שלא כעין תער כו' כבר כתבתי שהכנה"ג הביא תשו' הרשב"א ח"א סי' ק"ו דס"ל אפילו שלא כעין תער והביא ראיות לזה וא' מהן ממ"ש בסמוך

אסור לחככו בידו כו'. ועוד ראיות עצומות כמש"ל. גם ביש"ש ביבמות (פמ"ח ס"י י"ז) כ' ז"ל ומצאתי במגדול עוז ז"ל כתבו רבותינו משעמדנו על דעתינו לא העברנו ברזל על בשרינו אפילו במספרים כלל וכלל לא בראש ולא בגוף מן השפה ולחוץ עכ"ל. ולכן מ"ש בש"ע רס"י קפ"ב דבמספרים כעין תער אסור. והוא ממ"ש בב"י ז"ל סד"ה ומ"ש וי"א ומ"מ משמע שכל מספרים האמורים בענין זה כעין תער הם אבל שלא כעין תער אפילו בבית השחי ובית הערוה שרי דבכה"ג לא הוי תיקון אשה כלל וכ"נ מדברי הרא"ש וסמ"ג עכ"ל. והרב"י לא ראה תשו' הרשב"א שכ' ופסק להדיא הפך מזה בראיות ברורות ואילו שמיעא ליה הוה הדר ביה כדאמרינן כה"ג בכתובות פרק מציאות האשה (דס"ז) כש"כ שפשט הגמרא (דנ"ט ע"א) והתוס' שם משמע כן כדברי הרשב"א. וכמש"ל סעיף ב' וסעיף ד' וכ"מ דעת הרי"ף והרא"ש פ"ג דמכות והרמב"ם שאסרו במספרים ולא הזכירו היתר שלא כעין תער :

קיצור. כי אף לגירסא שלנו מה שפסקו התוס' ביבמות דשרי בית השחי במספרים כעין תער הוא דוחק ונגד פשט הסוגיא דר' יוחנן אוסר וכ"ד הסמ"ק. וכ"ש לפי גירסא דהרי"ף ובה"ג דגם רב אוסר במספרים וכ"ד הרי"ף והרמב"ם והרא"ש. ומ"ש הב"י דהיינו דוקא כעין תער זהו נגד פסק הרשב"א והסמ"ק וכן משמע הסוגיא דגמ' (דנ"ט ע"א) והרב"י לא ראה תשו' הרשב"א :

ז. ועתה נבוא לדין גילוח הזקן אם שרי במספרים כעין תער או שלא כעין תער או דאסור לגמרי מד"ס. הנה לכאורה מהא דרב דלעיל סעי' א' דמשמע דס"ל דהמעביר שער בית השחי ובית הערוה בתער לוקה מדאורייתא משום לא ילבש גבר. ואעפ"כ מותר להעביר שם השיער במספרים אף כעין תער. מיהו במלקט ורהיטני אסור. א"כ לכאורה יש לדקדק מכאן לענין פיאות הזקן דג"כ אינו חייב אלא בתער שאעפ"כ מותר ללקט במספרים אף כעין תער דמ"ש מיהו במלקט ורהיטני ודאי אסור מדרבנן אף על גב דנק' השחתה בלי גילוח במכות (דכ"א א'). וא"כ ה"ה בסך נשא דלא כתשו' נו"ב מהד"ת סי' פ"א וע' בלח"מ פ"ה מה' נזירות דין י"ב. אך קשה דא"כ הו"ל לרב להשמיענו רבותא יתירה דמיקל אדם גם פיאות הזקן במספרים כעין תער. וכן שאר גופו דהוי רבותא יתירה אף על גב דבהדיא נאמר ל"ת בתורה ע"ז ולא תשחית כו' אפ"ה שרי וכ"ש בשער גופו דלא נת' זה בפירוש בתורה שיהי' לאו בזה ואיכא תנאי דס"ל שאין זה רק מד"ס לבד. ומדלא השמיענו זה רב רק בכל גופו ולא בפיאות הזקן משמע דבזקן אסור במספרים כעין תער עכ"פ ותיובתא דהב"י סי' קפ"א בסופו דמתיר אפי' כעין תער. וכ"ש לגירסת הרי"ף דאומר כי קאמר רב בשאר אברים כו' כי קאמר רב במספרים וכ' הנמ"י בשם י"מ אבל בבית השחי ובית הערוה אסור אף במספרים כעין תער וכן פסק הב"י בשו"ע ואם איתא דבפיאות הזקן כה"ג שרי למה ליה למימר כי קאמר רב בשאר אברים לימא כי קאמר רב בפיאות הזקן א"ו דבפיאות הזקן לא קילי מבית השחי ובית הערוה וחמירי מיניה. וכן מבואר בספר החינוך פ' קדושים סי' רנ"ב ז"ל שלא לגלח פיאות הזקן שנאמר ולא תשחית את פאת זקנך כו' דיני המצוה כגון מה שארז"ל שאין החיוב אלא בגילוח של תער שנאמר ולא תשחית גילוח שיש בה השחתה דוקא וזהו תער כן פירשו ז"ל וכ' הרמב"ם ז"ל ואם גלח במספרים פטור נראה מדבריו דדוקא פטור הוא אבל אסור לעשות כן ואפשר שיהי' כן במגלח במספרים כעין תער וכמו שנראה הענין כן במסכת נזיר עכ"ל. הרי זה הפך מדברי הב"י שמפרש דמ"ש הרמב"ם פטור הוא לאו

דוקא אלא דמותר והרא"ה מפרש דפטור אבל אסור וכן בדין שבכמה מקומות בדינים אלו שנזכר פטור והיינו דאינו חייב מלקות ומ"מ אסור. והרב"י לא ראה דברי החינוך בזה מדלא הביאו. וגם ממ"ש החינוך וכמו שנראה הענין כן במסכת נזיר. מבואר דס"ל ג"כ שאין להקל בפיאות הזקן יותר מבבית השחי עכ"פ דאל"כ אנה נזכר במסכת נזיר שאסור לגלח פיאות הראש במספרים כעין תער. א"ו יליף ק"ו משיער בית השחי אלא דס"ל כהב"י דבשיער בית השחי ג"כ לא אסור רק במספרים כעין תער עכ"פ למדנו מדבריו דאין להקל בפיאות הזקן יותר מבבית השחי לא כהב"י. וכן יש להוכיח מלישנא קמא דר' יוחנן (דנ"ח סע"ב) דס"ל דהעברת שער בית השחי ובית הערוה אפילו בתער אינה מד"ת וכת"ק דלקמן (דנ"ט ע"ב). ואעפ"כ אסור מד"ס אפילו במספרים וגם לוקה מדרבנן ע"ז ג"כ א"כ כ"ש וק"ו בפיאות הזקן דהלא מפורש בדאורייתא בתער שגם במספרים אסור מדרבנן ולוקה מדרבנן דאיך נימא יציבא בארעא כו'. דאין לתרץ דהתם משום לא ילבש גבר הוא מדרבנן. א"כ אין לחלק כ"כ בין מספרים לתער. משא"כ בדאורייתא. זה אינו דהא הרמב"ם כתב שגם השחתת פיאות הזקן נאסר משום שעושין כן עכומ"ז. וא"כ אם בלא ילבש גבר החמירו מדרבנן גם במספרים כ"ש בהנ"ל. ועוד דגם בהעברת פיאות הזקן יש ג"כ האיסור דלא ילבש גבר וכדלקמן סעיף ח'. וגם אין לתרץ עפמ"ש בגמ' פ' אף על פי (דף נ"ו סע"א) וחכמים עשו חיזוק לדבריהם יותר משל תורה די"ל זהו רק בדבר שבממון אבל באיסורין ודאי ל"ל הכי ועוד דגם שם יש לומר דלא קיי"ל כן ע' בהה"מ פי"ב מה"א ה"ו וע' בגמ' פ' הזהב (דנ"ה ע"ב) וכי עשו חכמים חיזוק לדבריהם כשל תורה. הרי דפלוגתא דר"מ ורבנן הוא. וע' בהר"ש פ"א דדמאי מ"ב שבירושלמי מוקי מתניתין דדמאי הנ"ל דלא כר"מ. אבל עכ"פ אף לר"מ לא עשו חיזוק יותר משל תורה. וא"כ אי איתא דבשל תורה ממש שרי במספרים אמאי יעשו חכמים חיזוק לדבריהם בשער בית השחי ובית הערוה יותר ממה שעשו חיזוק בשל תורה. א"ו משמע דבפיאות הזקן לכ"ע אסור מד"ס גם במספרים. ור' יוחנן ורב פליגי בשער בית השחי ובית הערוה דר' יוחנן מחמיר הכא כמו בשל תורה ואוסר אף במספרים. ורב מיקל הכא במספרים כיון דגם בתער אין האיסור רק מד"ס. שוב ראיתי ביש"ש פי"ב דיבמות (סי' י"ז) חילק בין פיאות הזקן ובין שער בית השחי דבפיאות זקן בהשחתת תליא ולכן שרי במספרים אפילו כעין תער אבל הכא משום לא ילבש גבר כו' אין חילוק. ולענ"ד אין דבריו נראים כלל מאחר שלא נמצא בגמ' דמותר בפיאות הזקן במספרים רק שאינו חייב. א"כ יש לנו לומר דאדרבה חמור משער בית השחי ובית הערוה כאשר השכל מורה כן וכנ"ל וכן בסמ"ג לא נזכר קולא בפיאות הזקן יותר משער בית השחי ובית הערוה ועמ"ש מזה לקמן. ולפמש"ל ס"ב דלר' יוחנן אסור בבית השחי ובבית הערוה. במספרים אף שלא כעין תער. א"כ ה"ה וכ"ש גבי פיאות הזקן י"ל כן וכמשי"ת סעי' ח' :

קיצור. שיש להוכיח מהא דרב דגם בפיאות הזקן אסור מדרבנן במספרים כעין תער דלא כהב"י וכ"פ בס' החינוך פ' קדושים סי' רנ"ב ודקדק כן מדברי הרמב"ם ומהש"ס דנזיר. וכן יש להוכיח ג"כ מלישנא קמא דר' יוחנן דנ"ח סע"ב :

ח. וכ"ש שיש להוכיח מאיכא דאמרי לר' יוחנן דס"ל בשחי וערוה דלוקה בתער מדאורייתא ומדרבנן אסור גם במספרים כנ"ל סעיף ג'. א"כ ודאי דכמ"כ בפיאות הזקן אסור ג"כ במספרים אף על גב דאינו חייב מדאורייתא אלא בתער. הרי הכא גבי שער בית השחי ובית הערוה ג"כ אינו חייב מדאורייתא אלא בתער כנ"ל. ואעפ"כ

מד"ס אסור גם במספרים א"כ כש"כ וק"ו בפיאות הזקן דהוא דבר של פרהסיא דודאי אסור כמ"כ במספרים מד"ס ויש לומר דלוקה ע"ז מדרבנן. וגם להתוס' ספ"ד דיבמות דס"ל דהלכה כרב. ועמש"ל סעיף ו' דסבירא להו דהלכה כרב בזה אף דר' יוחנן ור' חייא פליגי א"כ אף אם נודה להם בזה דהלכה כרב מטעמים דלעיל. מ"מ כיון דר' יוחנן ור"ח אוסרים גם במספרים ודאי דלכ"ע בפיאות הזקן אסור גם במספרים דאי איתא דבפיאות הזקן שרי לגמרי במספרים ואפילו כעין תער לא יתכן כלל שר"ח ור' יוחנן יחמירו בזה בשער בית השחי ובית הערוה. מה גם להאיכא דאמרי דמדאורייתא לוקה ע"ז והיינו בתער לבד כמ"ש הסמ"ג והס"י בעצמן. ובמספרים כעין תער שרי מדאורייתא א"כ מדוע יאסרו ר' יוחנן ור' חייא בזה מד"ס מה שלא אסרו כן בפיאות הזקן. וא"כ לפי מה שנת"ל סעיף ד' וסעי' ו' דהרשב"א אוסר בשחי וערוה גם במספרים שלא כעין תער א"כ כש"כ שכן ראוי שיהי' הדין גם בפיאות הזקן ועוד נראה דבפיאות הזקן מלבד הלאוין שבהם מצד עצמן שייך ג"כ אותו איסור עצמו דלא ילבש גבר כו' שהרי ארז"ל פ"י דשבת (דצ"ד ע"ב) ובמכות (ד"כ ע"ב) במלקט שערות לבנות מתוך שחורות שאסור משום לא ילבש גבר שמלת אשה. וכו' הרמב"ם פ"ב מה' עכומ"ז ה"י המלקט שערות לבנות מתוך שחורות מראשו או מזקנו משילקט שערה אחת לוקה מפני שעדה עדי אשה וכן אם צבע שערו שחור משיצבע שער לבנה אחת לוקה עכ"ל. והראב"ד השיגו דלא מחוור שיהי' לוקה באחת כו' משמע דבהרבה שערות דמינכר מלתא מודה לו דאסור מד"ת. ובחידושי הריטב"א במכות שם ד"ה ומוזים חכמים לר"מ כ' דאם אסור מדאורייתא או מדרבנן תליא בפלוגתא דראב"י ורבנן בפ"ח דנזיר (דנ"ט ע"א) הנז"ל. וס"ל להרמב"ם דצובע הרי הוא כמלקט וע' בכ"מ ובב"י ס"י קפ"ב ופשוט דכ"ש מגלח שער זקנו במספרים כעין תער הוי יפוי כמו צובע ועדיף מיניה. דטעמא דצובע שחור ומלקט לבנות שעי"ז נראה בחור והוי נוי לגבי תיקוני אשה וכ"ש במגלח השער לגמרי א"כ פשוט דבהעברת שער הזקן שייך אותו איסור דבית השחי ובית הערוה. אלא דכאן אין להזכיר איסור זה כיון שיש איסור גדול יותר היינו הלאו ולא תשחית כו'. ויש בו חמשה לאוין לכן היכא דליכא הלאו כמו במלקט לבנות מתוך שחורות או בצובע זקנו מבואר בהדיא דשייך הלאו דלא ילבש גבר ואדרבה חמור כאן לאו זה ג"כ יותר מבשער בית השחי ובית הערוה לדעת הרמב"ם דס"ל שם דהעברת שער אינה מד"ת אלא מד"ס וגבי מלקט לבנות מתוך שחורות מראשו או מזקנו ס"ל דהיה לוקה דבר תורה והיינו מפני דראשו זקנו הוי פרהסיא ס"ל דאסור מדאורייתא לראב"י דקיי"ל כוותיה וכמ"ש ג"כ הריטב"א משא"כ בבית השחי ובית הערוה דהוי בית הסתרים ס"ל דליכא איסור דלא ילבש גבר מדאורייתא וכמ"ש הב"י ס' קפ"ב וכמש"ל סעי' א'. וא"כ לפ"ז בהעברת שער זקנו במספרים כעין תער דאינו חייב מדאורייתא משום לאו דפיאות הזקן יש לחייבו משום לא ילבש גבר מדאורייתא ממש דמ"ש מצובע זקנו שהוא כדי להראות בחור דהיה לוקה מדאורייתא וכ"ש כשמגלחו לגמרי כעין תער עכ"פ ואף שלא כעין תער י"ל דהוי כמו צובע זקנו דמ"מ עי"ז ודאי נראה בחור א"כ כיון ר' יוחנן ור"ח אסרו בבית השחי ובית הערוה במספרים כ"ש וק"ו בפיאות הזקן אף אם היינו אומרים דמצד לאו דפיאות הזקן הוא מותר גמור ראוי ויחוייב שיאסרו משום לא ילבש גבר. ולפ"ז צ"ל מ"ש במשנה דמכות ואינו חייב עד שיטלנו בתער כו'. דאפי' במספרים כעין תער יתחייב משום לא ילבש גבר כו'. וי"ל דתנא משום לאו דהשחתת פיאות הזקן מיירי ולא מיירי בלאו דלא ילבש גבר ועוד דלת"ק דנזיר (דנ"ט ע"א) ליכא בזה לאו כלל א"כ הו"ל

לפחות כדין שיער דשחי וערוה ונוסף ע"ז איסור הלאו דפיאות הזקן וא"כ אסור במספרים כעין תער לכ"ע. ולהרשב"א אפי' שלא כעין תער ודבריו נראים עיקר :

קיצור. שיש להוכיח כמ"כ מהאיכא דאמרי. וכן לשטת התוס'. ועוד יש בזה ג"כ הלאו דלא ילבש גבר ביותר מבשחי וערוה ע"כ מה"ט י"ל ג"כ דאסור. וא"כ במספרים כעין תער ודאי אסור אך העיקר דאף שלא כעין תער אסור :

ט. אך לכאורה יש לדקדק לפמ"ש הנ"י פ"ג דמכות בשם רב שרירא גאון ועתה אינו עדי הנשים בלבד כו' ע"ש. א"כ אף שמתנאה בזה כיון שנהגו כן כל האנשים אין בזה משום לא ילבש גבר כו' דבעינן דוקא עדי שהנשים לבד מתנאות בו. א"כ י"ל בגילוח הזקן לא שייך לא ילבש גבר כו' כיון דליכא עדוי זה בנשים שהאשה אין לה זקן. אך זה אינו דא"כ במלקט לבנות מתוך שחורות מזקנו מדוע יתחייב וכש"כ בצובע זקנו הא עידוי זה ליכא בנשים כלל שהנשים אין להם זקן. ורש"י פי' במכות (ד"כ ע"ב) במלקט לבנות כו' שמתנאה עצמו בנוי אשה וצ"ע איך דומה לנוי אשה הא האשה אין לה שער כלל מגולה שתצטרך ללקט לבנות מתוך שחורות. ולומר דכל נוי שמתנאה א"ע חשוב לא ילבש גבר זה א"א דא"כ יהיה חייב כשלושב מלבוש יפה מאד. והב"ח הביא הספרי פ' כי תצא וכי מה בא הכתוב ללמדנו שלא תלבש אשה כלים לבנים ואיש לא ילבש בגדי צבעונים ת"ל תועבה דבר הבא לידי תועבה כו'. אלא דבאמת זהו דעת ת"ק דפרק שני נזירים (דנ"ט ע"א) ע"ש. ולכן אין משם ראייה א"ו בעינן נוי אשה כמ"ש שמלת אשה. ונראה דהענין לפי שהאשה אין לה שער בזקנה ע"כ אף אם היא זקנה אם היא נאה נראית כבחורה כי שער ראשה מכוסה ולכן המלקט לבנות בכדי שיהא נראה בחור ה"ז חשוב נוי אשה ממש. אף שבה אין שייך הפרט הזה דמלקט לבנות כו'. מיהו זה אינו דהא איתא פרק המדיר (דע"ב ב') דבחצר אין איסור לאשה לילך ראשה פרועה. וכ"כ התוס' שם ובהג"א שם בשם מהרי"ח וכ"כ הר"ן שם ובשט"מ שם וע' באה"ע סי' כ"א סעי' ב' ובא"ח סי' ע"ה במ"א שם סק"ד. וא"כ שייך באשה מלקט לבנות מתוך שחורות משער ראשה לכן לפירש"י דמלקט לבנות הוי מתנאה בנוי אשה ממש. מיהו י"ל דהא העברת שער שייך ג"כ באשה והוא שער בית השחי ובית הערוה לכן אף על גב דהעברת שער הזקן אינו שייך באשה כיון דעכ"פ העברת שיער הוא מתיקוני אשה א"כ כמ"כ העברת שער הזקן חשוב נוי אשה שהרי עי"ז נראה בחור. תדע דהא מלקט לבנות מתוך שחורות לא שייך באשה בזקן כ"א בשער ראשה ואעפ"כ באיש חייב ע"ז גם בשער זקנו. וחשוב נוי אשה אף על פי שהפרט הזה לא נמצא באשה. א"כ כמ"כ בהעברת שער הזקן כיון דהוא בעצם ענין שע"ז נראה בחור א"כ חשוב נוי אשה אף שהפרט הזה אינו באשה כיון דענין העברת שער הוא מתיקוני אשה בשער בית השחי ובית הערוה והעברה זו הוא נוי לאשה כדאיתא בסנהדרין (פ"ב דכ"א סע"א) ויצא לך שם בגוים ביפ"ך ביחזקאל סי' י"ו ד' שאין להם לבנות ישראל לא שער בית השחי ולא בית הערוה. ובחי' הר"ן שם הקשה. וא"ת א"כ נערה יוצא בסימנים היכי משכחת לה איכא למימר ששערות מועטין היו להם ולא היו במקום שיוכלו להזיק כו'. וע' פ"ק דגיטין (ד"ז סע"ב) בתוס' ד"ה נימא ובפירש"י ד"ה נימא ודרכן היה להסיר את השער א"כ ודאי גם כשיש להם שער ומסירין את השער זהו נוי ויופי להם דהא נקרא ביפ"ך אלמא זה יופי וכן איתא פ"ק דמ"ק (ד"ט ע"ב) גבי ועושה אשה תכשיטיה מעברת סרק על פניה שלמטה כדי להעביר שער שלמטה ולא כהב"ח סי'



קפ"ב ס"ה שכתב אבל הסרת שער בית השחי ובית הערוה אינו לנוי אלא להסיר הלכלוך והמיאוס כו'. ועוד כיון עכ"פ מנוי האשה הוא מה שהיא מתנאה להתראות בחורה ולא זקינה דהיינו מה שמלקטת לבנות מתוך שחורות א"כ כל ענין שהאיש מתנאה להיות נראה בחור ולא זקן כגון שמלקט לבנות מתוך שחורות אף בזקנו וכ"ש כשמגלח הלבנות והשחורות שנראה בחור ה"ז מתנאה בנוי אשה וכן אף אם כל שער זקנו שחור עכ"ז כשמגלחו נראה בחור יותר וזהו מנוי האשה ממש. וראיה לזה מצאתי בב"י סו"י קפ"א (בד"ה וכתב א"א הרא"ש ז"ל) בשם הר"ר יונה באגרת התשובה וז"ל אמנם תחת הגרון אינו אסור מן התורה לפי שאין שם פאה. אבל אסרו חכמים להעביר שער בתער בכ"מ בגוף ואפילו על זרועותיו לפי שדומה לתיקון הנשים אבל מותר להעביר במספרים עכ"ל. הרי ס"ל בהדיא דאף תחת הגרון שאין שם איסור כלל משום פאות הזקן עכ"ז שייך בו האיסור דלא ילבש גבר דדומה לתיקון הנשים אלא דמשמע מיניה דמדמה זה לשאר אברים ולא לבית השחי ובית הערוה מדכתב ואפילו על זרועותיו כו' משמע דלהא דומה. ועוד דמסתמא ס"ל כהרי"ף וסיעתו דבבית השחי ובבית הערוה אפילו במספרים אסור רק בשאר אברים מותר במספרים שכ"ד רוב הפוסקים וגם הרשב"א בתשו' סי' ק"ו מחמיר יותר. ולכן כיון שכ' אבל מותר להעבירו במספרים משמע שדומה לשאר אברים. ולכאורה זה סותר למ"ש דבהזקן אף היכא דליכא שום איסור פאות הזקן מ"מ לא גרע מבית השחי ובית הערוה ויש לתרץ דתחת הגרון שאני שאין השערות ניכרין כ"כ. ועוד דכשאינן מגלח זקנו רק תחת הגרון אין בזה נוי כ"כ ואין נראה כבחור ע"ז כיון שכל פאות זקנו מלאים שערות אבל בהעברת השיער מכל הזקן לא גרע ממלקט לבנות כו' והו"ל ודאי כדין מעביר שער בית השחי ובית הערוה. וגם י"ל דחמור מיניה לדעת הרמב"ם מפני שהוא מידי דמינכר בגילוי גמור. ודברי הט"ז סי' קפ"ב סק"א תמוהים לענ"ד. ונחזור לענינינו כיון דבפאות הזקן י"ל שיש ג"כ אותו האיסור דבשער בית השחי ובית הערוה ונוסף ע"ז לאו דפאות הזקן א"כ נראה שגם רב אינו חולק על ר' יוחנן רק בבית השחי ובית הערוה דשם הוא דמתיר במספרים. אבל בפאות הזקן ודאי גם רב לא יקיל יותר מכפי דס"ל ר' יוחנן בשער בית השחי ובית הערוה ואף אם היינו אומרים דבהעברת שער הזקן אין נוי רק כמו בשאר אברים מ"מ מצד לאו דבפאות הזקן ראוי לאסור ג"כ במספרים כמו שאסרו בבית השחי ובבית הערוה אף דעיקר האיסור שם הוא בתער ולא כהיש"ש והק"נ פי"ב דיבמות דס"ל שלפי האיכא דאמרי לוקה מדאורייתא אף במספרים כעין תער דהא בתוס' לא משמע כן ממ"ש דלכל הפחות אסור במספרים מד"ס. ועוד כיון דרב מתיר זה לכתחלה במספרים כעין תער והקשו עליו בגמ' מברייתא דלוקה ומחלק בין תער למספרים כעין תער ש"ל הפי' דבתער לוקה מדאורייתא ואעפ"כ במספרים כעין תער שרי לרב א"כ נהי דר' יוחנן ור"ח אסרי גם במספרים מ"מ י"ל דהיינו מד"ס ואין לנו לעשות פלוגתא רחוקה בחנם מעצמינו לומר דלהאיכא דאמרי לוקה לר' יוחנן ע"ז מן התורה מה שמתיר רב לגמרי. א"ו גם להא"ד לא לקי מדאורייתא רק בתער ממש כמו דס"ל לרב ג"כ ברייתא זו דלוקה ממש וי"ל מדאורייתא אלא דבהא פליגי עליה דרב דס"ל לר' יוחנן שמד"ס אסרו במספרים בין כעין תער ואפילו שלא כעין תער כמו שהכריח הרשב"א בתשו' סי' ק"ו וז"ל ומדלחוך אסור כ"ש להקל במספרים שלא כעין תער ומההיא בעיא נמי כו' והא קא גדיל כו' א"ו פשיטא דבכל ענין אסור עכ"ל. הרי עשו סייג לאסור גם במספרים אף שלא כעין תער אף על גב דאיסור הל"ת בתער דוקא. א"כ ודאי גם בפאות הזקן יש לומר כן ביותר מטעם הנ"ל. וגם כאן איכא הטעם לא להתדמות לעכומ"ז כמש"ל בשם המדרש וכמ"ש הרמב"ם

רפי"ב ובאמת פסק הרב"י בש"ע לאסור בבית השחי מספרים כעין תער ולהתיר זה בזקן תמוה מאד ולא נמצא כלל בראשונים שמיקל בזקן יותר מבשחי דהמקילים בזקן מספרים כעין תער ודאי ס"ל כר"ת וסיעתו דמתיר בשחי מספרים כעין תער כמו שהביא הב"י רס"י קפ"ב וכמו שפסק כן בספר יראים להר"א ממיץ סי' צ"ו ומשמע מדבריו לכאורה סי' צ"ד דגם בזקן הדין כן. אבל עכ"ז לא הזכיר היתר בפירוש בזקן כלל כמו שהזכיר בשחי בסי' צ"ו. והאוסרים בשחי מספרים דהיינו הרי"ף והרמב"ם הם ס"ל שבזקן אסור במספרים וכמבואר בהדיא מלשון הרמב"ם פי"ב דגבי זקן כתב פטור ולא כתב מותר כמ"ש לעיל מיניה גבי פיאות הראש ואח"כ גבי שער הגוף כתב מותר ובאמצע בדין פיאות הזקן כתב אם גלח במספרים פטור משמע ודאי דאינו מותר כלל כנ"ל ואף הסמ"ג דהביא דעת ר"ת גבי שחי עכ"ז גבי זקן לא הזכיר שום לשון מותר כלל וע' סמ"ק סי' ל"ג וסי' ע' אסור בשחי כעין תער ואף שלא כעין תער החמיר וזהו כתשו' הרשב"א מ"מ גם בזקן לא הזכיר היתר כלל ע"ש סי' ע' ומסתמא ס"ל גם בזקן כמו בשחי ומ"ש הר"פ שם אבל במספרים מותר היינו תחת הגרון ומ"ש סי' ע"א ולא דמי לזקנו הכל קאי על איסור תורה דהיו לוקין עליו :

קיצור. ראיות שגם בגילוח הזקן שייך לא ילבש גבר :

י. ובזה יתיישב קושיית הב"י שהכריח דמ"ש הרמב"ם גבי פיאות הזקן דאם גלח במספרים פטור דמשמע דאיסורא איכא דמותר מבעיא ליה דומיא דהקפת פיאות הראש וע"ז כתב הב"י דסירכא דלישניה דמתניתין נקיט ולא דוקא דלכתחלה נמי שרי. ודבריו אין נכונים כלל במחכ"ת מאחר דהרמב"ם דקדק לעיל מיניה לכתוב ומותר בהלכה ו' וכן אח"כ בהלכה ט'. ובאמצע בהלכה ז' גבי פיאות הזקן לא כתב שמותר כ"א דאם גילח במספרים פטור. מורה באצבע דאיסורא איכא לגלח גם במספרים. ודבריו לקוחים מהתוספתא דמכות (פ"ג) ואינו חייב עד שיטלנו בתער נטלו ברהיטני או במספרים פטור משמע בהדיא רק פטור ממלקות דכל הפרק קאי על ואלו הן הלוקין אבל פשיטא דאינו מותר ח"ו. ועוד דהא התוספתא השוה מספרים לרהיטני. והנה אפילו לרב דמתיר בבית השחי מספרים כעין תער עכ"ז כתב בשט"מ דדוקא מספרים אבל במלקט ורהיטני לא כמש"ל סעי' א'. וא"כ למדנו דאפילו דהיכא דשרי מספרים כעין תער. עכ"ז רהיטני לא שרי וא"כ אף את"ל דבפיאות הזקן ג"כ שרי מספרים כעין תער עכ"ז ודאי ברהיטני לא כמו בבית השחי לרב עכ"פ וא"כ ע"כ מ"ש בתוספתא נטלו ברהיטני או במספרים פטור עכ"ל דפטור אבל אסור הוא ולא פטור ומותר. והרי התוספתא השוה מספרים לרהיטני עכ"ל דגם במספרים אסור ולכן דקדק הרמב"ם לכתוב פטור ולא מותר ח"ו. וכמו שהבין ג"כ הרא"ה בס' החינוך מדבריו כנ"ל. ויוכל להיות שאסור מדאורייתא. וכמו שמצינו בפטורי דשבת בפטור אבל אסור שיש מהן דאסורים מדאורייתא כמו בכותב אות אחת וע' בשו"ע אאזמו"ר ז"ל ה' שבת סי' ש"מ ס"ה. ועכ"פ גבי רהיטני אסור בהדיא בשט"מ גבי בית השחי אף לרב דשרי במספרים כעין תער. א"כ ודאי כמ"כ בפיאות הזקן אף לכל היותר מקילים לא שרי במלקט ורהיטני. וא"כ הרי התוספתא משוה רהיטני למספרים עכ"ל גם במספרים אינו רק פטור ממלקות ולא היתר ח"ו ואמנם הקושיא שהקשה הב"י מ"ש מפיאות הראש לכאורה קושיא אלימתא הוא דהא אדרבה יש מחמירים יותר בפיאות הראש מדאורייתא דאפילו במספרים כעין תער חייב א"כ מדוע יהיה קיל להרמב"ם שם בפיאות הראש יותר מפיאות הזקן לענין מספרים ולפענ"ד מלבד שיש

לחלק דפיאות הראש כיון שמגיעים לפיאות הזקן שמתחילים סמוך להם בגובה הלחי מצד ימין ומצד שמאל. ע"כ י"ל שם התיר ללקט במספרים כשמגיעים לפיאות הזקן וע' בבל"י סי' קפ"א ס"ק א' בשם האר"י כתב כשמגיעים פיאות הראש למקום הזקן ממש שוב אין עליהם שם פיאות הראש. ואפשר פירש כן כוונת הרמב"ם. ואפ"ל הרמב"ם מתיר אף כשמגיעים להתחלת פיאות הזקן שבלחיים העליונים והאריז"ל לא התיר רק כשמגיעים להזקן ממש דהיינו במקום פיאות לחי התחתון אך אף אם נאמר שהרמב"ם התיר ללקט פיאות הראש במספרים גם מקודם שמגיעים אל פיאות הזקן יש טוב טעם למה שאסר לגלח פיאות הזקן במספרים והיינו משום דהרמב"ם ראה שבבית השחי ובית הערוה אסור אף במספרים וכמו שפסק כן בהלכה ט'. לא נראה לו בשום סברא ואופן שיהי' גילוח פיאות הזקן קיל משער בית השחי והיינו משום דמלבד החמשה לאוין שבגילוח הפיאות מצד עצמן ס"ל בפשיטות שיש בזה ג"כ משום לא ילבש גבר שמלת אשה דהא מבואר בגמ' דמה שעושה תחבולה שיהי' נראה כבחור ולא זקן זהו מנוי אשה ועובר בזה על לא ילבש גבר דהיינו טעמא דמלקט לבנות מתוך שחורות כנ"ל בפרש"י דשבת (דף צ"ד ע"ב) שלא יהיה נראה כזקן ודרך הנשים הוא להקפיד על כך ולהתנאות וכן במכות (ד"כ ע"ב) א"כ כמ"כ וכש"כ במגלח כל זקנו שע"ז נראה בחור ה"ז ממש נוי הנ"ל דמלקט לבנות ועדיף מיניה דמעביר הזקן שע"ז יצא למראית העין מכלל זקן לכלל בחור. ואף דמלקט לבנות ישנו באשה וגילוח הזקן ליכא באשה עכ"ז הרי גילוח הזקן זהו כמלקט לבנות מתוך שחורות באיש וגדול ועדיף ושייך יותר לנוי שיראה בחור וא"כ היינו הך ממש וכמש"ל סעיף ט'. משא"כ בפיאות הראש ליכא למימר כן שע"י גילוח זה נראה בחור ולא זקן שהרי פיאות הראש יש לבחור כמו לזקן א"כ אף אם לא יגלחם יראה בחור. וכן אף שיגלחם לא יראה שהוא בחור ואינו זקן מאחר שבפיאות הראש שוה הבחור והזקן ורק בפיאות הזקן שהם אינם אצל בחור אלא רק אצל זקן אז שייך לומר שע"י גילוח הזקן לא יהי' נראה זקן כ"א בחור ע"כ בגילוח פיאות הזקן כיון שיש בגילוח זה ענין תיקוני אשה א"א להקל בו יותר מבשער בית השחי. משא"כ בפיאות הראש לא שייך זה כלל כנ"ל ואינו מתיקוני אשה. ועוד טעם אחר דהא אשה אין לה זקן ויש לה פיאות הראש כידוע ובגמ' מבואר ג"כ כן בקדושין (דל"ה ע"ב) וזהו"ע צדעא ובת צדעא המבואר בגמ' דשבת פ' המוציא יין (ד"פ ע"ב) דהיינו שער הצדעים שהצדעים הם פיאות הראש. אלא שהאשה משכבת אותן הפיאות ומכסה אותן ע"י השבכה והקישורים שלא יפריחו ויצאו לחוץ דשער באשה ערוה אבל יש לה אותן הפיאות. ובביתה עם בעלה מותרת לילך באופן שיראו השערות חוץ לצמתה. רק בחוץ אסורה ודלא כתשו' מהר"ם אלשקר סי' ל"ה. וא"כ בביתה לפעמים נראים שער צדעיה והוא נחשב מנוי האשה. א"כ במה שהאיש מגלח פיאותיו במספרים אין בזה נוי אשה כלל דהא אדרבה נוי אשה הוא להפך שיראה פיאות הראש שלה שהשער נוי לאשה וכדאיתא בגמ' פ"ד דנזיר (דכ"ח) שיכול לומר אי אפשר באשה מגלחת יעו"ש אלא דאסורה בגילוי שער משום שער באשה ערוה. אבל אי אפשר להכחיש דנוי הוא לה. א"כ האיש המגלח פיאות הראש אין זה מנוי האשה כלל דהא הנוי באשה במקום זה הוא להפך. ולולי שהיתה אסורה להראות שער משום שער באשה ערוה היתה מגלה שער נוי. וא"כ במה שמגלח פיאות הראש אינו לובש שמלת אשה כלל. אבל גילוח פיאות הזקן זהו נוי אשה ממש. דלבד שע"ז נראה בחור עוד זאת שמתדמה לנוי האשה ממש שהאשה אין לה שער הזקן כלל כ"א האיש יש לו זקן ובזה ניכר הבדל בין איש ובין אשה. וזהו מנוי האשה מה שאין לה זקן שע"ז נראית תמיד בחורה אף אם

היא זקינה ארבעים שנה ואילו היה לה זקן אזי כשהיתה שלשים או ארבעים שנה היה נראה זקנתה א"כ מנוי האשה הוא מה שאין לה שער הזקן כלל. ולכן כשהאיש מגלח הזקן מתנאה בנוי אשה ממש. שהרי עי"ז נדמה בפרט זה לאשה שאין לה זקן ע"כ לובש שמלת אשה ממש. ולכן אפ"ל דאף לת"ק דר"א בן יעקב דס"ל דהעברת שער בית השחי אינו אלא מד"ס ואין בזה לא ילבש גבר מדאורייתא ופי' הסמ"ג לאוין סי' ס' דמפרש המקרא כפשוטו שלא ילבש איש מלבושים המיוחדים לנשים כגון צעיף וקיינסא וכיוצא בו לשבת בין הנשים לניאוף וראב"י נמי מודה בזה לת"ק רק דראב"י ס"ל דאף ביפוי שמיפה א"ע בנוי שדרך הנשים להתנאות בזה אף שעי"ז אינו דומה לאשה כלל כגון מלקט לבנות מתוך שחורות חייב וע"ז פליג ת"ק דאין החיוב אלא במלבושי אשה ממש שעי"ז יכול לשבת בין הנשים לניאוף כנ"ל. וא"כ לפ"ז גילוח הזקן הוא ממלבושי האשה ממש ודומה להלבשת הצעיף. כיון שהאשה אין לה זקן וכשיהי' לו זקן גלוי לכל שהוא איש ולא אשה. וכשמגלח זקנו יכול שיחשבו שהוא אשה אם ילבש ג"כ מלבושי האשה נמצא גילוח הזקן זהו לא גרע מלובש א' ממלבושי אשה ממש כמו הצעיף דלוקה ע"ז אף לת"ק דראב"י אלא שמשמעות המפרשים דלת"ק דראב"י אין חיוב לאו ממש בלובש מלבושי נשים עד שילבש וילך וישב בין הנשים. אבל בלבישה לבד כ"ז שלא ישב בין הנשים אין עובר על ל"ת ממש. ודייקו לה מדכתיב כי תועבת ה' כל עושה אלה ותועבה זהו כשישב בין הנשים. זולתי בחי' הריטב"א פ"ג דמכות ד"ה ומודים חכמים ד"כ ע"ב כתב וז"ל דבר זה אפילו בחול אסור משום שנאמר לא ילבש גבר שמלת אשה לישנא דמשום שנאמר משמע דלא איסור תורה קאמר אלא איסורא דרבנן ואתיא כרבנן דפליגי עליה דראב"י דאמרי במסכת נזיר דלא ילבש גבר שמלת אשה כפשוטו בבגדים המיוחדים לנשים ולא שום זיון אחר עכ"ל משמע מדבריו דמלבוש המיוחד לנשים גם לת"ק חייב בלבישה זו לבד. ומ"ש כי תועבת היינו שזה מביא לידי תועבה דוגמת כי יסיר את בנך. או שעי"ז בא לידי הרהור תומ"י ע"י הלבישה כמ"ש בפנ"י בפי' התורה פ' תצא ולא נחלקו על ראב"י אלא בדבר שאינו מלבוש אשה רק זיון באשה כלי זיון ובאיש מלקט לבנות מתוך שחורות דאינו מלבוש אשה ממש כי גם באנשים שייך זה רק שהאשה דרכה בנוי זה לייפות א"ע ע"ז ס"ל לת"ק כיון שזה אינו הגורם שישב בין הנשים אינו חייב ע"ז מהתורה. ואף להפוסקים דלת"ק דראב"י אינו חייב במלבושי אשה מ"מ עכ"פ לראב"י דמודה בזה לת"ק ג"כ ודאי מלבושי אשה ממש חמיר טפי ממה שמתנאה בנוי אשה כמ"ש בפוסקים ואיכא לאו בזה ודאי לראב"י עכ"פ שכן ת"א וכן פסק הרמב"ם והש"ע. א"כ גילוח הזקן שדומה במקום הזקן לאשה לא קיל מהלבשת הצעיף וחמור מיניה שעושה מעשה כן בגופו ולא בלבושו לבד. אלא שעדיין יש לומר כיון שנשאר ניכר שרשי השערות ואין הסנטר חלק כמו באשה אפ"ל שאין זה כלובש לבוש אשה לגמרי שיהי' חייב מלקות מן התורה משום לא ילבש גבר כו' אבל עכ"פ ודאי עדיף ממלקט לבנות מתוך זקנו. ולכן ס"ל לרמב"ם בפשיטות דחמור מבית השחי ע"כ אף במספרים אסור. משא"כ בגילוח פיאות הראש התיר במספרים משום דשם ס"ל דאין שייך בזה לא ילבש גבר שמתראה בחור שהרי הבחור והזקן שוים בפיאות הראש בהשוואה אחת. וגם האשה יש לה בעצם פיאות הראש כנ"ל :

קיצור. השגה על הב"י שהשיא כוונת הרמב"ם לדיעה אחרת נגד פשט לשונו המורה באצבע להפך שבפיאות הזקן אסור מספרים ג"כ וקושייתו מ"ש מפיאות הראש יש לתרץ דבשער הזקן שייך לומר דמלבד איסור

השחתת הזקן חשוב ג"כ מנוי אשה יען שעי"ז נראה בחור ולא זקן ועדיף ממלקט לבנות וכמו מלקט לבנות ושחורות דנראה בחור יותר ולכן א"א להקל בו יותר משיער בית השחי דהוא ג"כ משום דהו"ל נוי אשה ואסור במספרים ג"כ וזהו נוי אשה יותר משא"כ פאות הראש הרי הם שוים בבחור וזקן א"כ לא שייך לומר שעי"ז גילוח הפאות נראה בחור ולא זקן :

ועוד טעם אחר להפריש בין פאות הראש ובין פאות הזקן דגלוח פאות הראש אינו נוי אשה דהאשה יש לה פאות הראש ולולי איסור שער באשה ערוה אדרבה נוי שלה להראות שער הצדעים שלה שהן הפאות דהשיער באותו מקום זהו מנוי האשה אלא דאסור משום שער באשה ערוה. א"כ עכ"פ גלוח פאות הראש אינו שייך לנוי אשה. אבל גלוח פאות הזקן זהו מנוי האשה ממש. שבאשה אין שום שער הזקן וכך הוא הנוי באשה שבמקום זה אין גידול שער ועי"ז נראית תמיד כבחורה. ואילו היה לה זקן היה נראה זקנתה ולא היה זה נוי. וכיון שהעדר השער בזקן הוא מנוי האשה א"כ האיש המגלח זקנו מתנאה בנוי אשה ממש. ועוד דחמור ג"כ ממתנאה בנוי אשה דודאי הלוּבש מלבוש אשה כמו הצעיף חמיר טובא ממתנאה בנוי אשה שיש סברא דאפילו לת"ק דראב"י דס"ל מלקט לבנות אינו אסור מהתורה י"ל דלוּבש צעיף אסור מה"ת. ואף לרוב הפוסקים דלת"ק גם זה אינו חיוב מלקות עכ"פ לראב"י דהלכתא כותיה זהו חמור טובא ולוקה ע"ז כמבואר בשו"ע ואפי' בלוּבש אחד לבד. וא"כ גלוח הזקן אף במספרים כעין תער הרי עי"ז מתדמה בפרט זה לאשה שאין לה שערות הזקן והו"ל כלובש הצעיף וחמיר מצעיף דהוא מעשה בהגוף ממש. שבפרט זה נדמה בגופו לאשה. אף שאינו דומה גמור לעומד מקרוב ממש מ"מ הו"ל כמו דומה ממש ועוד שגם בלוּבש הצעיף עדיין נשאר כמה לבושים שניכר שאינו אשה ומכל הני טעמי ס"ל להרמב"ם שא"א להתיר בזקן אף במספרים במכש"כ משיער בית השחי :

קיצור. עוד טעם דגלוח פאות הראש אינה נוי אשה דהא האשה יש לה פאות הראש אבל גלוח פאות הזקן זהו מנוי האשה וגם הו"ל כלובש מלבוש אשה :

ומ"מ מה דמשמע מדברי הרמב"ם להקל בפאות הראש יותר מבבית השחי שהתיר ללקט פאות הראש במספרים פי"ב ה"ו ובבית השחי אסור אף במספרים זה ג"כ קשה שיעשה פאות הראש כדין שער שבשאר האברים למטה ממדריגת שער בית השחי ומנליה זה וגם קשה עליו מה שהקשיתי לעיל סעי' ז'. דא"כ כשאומר כי קאמר רב בשאר איברים כו' ובמספרים הו"ל כמ"כ בפאות הראש דזהו רבותא גדולה יותר משאר אברים כו' ובפרט הרבותא שהם קילי משער בית השחי כו'. א"ו האמת יורה דרכו דבפאות הזקן ואף בפאות הראש שאיסורן מבואר בתורה. בזה לא איירי רב להתיר אף במספרים במכ"ש משער בית השחי. ולא איירי רב רק בשער בית השחי שלא הוזכר איסורו בתורה או בשער שאר האברים כו'. ובלא"ה בענין פאות הזקן חלוקים עליו כמה גדולי הראשונים דס"ל דאף מדאורייתא אסור בפאות הזקן במספרים כעין תער כמ"ש הטור בשם הרא"ש וכ"כ הב"י בשם התוס' וכ"כ רי"ו. ולכאורה אפ"ל מ"ש הרמב"ם ומותר ללקט היינו במספרים שלא כעין תער. וגם זה צ"ע מ"ש מבית השחי להרשב"א ולכן צ"ל כמ"ש לעיל דר"ל אחר שיגיעו להתחלת פאות הזקן :

יא. והנה לענין נזיר שנאמר תער לא יעבור על ראשו ס"ל לר' יונתן דג"כ אינו חייב עד שיטלנו בתער במסכת נזיר (דל"ט ע"ב) וכן סובר ר' אליעזר כדפירש"י (דמ"א ע"א) ד"ה ראשו והתוס' (דל"ט ע"ב) בד"ה ר' יונתן. ובודאי א"א לומר דשרי לכתחלה לר"א ור' יונתן במספרים כעין תער ואף שלא כעין תער. דהא כתיב וגלח הנזיר פתח אהל מועד כו' ולקח את שער ראש נזרו כו' ואם היה מותר לגלח במספרים אפילו שלא כעין תער וכ"ש כעין תער א"כ אם גילח כן סוף יום כ"ט איך יקיים המצוה זו וגלח הנזיר כו' ולקח את שער כו' דהיא ודאי מצוה. וגבי נזיר ממורט שאין לו שער פליגי ב"ש וב"ה בנזיר פרק שלשה מינים (דמ"ו ע"ב) דלחד לישנא לב"ש אין לו תקנה וכן ס"ל לר"א ולחד לישנא לב"ה אין לו תקנה. וא"כ זה שגילח במספרים יום כ"ט הוא קרוב לנזיר ממורט ולר"א אין לו תקנה כלל מיהו זה יש לדחות דנזירות ממורט היינו שאין לו שום שער כלל. אבל זה אף שגלח במספרים נשאר בו שרשי השערות ויכול לגלח בתער. וא"כ י"ל זה נקרא וגלח וע' בנו"ב מהד"ת חלק יו"ד סי' פ' שאילה כזה ודעת הנו"ב שם דשפיר חייבים ע"ז משום זקנם לא יגלחו ע"ש. ומכאן ראינו לדבריו. אבל עכ"ז הרי משנה שלמה שנינו פ"ו דנזיר (מ"ג) גלח או שגלחוהו לסטים סותר שלשים יום. ובודאי גם ר' יונתן ור"א ס"ל כן והגם שזה מיירי בשגלח בתער. מ"מ מדצריך שלשים יום ע"כ דלכתחלה אסור לגלח במספרים ועוד דבהדיא אמרין בגמ' פ"ו דנזיר (דל"ט ע"ב) נזיר שגלחוהו לסטים ושיירו בו כדי לכופ ראשן לעיקרן אינו סותר. מבואר אם שיירי פחות מזה סותר ובודאי ר' יונתן ור"א לא פליגי ע"ז. הרי מבואר דאסור לגלח במספרים אף על פי שאינו חייב אלא בתער. ואיסור זה מדאורייתא הוא שהרי סותר נזירותו מדאורייתא וכן משמע בהדיא בספרי פ' נשא ר' יונתן אמר אינו לוקה את הארבעים עד שיטלנו בתער משמע דוקא פטור ממלקות אבל אסור. א"כ אמאי לא נימא כמ"כ בפאות הזקן דתנן ואינו חייב עד שיטלנו בתער אינו חייב דוקא אבל איסורא איכא דהיינו פטור אבל אסור שזהו פי' אינו חייב :

קיצור. לר' יונתן דאינו חייב בנזיר עד שיטלנו בתער. וגם מחמת וגלח את כל שערו כשנשאר כדי לכופ ראשן לעיקרן סגי דיעבד ואעפ"כ לכתחלה אסור לגלח כלל א"כ ממ"ש ואינו חייב אינו מוכח דמותר כ"א איסור גמור דאורייתא א"כ גם בפאות הזקן דאינו חייב עד שיטלנו בתער עכ"ז י"ל דאיסורא איכא אף מדאורייתא לגלח במספרים דמ"ש שער פאות הזקן משער נזיר :

והנה התוס' שם בנזיר (דל"ט ע"א) פירשו הטעם דסותר שלשים יום וז"ל וטעמא דסותר שלשים יום משום דבעינן נזירות כשיעלה לו תגלחת של מצוה כדי שיהיה שער גדל כפי שראוי לגדל כסתם נזירות דהיינו שלשים יום עכ"ל. והשתא אם הנזיר רשאי לגלח שערו במספרים שלא כעין תער וזה יגדל בג' או בד' ימים להתוס' דבגמ' שם מוכח דבשבעה ימים אתי גידול שערו כדי לכופ ראשן לעיקרן. א"כ הגם שגידול פרע דנזיר הוא שלשים יום אבל בשעת תגלחת א"צ שיהיה השער רק כפי גדולו ערך ג' או ד' ימים לא יותר לפ"ד התוס' הנ"ל א"כ יסתור רק ג' או ד' ימים להתוס' וגם להרמב"ם לא יסתור רק שבעה ימים דמה בכך דסתם נזירות שלשים יום כיון שמותר לו לגלח לכתחלה במספרים שלא כעין תער כל משך הנזירות א"כ אין עיקר גידול השער דנזירות רק מה שגדל בג' או ד' ימים שהרי גידול השער היותר מזה מותר לגלח בכל יום. ומדאמרי דסותר שלשים יום משום כדי שיהיה שער גדול בעת הגלוח כפי שראוי לגדל כסתם נזירות ע"כ מוכרח דלכתחלה אסור

לגלח השער לגמרי והיינו מדאורי'י ממש שהרי הא דסותר שלשים יום הוא מדאורייתא. וכן משמע עוד בנזיר פרק שלשה מינין (דף מ"ד סע"א) גבי בעינן גידול שער והא ליכא דאל"כ נימא ק"ו מיין שלא יסתור רק ג' או ד' ימים יעו"ש :

קיצור. מר' יונתן גבי נזיר ראייה דאע"פ שאינו חייב עד שיטלנו בתער עכ"ז אסור לגלח כלל אף במספרים :

יב. והנה אף לרבי יאשיה דס"ל דנזיר חייב אף על מספרים עכ"ז משמע שם בנזיר (ד"מ ע"א) דאינו חייב אלא כעין תער כשמעבירו סמוך לעיקרן. אבל שלא כעין תער אינו חייב אף לרבי יאשיה וכו"פ הרמב"ם פ"ה מה' נזירות דין י"א. וע"ש בלח"מ דין הנ"ל להתוס' כעין תער הוא סמוך לגוף ממש ולהרמב"ם כשלא הניח כדי לכופ ראשן לעיקרן נקרא כעין תער. ועכ"ז המצוה שלא יגלח כלל ויגדל פרע לגמרי שלשים יום וראיה מהא דגלח סותר שלשים יום וא"כ י"ל כמ"כ גם בפאות הזקן. אך לכאורה לרבי יאשיה י"ל טעם נכון ע"ז לחלק בין פאות הזקן לשערות הנזיר והוא משום הא דבנזיר המצוה שלא יגלח כלל אלא יגדל פרע מדכתיב קדוש יהיה גדל פרע שער ראשו כדאי' בגמ' דנזיר (דל"ט ע"ב) דמקשה מזה על ר' יונתן משמע אבל לר' יאשיה ניחא דאף שאינו לוקה אלא כעין תער מ"מ מצות עשה הוא לגדל פרע לגמרי שלשים יום וכמ"ש התוס' שם בד"ה תנו רבנן. וכן הרמב"ם ריש ה' נזירות מנה מצות עשה שיגדל הנזיר פרע וכן הסמ"ג בעשין סי' קכ"ו וכו"כ הרא"ה בספר החנוך פ' נשא רס"י שע"ד ז"ל ולשון המכילתא גדל פרע מצות עשה עכ"ל. וא"כ יש לחלק דדוקא התם בנזיר דאיכא קרא דגדל פרע ילפינן כן. משא"כ בפאות הזקן דליכא קרא ע"ז יש לומר דליכא איסור כלל במספרים. אבל הא לר' יונתן ליכא קרא ע"ז גם גבי נזיר כדאי' בגמ' שם (דל"ט ע"ב) דפריך לר' יונתן והכתיב קדוש יהיה למימרא דאם גלח לו בתער קאים עליה בעשה ול"ת ופי' התוס' ד"ה קדוש יהיה גדל פרע ומשמע דאיסור עשה מיהא איכא במעבירין ומשני דכי מגלח בתער ראשו לאו ועשה אבל שלא בתער גם כי גילח הכל ליכא לאו ולא עשה עכ"ל. הרי מבואר דלר' יונתן ליכא מ"ע בנזיר שיגדל פרע דהמ"ע קדוש יהיה גדל פרע היינו שהוא מ"ע ול"ת שלא יגלח בתער והרמב"ם והסמ"ג והרא"ה דכתבו שהוא מ"ע שיגדל פרע היינו משום דהרמב"ם פוסק כר' יאשיה. אך אנו נביא ראייה מדברי ר' יונתן דס"ל דליכא מ"ע שיגדל פרע. ואעפ"כ אסור הנזיר מלגלח במספרים כלל כמו שהוכחנו למעלה מדסותר שלשים יום אף לרבי יאשיה. וא"כ מ"ט לא נאמר גם בפאות הזקן כן :

קיצור. והנה לר' יאשיה יש לכאורה טעם טוב לחלק בין שער נזיר לפאות הזקן דבשער נזיר הטעם דאסור לגלח כלל הוא משום שיש ע"ז מ"ע והוא קדוש יהיה גדל פרע. משא"כ בפאות הזקן. אבל לר' יונתן מוקי הקרא קדוש יהיה גדל פרע לענין שלא יגלח בתער בגמ' (דל"ט ע"ב) וא"כ ליכא בנזיר מ"ע שיגדל השער ואעפ"כ אסור לגלח כלל וכלל וא"כ מ"ט לא נאמר גם בפאות הזקן כן :

יג. אך י"ל דהתם גבי נזיר הטעם משום דצריך שהשער שהיה בו בשעה שקיבל עליו הנזירות יהיה בו ג"כ בעת תגלחת הטהרה כדמשמע בהסוגיא שם (דל"ט ע"ב) גבי ואי סלקא דעתך מלתחת רבי לסותר משום דשקליה מיניה להווא שער דאקדיש בשעת נזירותו ע"ש בפירש"י ושם עמוד א' בד"ה למאי נפקא מינה וכו"כ התוספות ד"ה ושיירו בו. וזה ששיירו בו כדי לכופ אין זה משער שהיה לו משעת קבלת נזרו אלא צמח בו אחר כן וסותר

אחרי שלא נשתייר מאותו שער שהוא בקבלת נזרו עכ"ל. וא"כ אפשר מפרש מ"ש וגלח הנזיר כו' את ראש נזרו היינו שיגלח השער שהקדיש דהיינו השער שהיה בו בעת קבלת נזרו. וא"כ לפ"ז מבואר דאע"ג דלענין מלקות אינו לוקה עד שיטלנו בתער עכ"ז כל שנתגלח השער שהיה בו בעת שקבל הנזירות אף שנשאר בו כדי לכוף ראשן לעיקרן לא קיים מצות נזירות וסותר נזירותו. אך הנה בלח"מ פ"ה מה' נזירות דין י"א הקשה על הרמב"ם והתוספות שנראה מדבריהם דלא ס"ל סוגיא זו שהם פסקו דאם גלח והניח כדי לכוף ראשן לעיקרן אינו סותר נזירותו אף שנתגלח השער שהיה בעת שהקדיש דהא מלתחת רבי והוא מבואר בהרמב"ם רפ"ו מה' נזירות וז"ל נתגלח רוב ראשו בין בתער בין כעין תער ולא נשאר מן השערות כדי לכוף ראשן לעיקרן בין בזדון בין בשגגה אפילו גלחוהו לסטים באונס סותר שלשים יום עכ"ל. וכו' הכ"מ ומ"ש כדי לכוף ראשן לעיקרן בפרק שלשה מינים (דל"ט ע"ב) נזיר שגלחוהו לסטים ושיירו בו כדי לכוף ראשן לעיקרן אינו סותר עכ"ל. ודבריו תמוהים כמו שהקשה הלח"מ פ"ה הי"א דהא הגמ' תירץ ברייתא זו דמיירי לאחר מלאת וכו' אלעזר עכ"פ הרמב"ם ס"ל כן וכ"ד התוספות (ד"מ ע"א) ד"ה ובתער. ולכאורה י"ל טעם לדבריהם דהא תגלחת אף בנזירות מרובה אינו סותר אלא שלשים יום וא"כ בשעת תגלחת מצוה לא יהיה בו כלל מאותו השער שהיה בעת שהקדיש וקיבל הנזירות. א"כ מוכרח דזה אינו מעכבת. ויש לחלק דלא איכפת לן אלא שיהיה בו בעת תגלחת שער של תחלת שלשים יום לכן אין משם ראייה לדחות סוגיא המפורשת. ושפיר הקשה הלח"מ. והנה הלח"מ תירץ כיון מדברי רב חסדא (ד"מ ע"א) מוכח היכא דנשאר כדי לכוף ראשן לעיקרן [אינו סותר] א"כ נדחה הסוגיא (דל"ט ע"ב) דפשיט דמלתחת רבי. ולפע"ד דבריו אמת בצד אחד דנדחה הפשיטותא דלעיל. אבל לא מטעמיה דאמרין מלעיל רבי דזהו נגד החוש. שהוכיחו שם דמלתחת רבי. אעכצ"ל דס"ל דאף שלא נשאר מהשער שהיה בו בשעת התחלת נזירותו כיון שנשאר שער ממה שגדל במשך נזירותו כדי לכוף ראשו לעיקרו אינו סותר כאשר כן משמע ג"כ במד"ר ובירושלמי [פ"ו ה"ג]. דאיתא במד"ר פ' נשא פרשה יו"ד (דר"מ ע"ד) (מבואר כדבריהם) וז"ל וא"כ למה נאמר תער ללמדך שאינו סותר לא זוג ולא מספרים אלא תער עכ"ל וכו' בקה"ע שם בירושלמי בתוספות סד"ה מיכן שאינו סותר וז"ל והשתא דשמעינן מהירושלמי דכל שאינו לוקין עליו פשיטא דאינו סותר. ואתיא הך ברייתא דמייתי בבבלי (דל"ט ע"ב) נזיר שגלחוהו לסטים ושיירו כדי לכוף ראשו לעיקרו אינו סותר כפשטא ואפילו תוך מלאת דאע"ג דמלתחת רבי כל שנשתייר כדי לקיים מצות גילוח אינו סותר דאתער או כעין תער קפיד קרא ואזדא לה קושיית הלח"מ פ"ה מה"נ הלכה י"א ע"ש עכ"ל. וכיון הירושלמי וגם רב חסדא בתלמודנו (ד"מ ע"א) נראה דלא ס"ל התירוץ שבגמרא (דל"ט ע"ב) לכן פסקו כן התוס' והרמב"ם ומה גם כי תירץ ההוא דוחק מאד להוציא הברייתא מפשטא. וכיון שכן נחזור לענינינו ונאמר דאע"פ שלענין קיום מצות תגלחת סגי אף כשנשאר רק כדי לכוף ראשו לעיקרו שהוא כשיעור מה שגדל בשבעה ימים. ואעפ"כ לכתחלה אסור לו לגלח אף במספרים אף אם יניח כדי לכוף ראשן לעיקרן אלא כלל וכלל לא כל שלשים יום. א"כ לפ"ז מוכח דאע"ג דליכא שום לאו ולא שום מ"ע שלא יגלח במספרים ושפיר יוכל לגלח ולהביא קרבנותיו במלאת נזרו אף אם יגלח במספרים רק שישאר כדי לכוף ראשן לעיקרן. אעפ"כ אסור לו לכתחלה מדאורייתא לגלח במספרים ולהניח כדי לכוף ראשן לעיקרן שמעינן מיניה דהיכא דאמרה תורה תער לא יעבור על ראשו היינו ללקות. אבל איסורא איכא גם במספרים אף שלא כעין תער כלל. א"כ אמאי לא ניחא גם בפאות הזקן כן דלא



תשחית את פאת זקנם ופאת זקנם לא יגלחו לא נאמר אלא למלקות. אבל איסורא איכא אף במספרים ואף שלא כעין תער :

קיצור. י"ל בנזיר הטעם דאסור לגלח במספרים משום דצריך שבשעת תגלחת יהיה בו השער שהיה בעת קבלת הנזירות. אך הרמב"ם והתוס' לא ס"ל כן וכ"מ בירושלמי פ"ו דנזיר ה"ג דלא בעינן דיעבד שיהיה בו השער שהקדיש אלא כשיש משער נזירות כדי לכוף ראשן לעיקרן שפיר דמי. וכ"כ בקה"ע שם ולא כטעם של הלח"מ ואעפ"כ אסור לגלח אף במספרים אף קצת מאורך השער א"כ (שם) גם בפאות הזקן י"ל כן. ולפ"ז יש איסורא דאורייתא מלגלח במספרים אף שלא כעין תער. ועוד עכ"פ מוכרח דמלשון אינו חייב עד שיטלנו בתער אינו מוכח כלל דשלא בתער שרי :

יד. ועוד ראייה דבנזיר אינו מגלח כלל אף לר' יונתן ור"א דתנן פ"ק דנזיר (דף ד' ע"א) מה בין נזיר עולם לנזיר שמשון נזיר עולם הכביד שערו מיקל בתער כו' נזיר שמשון הכביד שערו אינו מיקל. ובגמרא שם (סוף ע"ב) אבשלום נזיר עולם היה כו' ומגלח א' לשנים עשר חדש כו'. (וע"ש בפירש"י אבל שאר נזירי עולם מגלחים א' לשלשים יום דהו"ל בהכי כובד עכ"ל. והמל"מ פ"ג מה' נזירות הלכה י"ב כתב ולא ידעתי מי הכניסו לרש"י לתגר זה וכ"פ הרמב"ם שם דנזיר עולם מגלח א' לשנים עשר חודש) וע"ש (ד"ז ע"א) ההפרש בין נזיר עולם בין נזיר לעולם דנזיר עולם מיקל א' לי"ב חדש ונזיר לעולם אינו מותר בתגלחת כל ימיו. וע"ש במשנה (ד"ח ע"א) פלוגתא דרבנן ורבי. וכ"כ בשט"מ שם (ד"ח ע"א) בד"ה והלכתא כת"ק וז"ל ותלתא מיני נזיר נינהו חד דמקבל עליו נזירות הרבה ומגלח כל שלשים יום. ואידך נזיר עולם דאבשלום כגון דאמר הריני נזיר עולם דאמרינן הכביד שערו מיקל בתער. אבל כל ראשו לא היה מגלח כו' ואידך אם אמר הריני נזיר מאה שנה או הריני נזיר לעולם דאינו מגלח לעולם ולא מיקל כל ימיו משערו כו' עכ"ל. וכן מתבאר מדברי רש"י (ד"ז ע"א) בד"ה אלא נזיר לעולם. ובתוס' (ד"ח ע"ב) בד"ה הרי זה נזיר כו' ובד"ה אמר מאה שנה. ודף (ח' סע"א) בתוס' ד"ה הכא ובתוי"ט משנה ה' ד"ה רואין. והנה בפ"י הכביד שערו מיקל בתער פ"י התוס' ולא מגלח לגמרי כאבשלום שלא גילח לגמרי שהרי נתלה בשער עכ"ל. וביאר דבריהם התוי"ט שהרי מעשה תלייתו סמוך למעשה גלוחו היה עכ"ל. וע' תוי"ט משנה ה' סד"ה רואין הביא ראייה לפי התוס'. ולכאורה היה נ' לפרש ענין מיקל ר"ל שאם השער ארוך חותך מחצה אורכו או יותר ונשאר השער קצר ואז אינו כבד עליו שהרי הכובד זהו כשלא גלח כלל יב"ח כנ"ל. וא"כ כשמגלח באופן שמעמידו על שער כפי הגדל בשלשים יום או בשני שבועות אין כאן שום כובד אך א"כ איך מיקל בתער הו"ל במספרים דהתער משחית את השער לגמרי וחוטכו עד סמוך לעיקרו ממש. אלא פ"י מיקל בתער מצאתי בשט"מ דף ד' ע"א וז"ל דוקא מיקל שמגלח מקצת שערו אבל כל שערו לא דלשון מיקל משמע הכי. ועוד אבשלום שנתגאה בשערו לא מסתבר לומר שהיה מגלח כל שערו למאי דאמר בגמ' שהי' מגלח כל שבוע או כל שלשים יום ועוד הרי נתלה בשער. ודוקא בתער אבל במספרים לא עכ"ל. א"כ כיון דוקא בתער ולא במספרים הפ"י שהיה משחית השער לגמרי בתער. אך לא בכל הראש אלא היה משייר קצת שער שלא גלחו כלל ודוגמת שיער פאות הזקן בכל אדם. כך הנזיר עולם היה משייר קצת שערות בראשו שלא גילחם כלל. ומה שגלח גילח בתער לגמרי וע' פ"י מיקל בתער בב"י בי"ד סי' ש"צ בד"ה כל אלו שאמרו יעו"ש בשם הרמב"ן בספר תורת אדם

משמע באופן אחר היינו כמש"ל שחותך כל השער מחצה ארכו ומה שמיקל בתער ולא במספרים כדי שיהיה שינוי שהחותך מן השער קצתו אין דרכו בתער וא"א לגלחו כהוגן אלא בזוג של מספרים ומשום שהוא שלא כדרך המתגלחין ובשינוי מותר עכ"ל. אך א"כ איך נתלה בשערו וכ"מ בפ"י המשניות להרמב"ם פ"ק דנזיר גבי מיקל בתער ולא תחשוב זה הפך מה שאמר תער לא יעבור על ראשו לפי שהפסוק הזה אינו בנזיר עולם כו' וכ"מ בגמ' שם (דף ה' ע"א) גבי מאי איכא ביניה לשאר אחוהי ואם הוא חותך רק חצי אורך השער איכא בינייהו טובא כו' ובב"י סי' ש"צ איתא וכו' ר"י מיקל בתער פ"י שיחתוך מלמטה עיקרי השער כדי להקל מעליו. אבל לא במספרים פ"י שיחתוך מזנבות השער שזה נראה לעינים. אבל תחת שערו אינו נראה עכ"ל. והוא ברי"ו נכ"ח ח"ב ופ"י זה נראה כמ"ש השט"מ גבי הכביד שערו מיקל בתער. ועכ"פ כל י"ב חדש אינו מגלח כלל וכלל לא בתער ולא במספרים שלא כעין תער דאם היה מיקל במספרים אף שלא כעין תער לא היה מכביד שערו דהרי א"כ היה שערו תמיד רק כמו שגדל שערו שבוע אחד א"ו לא היה נוגע בשער כלל. לכן ביב"ח נקרא הכביד שערו. ולפירש"י אפילו בשלשים יום נק' הכביד שערו. ונזיר שמשון ונזיר לעולם אין נוגעין בהשער לעולם כדתנן הכביד שערו אינו מיקל. ולר' יונתן יגדל הקושיא מדוע יחמירו כ"כ בזה יותר מפאות הזקן דהחיוב שוה דאינו חייב עד שיטלנו בתער מאי שנא דפאות הזקן שרי ליטול במספרים והכא אסור לגמרי ואי משום קדוש יהיה גדל פרע הרי ר' יונתן מפרש מ"ע זו רק שלא יעבירו בתער כמ"ש בגמ' (דל"ט ע"ב) למימרא דאם גלח ליה בתער קאים עליה בעשה ול"ת וע"ש ברש"י ובתוס' בד"ה הכתיב ועוד דנזירות שמשון יפלא יותר הלא בפסוק שופטים סי' י"ג ה' נאמר ומורה לא יעלה על ראשו ופ"י מורה היינו תער דוקא כדאי' ברבות נשא פ"י (דרל"ט ע"ב) ומורה לא יעלה על ראשו כמה דתימא תער לא יעבור על ראשו למה נק' שמו של תער מורה שאין השער מתיירא אלא מן תער שהוא מגלח גלוח של השחתה כמד"א ולא תשחית את פאת זקנך. הרי מפורש שאין הלאו אלא בתער. וא"כ אמאי הכביד שערו אינו מיקל וסובל כובד גדול כל ימיו יקיל במספרים שלא כעין תער וכבר הוכחנו מלשון הכביד שאינו מיקל כלל וכ"ש לדברי השט"מ דאף נזיר עולם אינו מיקל רק בתער ולא במספרים א"כ כש"כ נזיר שמשון שאינו מיקל לעולם. ומגופא דמתניתן מוכח הא דאינו מיקל דהרי במספרים נקרא ג"כ מיקל כדאי' בגמ' דנזיר (דנ"ח ע"ב) אמר רב מיקל אדם כל גופו בתער ומסיק דהיינו במספרים ומ"ש בתער ר"ל כעין תער. הרי דגם זה נקרא מיקל ובודאי אף שלא כעין תער נקרא מיקל רק דרב מתיר אפילו כעין תער. אבל הכא ששינוי אינו מיקל היינו כלל וכלל לא ומדוע יסבול כל הכובד העצום כל ימי חייו. והנה הכא גבי נזיר שמשון ונזיר לעולם א"א לומר הטעם משום דבעינן שבשעת גילוח הטהרה יהיה בו השער שהקדיש דהא הם אינן מגלחים לעולם כלל. גם נזיר עולם אינו מגלח לעולם כ"א מה שמיקל אחת ליב"ח מיהו גבי נזיר עולם י"ל מה שמיקל זהו וגלח כיון שמיקל בתער אבל גבי נזיר שמשון ונזיר לעולם הרי אינם מגלחים לעולם א"כ מדוע אינם מקילים במספרים שלא כעין תער. אעכ"ל דכיון שבתער הוא חייב גם במספרים איסורא איכא אף שלא כעין תער כלל אלא ודאי אף דאין חיוב מלקות אלא בתער מ"מ כיון שכונת התורה בזה ששערו יש בו קדושה ושלא ישחיתנו אף שהלאו והמלקות אינו אלא בתער אבל איסורא איכא לגלח כלל וצריך שיגדילו לגמרי ודוגמא שאין חיוב מן התורה באוכל טרפה אלא בכזית ומ"מ אף כחצי שיעור אסור. וע' במל"מ רפ"ד מה' שבועות מענין חצי שיעור. ובשו"ת ח"צ סי' פ"ו כ' ולפ"ז בכל שאר איסורי תורה כגון התולש שער אחד בנזיר או בשבת או מוציא פחות מכשיעור אין בו

איסור תורה כלל כו' א"נ י"ל דאף דבכל השיעורין נמי פחות מכשיעור אסור מן התורה כו' עכ"ל. וה"נ י"ל כן ונק' ג"כ חזי לאצטרופי היינו אם היה מגלח בתער היה חייב היינו ע"י שהיה משחיתו מעיקרו וה"נ כשמשחית מקצתו אסור דזה המקצת קודם שגילוהו היה מצטרף להנותר לחייבו ועכ"פ בנזירות מוכרחים אנו לומר כן וא"כ אמאי לא נאמר כן בפאות הזקן שהקפידה התורה שלא להשחיתם א"כ יש כעין קדושה בזה השער. ואדרבה חמור משער נזיר ע"ד שאמרו במשנה רפ"ז כה"ג ונזיר יטמא נזיר שאין קדושתו קדושת עולם ואל יטמא כהן שקדושתו קדושת עולם. וה"נ איסור גלוח פאות הזקן הוא לעולם משא"כ בנזיר שאחר הנזירות יש היתר וגם אינו לאו השהו בכל וגם קיל יותר מפאות משום שישנו בשאלה כמ"ש בגמ' פ"ק דיבמות (ד"ה ע"א). וא"כ אף שהחיוב מלקות הוא רק בתער אבל נאמר שהמכוון והאיסור שיגדל שער פאות זקנו כמו הנזיר בשערות ראשו וכמו גבי בית השחי כתב הרשב"א בתשו' סי' ק"ו דאסור להקל כלל כו' דבעא מיניה מהו להקל ואסור לו. כמ"כ וכש"כ ש"ל כן בפאות הזקן דאסור להקל כלל :

קיצור. כמו נזיר עולם אינו מיקל כ"א אחת ל"ב חדש ונזיר לעולם אינו מיקל כלל אף על פי שהחיוב אינו אלא בתער וזהו מדאורייתא וגם נזיר עולם כשמיקל אחת ל"ב ח אינו מיקל במספרים כלל כ"א מגלח קצת מהשערות בתער. א"כ י"ל כמ"כ בפאות הזקן דהן מקצת הזקן שאין להקל בהן כלל אף במספרים :

יד [טו]. ובודאי מצינו בתורה ובכתובים ששערות הזקן יש להם מעלה כמ"ש בפ' שמות ג' י"ו לך ואספת את זקני ישראל ובמתן תורה ויבא משה ויקרא לזקני העם ובפ' בהעלותך אספה לי שבעים איש מזקני ישראל ומניין נודע כ"כ שהם זקנים היינו ע"י שערות הזקן כפשוטו וכדאיתא במשנה ספ"ק דברכות (דף י"ב ע"ב) אמר ר' אלעזר בן עזריה הרי אני כבן שבעים שנה ופירש"י ולא זקן ממש כו' והיינו כמ"ש בגמ' פרק תפלת השחר (דכ"ח ע"א) אמרה ליה לית לך חיוורתא. ופירש"י אין לך שערות לבנות של זקנה ונאה לדרשן להיות זקן. ההוא יומא בר תמני סרי הוה אתרחיש ליה ניסא ואהדרו ליה תמני סרי דרי חיוורתא. ופירש"י י"ח שורות של זקנה. היינו דקאמר ראב"ע הרי אני כבן שבעים שנה ולא בן שבעים שנה. למדנו מזה דפי' זקנים הוא כפשוטו ג"כ שזקנם לבן ועי"ז נראה לכל שהם זקנים א"כ למדנו מזה דפאות הזקנה יש בהם שבח ומעלה כענין מ"ש במד"ר פ' חיי ס"פ נ"ח אמר רב שמואל בר יצחק אמר לו הקדוש ברוך הוא אני אומנתי גומל חסדים תפסת אומנתי בא לבוש לבושי ואברהם זקן בא בימים. וכ' המ"כ ולבוש לבושי זה הקדוש ברוך הוא נק' עתיק יומין. ולבוש זה היינו שערות לבנות של הזקנה וכמשארז"ל בסנהדרין פ' חלק (דק"ז ע"ב) ע"פ ואברהם זקן עד אברהם לא היה זקנה כל דחזי לאברהם אמר האי יצחק כל דחזי ליצחק אמר האי אברהם בעא אברהם רחמי דלהוי ליה זקנה שנאמר ואברהם זקן בא בימים וכ"ה בגמ' פ"ז דב"מ (דפ"ז) ומהרש"א שם בח"א הקשה מדכתיב קודם באנשי סדום מנער ועד זקן כו' ותירץ דודאי הזקנה ע"ש רוב שנים היה כבר בעולם אלא שלא היה בעולם הזקנה הניכרת בלבון השער כו' וע"ז ביקש רחמים להיות הזקנה ניכרת בלבון השער כו' ע"ש. וע' במדרש תנחומא ר"פ חיי שרה. וא"כ כונת המד"ר בא לבוש לבושי זהו ענין לבון שער הזקנה שהוא לבושו של הקדוש ברוך הוא שנאמר בו ועתיק יומין יתיב כו' ואין זה סותר למ"ש רז"ל ספ"ק דיבמות ומי איכא זקנה קמיה קוב"ה דהא מ"מ נק' עתיק יומיאי והיינו דפי' מי איכא זקנה ר"ל שהוא ית' למעלה מגדר הזמן אלא שנקרא כן עד"מ וכבר מבואר ענין זה

בזהר באדרא דנשא שם פי' שזהו"ע שהתורה נתנה באש שחורה ע"ג אש לבנה ושם (דק"ל סע"ב) ווי למאן דאושית ידיה בדיקנא יקירא עלאה כו' ואין זה חומרא אלא כמ"ש בש"ס דנזיר (דנ"ט ע"א) שאפילו לחוך בידו בשער בית השחי אסור וס"ל להזהר דכ"ש וק"ו בפאות הזקן והוא מוכרח ממ"ש בפסוק בש"ב סי' יו"ד כדלקמן סעיף י"ט. ועכ"פ מובן מזה דבפאות הזקן יש בהן כעין קדושת שערות הנזירות ולכן יש ללמוד זה מזה דכמו בנזיר אף על פי שאין החיוב והלאו אלא בתער או במספרים כעין תער עכ"ז כונת הצווי הוא שלא יגע בהשער כלל כל ימי נזירותו כיון שיש בו קדושה כמ"כ ממש פאות הזקן שנקרא לבושו של הקדוש ברוך הוא. וכן ארז"ל בים נדמה להם כבחור ובמ"ת נדמה לכם כזקן. וע' רבות שמות פ"ה ע"פ ונגד זקניו כבוד בכמה מקומות מצינו שהקב"ה חולק כבוד לזקנים כו'. ובמד"ר פ' אמור פ"ל ד"א פרי עץ הדר זה אברהם שהדרו הקדוש ברוך הוא בשיבה טובה שנא' ואברהם זקן ונאמר והדרת פני זקן. וכבר מבואר ההידור באברהם הוא שערות הזקנה ממש שהלבינו וכמו שמוכח ג"כ מהא דראב"ע א"כ אף שהחיוב מלקות הוא רק בהשחתה בתער עכ"ז המכוון שלא ליגע כלל בפאות הזקן לפי שיש בהם קדושה שהם לבושו של עתיק יומין וכמו האיסור בשערות הנזיר מהאי טעמא ממש. וכן ודאי המצוה מפני שיבה תקום והיינו אף שאינו חכם כ"א סתם זקן בקדושין (דל"ה ע"ב) והיכר השיבה למרחוק א"א רק ע"י שערות הזקן. וא"כ אם איתא דשפיר דמי לגלח שער הזקן אף במספרים א"כ לא יודע כ"כ שהוא זקן ובטלה מצות מפני שיבה תקום :

קיצור. ואם משום דבשער נזיר יש קדושה הלא כמו"כ הזקן יש בו שבח ומעלה שהקב"ה נק' עתיק יומין וע' לקמן סעיף ט"ז דיש גבי שערות הזקן גם כן קדושה ועוד דא"כ בטלה מצות מפני שיבה תקום :

טו [טז]. מיהו י"ל דכל ראייה זו מנזיר זהו לר' יונתן ור"א דס"ל דבנזיר ליכא לאו אלא בתער וס"ל דקדוש יהיה גדל פרע קאי ג"כ רק על תער כמש"ל. וכיון שאעפ"כ מוכח דנזיר אסור לו ליגע בהשערות שלו כלל שפיר יש לומר ללמוד כן לפאות הזקן. אבל לר' יאשיהו ודאי דנזיר שאני דכתיב ביה קדוש יהיה גדל פרע שזהו מ"ע שיגדל השער לגמרי כמ"ש לעיל שהרמב"ם והסמ"ג והחנוך מנאוה בתרי"ג. וז"ל הרמב"ם בספר המצות במ"ע סי' צ"ב שצונו שהנזיר יגדל שער והוא אומר ית' קדוש יהיה גדל פרע ולשון מכילתא קדוש יהיה גדל בקדושה גדל פרע מ"ע כו' עכ"ל וכ"כ התוספות (דל"ט ע"ב) בד"ה ת"ר. ת"ל קדוש יהיה גדל פרע שמצוה לגדל שער ועובר בעשה אי מגלח ממנו כלל גם כי אינו קוצצו לגמרי מעיקרו עכ"ל. וא"כ י"ל דוקא בנזיר דכתיב קדוש יהיה גדל פרע אמרינן כן. אבל בפאות הזקן דליכא קרא כזה י"ל דכל שאינו משחיתו בתער רק במספרים שרי אך לו יהי כן דמרבי יאשיהו ליכא הוכחה הא מרבי יונתן איכא הוכחה ור' אליעזר סבר לה כר' יונתן כמבואר בגמ' (דמ"א ע"א) וכמש"ל והרי ר"א ות"ק שניהם הושוו בפאות הזקן דאינו חייב כ"א בגלוח שיש בו השחתה ואינו חייב על מספרים כ"א בתער אלא דר"א ס"ל דמלקט ורהיטני עבדי ג"כ השחתה כמו תער כמבואר במשנה וגמ' פ"ג דמכות (ד"כ ע"א ודכ"א ע"א) וא"כ לר"א ודאי יש ללמוד משערות הנזיר לפאות הזקן כמו לר' יונתן דאע"ג דהחיוב בשניהם אינו אלא בגלוח שיש בו השחתה וכמ"ש ומורה לא יעבור על ראשו עכ"ז המצוה והאיסור שלא יגלח כלל דמ"ש דהא לר"א ליכא קרא ע"ז בנזיר דקדוש יהיה גדל פרע קאי רק על תער כנ"ל וכיון דלרבי אליעזר יש ללמוד כן מנזיר לפאות הזקן הא כמ"כ לת"ק דר"א דפ"ג דמכות. דלא פליגי רק אם חייב במלקט ורהיטני.

אבל בשאר ענינים לא פליגי דאם פליגי הול"ל במשנה דלר"א איסורא איכא לגלח במספרים כמו בנזירות ולת"ק אין בזה איסור. א"ו דבזה אין ביניהם הפרש כלל וכלל ולא נחלקו רק בענין מלקט ורהיטני אי עבדי השחתה יהיה חייב מלקות ע"ז או לא. וא"כ כיון לר' אליעזר אסור בפאות הזקן גם במספרים אף על פי שאינו קוצץ השער לגמרי רק שאינו חייב כ"א בקוצצו לגמרי ודאי ברור דכמ"כ לת"ק דר"א דבהא לא פליגי כלל :

קיצור. והגם שראיה זו רק לרבי יונתן דס"ל דבנזיר ליכא לאו רק בתער ומיהו הרי ר"א ס"ל כר' יונתן ורבי אליעזר ורבנן לא פליגי גבי זקן דאינו חייב רק בגילוח שיש בו השחתה :

טז [י"ז]. ועוי"ל דגם לר' יאשיה יש לדמות זה לנזיר הגם דבנזיר הטעם משום דכתיב קדוש יהיה גדל פרע. הא גבי פיאות הזקן מבואר בגמ' שאנו לומדים פאת זקנם דישראל ממ"ש גבי כהנים ופאת זקנם לא יגלחו כמ"ש במסכת נזיר (ד"מ ע"ב ודנ"ח ע"ב) ובפ"ק דקדושין (דל"ה ע"ב) והנה גבי פאת זקנם דכהנים נאמר ג"כ לשון קדושה כמ"ש בנזיר קדוש יהיה והיינו מ"ש בפ' אמור כ"א ה' ו' ופאת זקנם לא יגלחו כו' קדושים יהיו וגבי נזיר אפשר דהלימוד שלא יסיר השער בשום דבר הוא מתיבת קדוש יהיה כמ"ש ברש"י בנזיר (דל"ט ע"ב) דלר' יאשיה הפירוש קדוש יהי' שלא יסירו בשום דבר להכי כתיב קדוש עכ"ל. וגם מלשון המכילתא שהביא הרמב"ם בספר המצות סי' צ"ב קדוש יהי' גדולו בקדושה משמע מזה ילפינן גידול השער אלא דגדל פרע זהו מ"ע. ובגמ' בפסחים פכ"ש (דכ"ג ע"א) קדוש יהי' גדל פרע גידולו קדוש. פירש"י שער נזיר. וכן הוא בקדושין ס"פ האיש מקדש (דנ"ז ע"ב) קדוש יהי' גידולו קדוש. וכן פ"ק דתענית (די"א סע"א). ולשמואל הא אקרי קדוש ההוא אגידול פרע קאי. ולכן פי' בזהר פ' תזריע (דמ"ח ע"ב) דקדושה בשערא תליא מדכתיב קדוש יהיה גדל פרע ובפ' נשא דקכ"ז ע"ב. וא"כ כמ"כ גבי כהנים דכתיב קדושים יהיו סמוך לפסוק ופאת זקנם לא יגלחו. נאמר דקדושים יהיו נכלל שלא יסיר השער בשום דבר שהגם דלאו אינו אלא בגילוח שיש בו השחתה הרי גם בנזיר כן שהלאו לר' יאשיה ג"כ אינו אלא במספרים כעין תער ומ"מ מקדוש יהיה ילפינן שעובר בעשה אי קוצץ ממנו מעט אף שלא מעיקרו דקדוש יהיה שיגדל השער כמ"כ בפ"י קדושים יהיו דגבי כהנים נאמר שבא לרבות שיגדל פיאות הזקן ולא יקצץ אותן כלל אף שלא מעיקרו וע' ברש"י ובהרא"ם שם דקדושים יהיו קאי על מ"ש שם תחלה. והגם כי ראיתי בספרי פ' נשא בד"ה כל ימי נדר נזרו קדוש יהי' זו קדושת שער אתה אומר זו קדושת שער או אינו אלא קדושת הגוף כשהוא אומר קדוש הוא לה' הרי קדושת הגוף הא מה ת"ל קדוש יהי' זו קדושת שער עכ"ל. א"כ דוקא גבי נזיר אמרינן קדוש יהי' זו קדושת שער משום דעל קדושת הגוף יש פסוק אחר קדוש הוא לה'. אבל הכא גבי כהנים יש לומר קדושים יהיו היינו קדושת הגוף ולא קאי כלל אקדושת שער דפיאות הזקן. אך י"ל מקודם שלמדנו בנזיר דשייך קדושת שער שפיר היינו אומרים כן דקדוש יהי' היינו רק קדושת הגוף. אבל אחר שלמדנו מנזיר דיש קדושת שער והוא לפי שנאמר בו מ"ע תער לא יעבור. א"כ מעתה בפיאות הזקן שנאמר לא יגלחו וסמך ליה קדושים יהיו י"ל דהיינו קדושת הגוף וקדושת שער וכן מפורש בגמ' דנזיר פרק שני נזירים (דנ"ח ע"א וע"ב) דבגילוח הזקן דכהנים יש עשה ול"ת היינו ל"ת פאת זקנם לא יגלחו ועשה דקדושים יהיו לאלהיהם ע"ש בפירש"י (דנ"ח סע"א) ד"ה יכול אף כהן מצורע וכן כתבו התוס' פ"ק דיבמות (ד"ה ע"א) ד"ה מה וד"ה ואכתי וד"ה שכן וכ"ה בקרבן אהרן פ' מצורע פרשתא ב' פ"ב הלכה ד'. וכיון דקדושים יהיו הוא מ"ע שלא

יגלח הזקן א"כ יש לילף מקדוש יהיה גדל פרע דנזיר דר"ל שיניחנו לגדל לגמרי ולא יגע בו ברזל כלל וה"נ גבי פאת זקנם דכהנים ופאת זקנם דישראל ילפינן בגזירה שוה מפאת זקן דכהנים. הרי אף לר' יאשיה קרוב לומר שיש לימוד פאת זקן משער נזיר וכש"כ לר"א ורבי יונתן כנ"ל :

קיצור. דגם לר' יאשיה יש ללמוד כן דאע"ג דלדידי' הטעם משום גבי נזיר נאמר קדוש יהי' גדל פרע י"ל מקדוש יהיה ג"כ מוכח קדושת השער שלא יגלחו אף במספרים כמ"ש בספרי קדוש יהיה זו קדושת שער וכ"מ במכילתא. וא"כ הא גבי פאת זקן דכהנים נאמר ג"כ קדושים יהיו בגמ' דנזיר (דנ"ח ע"ב). וא"כ כהנים אסורים לגמרי בגילוח פיאות הזקן אף במספרים כמו שער נזיר. וא"כ כמ"כ גבי פיאות זקן דכל ישראל דהא פאת זקן דישראל אנו לומדים ג"כ מפאת זקן דכהנים קדושים (דל"ה ע"ב) ובנזיר (ד"מ ע"ב ודנ"ח ע"ב):

יז [י"ח]. ועוד ראייה ממ"ש ביחזקאל סי' מ"ד פסוק כ' גבי כהנים וראשיהם לא יגלחו ופרע לא ישלחו כסום יכסמו את ראשיהם. וע' מפסוק זה בגמ' פ"ב דתענית (ד"ז ע"א). פ"ו דנדרים (ד"נ ע"א). פ"ק דנזיר (ד"ג ע"א). פ"ב דסנהדרין (כ"ב ב'). פ"ט דסנהדרין (דפ"ג ע"ב). רבות פ' נשא (דרל"ב ב'. דרמ"א ד'). והנה רש"י ביחזקאל שם פ' ז"ל שלא יגלחו להעביר את כל השער וגם לא ישלחו דהיינו גידול שער אלא כסום יכסמו ככוסמת הזו שסודרין בשבולת ראשו של זה בצד עיקרו של זה. כך שמעתי. ויתכן לפרשו לשון מדת דבר השהו לא גזיזת ראש ולא גידול שער אלא במדה שוה עכ"ד. ובגמ' ספ"ב דסנהדרין מאי כסום יכסמו את ראשיהם תנא כמין תספורת לוליינית כו' וכ' התוס' שם ד"ה כסום יכסמו פ' כעין כוסמת הגדל כך שבלין ראשו של זה בצד עיקרו של זה עכ"ל. וכ"כ הרא"ש פ"ו דנדרים (דנ"א ע"א) הביאו הכ"מ פ"ה מה' כלי המקדש דין ו' וכתב הרמב"ם שם ואינו מספר בתער אלא בזוג ראש שערה זו בעיקר זו כו'. וכ"ה בתרגום יונתן ורישיהון לא יגלחון כו' ספרא יספרון ית ראשיהן הביאו הרד"ק ביחזקאל שם. ובספר מכלול ובשרשים להרד"ק פירשו דברי התרגום שלא יגלחון ראשם בהעברת תער כו' אלא יספרו ראשיהם בדרך השהו. והנראה מכ"ז שתספורת זו היינו במספרים ולא בתער וגם אינו אפילו במספרים כעין תער ולא אפילו שלא כעין תער אלא שמשיר מן השער כדי לכוף ראשן לעיקרן וכמ"ש במצ"ד שם שיגיע ראשו של זה בצד עיקרו של זה. אשר לפ"ד הרמב"ם פ"ה מה' נזירות דין י"א זהו הנקרא מספרים שלא כעין תער כמ"ש ואם הניח ממנה כדי לכוף ראשה לעיקרה אינו לוקה שאין זה כעין תער עכ"ל והלח"מ שם הביא דלהתוס' דנזיר בפחות מזה נקרא שלא כעין תער. דכעין תער [לא נקרא] אלא כשקצצה מעיקרה. נמצא להתוס' ה' הכה"ג מספר באופן שיניח מהשער יותר ממספרים שלא כעין תער דהיינו כדי לכוף ראשן לעיקרן. והנה רש"י ס"ל דלאו דוקא הכה"ג אלא אף הכהנים ההדיוטות בכלל מצוה זו משום דקרא אמר בלשון רבים כסום יכסמו את ראשיהם כ"כ הר"ן בחידושו ספ"ב דסנהדרין והוא ז"ל נחלק על רש"י שזה אינו מצוה אלא לכה"ג דוקא ושכ"ד התוספות. ולפ"ז אם איתא דהפאה והזקן מותר לכתחלה לגלח במספרים והרי כהנים וישראל שוין בזה כמו שמבואר פ"ק דקדושים (דל"ה ע"ב). א"כ לפ"ז יציבא בארעא וגיורא בשמי שמיא. ר"ל על מה שבא הציווי בתורה בפירוש שלא יגלחו דהיינו פאת זקנם ופאת ראשם יהי' מותר לכתחלה לגלח במספרים כעין תער או שלא כעין תער עכ"פ והיינו יציבא בארעא ועל שער הראש שלא בא בתורה שום אזהרה ע"ז לא לכה"ג ולא לכל הכהנים יהי' אסור לגלח עד שישיר כדי לכוף ראשו לעיקרו לרש"י

בכל הכהנים ולתוס' בכה"ג מיהת. וזה דבר שאין השכל מקבלו אף שיהיה שוה דין שער הראש לפיאות הראש והזקן דא"כ נעקר מצות התורה שעושה הפרש ביניהם כש"כ שא"א לומר שיש בזה חומר יותר מבגילוח הזקן שגילוח הזקן לפי דעת השו"ע מותר אפילו כעין תער אף בכהנים ואף בכה"ג ושיער הראש אסור בכהנים או בכה"ג עכ"פ כדי לכופ ראשן לעיקרן שהוא יותר משלא כעין תער להתוס' זה תמוה וזר. א"ו דלכתחלה יש איסורא מיהא שלא לגלח פיאות הראש אפילו במספרים כלל ואפילו שלא כעין תער כמשנ"ת לעיל גבי העברת שער בית השחי ובית הערוה לדעת תשובת הרשב"א ח"א סי' ק"ו הובא בכנה"ג סי' קפ"ב בהגהות הב". ועוד ראייה מדין איסור תגלחת באבל שהוא שלשים יום ולמדו זה בגמ' פרק ואלו מגלחין (די"ט ע"ב) שלשים יום מנלן יליף פרע פרע מנזיר כתיב הכא ראשיכם אל תפרעו (ע' בגמ' דף י"ד סע"ב) ונתיב התם גדל פרע שער ראשו מה להלן שלשים יום אף כן שלשים יום. והדבר פשוט שהאבל אינו מגלח שער כלל אף במספרים ח"ו. וקשה איך ילמוד זה מנזיר הא בנזיר גופא לר"א ור' יונתן הקרא דגדל פרע מיתוקמא בתער דוקא ולא במספרים כמש"ל. וא"כ גדל פרע היינו שלא יגלחנו בתער ומנלן לאסור באבל ובמנודה ובמצורע אף במספרים ואף שלא כעין תער א"ו דמ"מ גם לר"א ור' יונתן איסורא איכא בנזיר אף במספרים אף שלא כעין תער. ולמדו חכמים מזה לאבל ומנודה ומצורע ולפ"ד כמה פוסקים זהו איסור תורה. א"כ אמאי לא נאמר כמ"כ בגילוח פיאות הזקן דנהי דאין הלאו כ"א בתער עכ"ז אסור לגלחו כלל שהרי כך אנו רואים בכמה דינים דאיסור גילוח שער שאע"פ שאין החיוב כ"א בתער עכ"ז האיסור הוא שלא ליגע בשערות כלל לא בתער ולא במספרים ומ"ש במסכת שמחות פ"ז שהאבל אסור כל שלשים בתגלחת זקנו ג"כ משמע לכאורה דבאינו אבל שרי פשוט דזה קאי על כל שער זקנו לבד וחוץ מחמש פיאות הזקן :

קיצור. עוד ראייה מכסום יכסמו את ראשיהם לרש"י כל הכהנים ולתוס' ושאר מפרשים רק כה"ג שלא היה מגלח אלא בענין שמשיר בהשער כדי לכופ ראשן לעיקרן. והוא יותר משיעור מספרים שלא כעין תער. וא"כ בלתי אפשר בשום אופן לומר דפיאות הזקן קילי מתספורת שער הראש דכה"ג. א"ו בפיאות הזקן אסור ליגע כלל וכלל בברזל. ועוד ראייה מדין איסור תספורת דאבל ומנודה ומצורע דאסור ליגע במספרים ג"כ וכ"ש שהדין כן בפיאות הזקן :

יח [י"ט]. לכאורה היה נראה אולי יצא ההיתר ממ"ש בת"כ פ' מצורע פרשתא ב' פרק שני הלכה ד' לפי שיש בראש (דנזיר) מה שאין בזקן (דכהנים וכה"ג) ובזקן מה שאין בראש שהראש אסור במספרים ובתער (כדתנן פרק שלשה מינים נזיר שגלח בין בזוג בין בתער או שסיפסף כל שהוא חייב) והזקן אינו אסור במספרים ובתער (וזקן אינו אסור במספרים כבתער דאין איסורו אלא בתער כדתנן לקמן פ' קדושים כו' יכול אפילו גלחו במספרים יהא חייב ת"ל כו') עכ"ל לענינינו הביאוהו התוס' פ"ק דשבועות (ד"ב סע"ב) והעתיקו ג"כ שהראש אסור במספרים כבתער. ומדאומר אין איסורו במספרים כבתער משמע לכאורה שבמספרים אינו אסור כלל וא"כ הוא מותר לגמרי. דהא אינו אומר אינו חייב אלא אינו אסור. אבל באמת אין זה כלום דהא לישנא דאסור היינו ג"כ מה שאסור מדאורייתא באיסור ל"ת כדאמרינן בגמ' בחולין פרק השוחט (דל"ב) אמר רבא אלו אסורות קתני יש מהן נבלות ויש מהן טרפות והיינו הכל איסור לאו דאורייתא ממש. ועד"ז מש"כ בת"כ שהראש אסור במספרים

כבתער היינו מה שאסור מן התורה כמו בתער ממש והיה לוקה ע"ז. ומה שאינו לוקה בנזיר אף על פי שאסור מה"ת לא קחשיב. דהא במספרים שלא כעין תער אינו לוקה בנזיר ואיך אומר שהראש אסור במספרים כבתער. הלא אם גילח בזוג שלא כעין תער אינו חייב כבתער אע"כ כאן קורא אסור מה שאסור מה"ת והיה לוקה ע"ז זה נקרא אצלו אסור והיינו במספרים כעין תער שע"ז היה לוקה בנזיר. משא"כ בזקן דאינו אסור במספרים כבתער ר"ל שאינו לוקה אפילו על מספרים כעין תער. אבל מאיסורא גרידא שאין לוקה עליו לא קמיירי ושפיר י"ל דבזה דומה לראש דנזיר שגם בראש דנזיר אין מספרים שלא כעין תער דומה לתער ואינו לוקה אבל אסור. וכמ"כ הוא בזקן ובזה שוו ראשו דנזיר לפיאות הזקן. ואף לגירסא דידן בת"כ במספרים ובתער המכוון כן דאינו אסור בל"ת במספרים כמו בשער נזיר שאסור בל"ת והיה לוקה עליו ואין להוציא ממשמעות זו שום היתר נגד לשון המשנה ואינו חייב:

קיצור. מהת"כ אין שום קולא דמ"ש והזקן אינו אסור במספרים כוונתו שאינו איסור שלוקין על זה. וע' לקמן סעיף י"ט ג"כ ראייה לזה:

יט [כ']. ולכן לפענ"ד לא נמצא מקום שיומשך מזה ההיתר כ"א ע"פ דעת המרדכי בפסחים ר"פ כ"ש סי' תקמ"ה וז"ל כתב רבי אבי העזרי דכל איסורין שבתורה שרי לאוכלן שלא כדרך הנאתן או כו' דהכי א"ר יוחנן שאם הניח חלב כו' וכ"ש אוכל חלב חי שהוא פטור. בגמ' פסחים (דכ"ד ע"ב). והא דנקט פטור לאו דוקא אלא פטור ומותר דלאו מפטורי דשבת הוא דפטור אבל אסור כו' וכ"כ בקיצור דינים דמרדכי שבסוף האלפסי דחולין סי' תקמ"ו. נשמע דס"ל דכל פטור שבאיסורין דלאו מאיסורי שבת הוא פטור ומותר ולפ"ז יש לומר דכמ"כ באיסור גילוח הזקן דלאו מאיסורי שבת הוא א"כ היכא דאינו חייב דהיינו פטור וכמ"ש הרמב"ם שאם גלח במספרים הוא פטור. א"כ לפ"ד ראבי"ה הוא ג"כ מותר. אך הרי מהר"ם בהגמ"י פי"ד מהמ"א פי' בהדיא דהוא פטור אבל אסור וכ"כ בפשיטות במל"מ פ"ה מה' יסוה"ת דין ח' רק הביא שהתוס' ס"ל דשרי. ובאמת בגמ' דפסחים גבי הא דא"ר זירא אף אנן נמי תנינא אין סופגין את הארבעים משום ערלה אלא על היוצא מן הזיתים ומן הענבים ואילו מתותים תאנים ורמונים לא מ"ט לאו משום דלא קאכיל להו דרך הנאתן ובודאי פשוט דנהי דאין לוקין עליהם איסורא מיהא איכא וע' בחי' הרשב"א בקדושין פ"ב (דנ"ו ע"ב) גבי המקדש בערלה ס"ל ג"כ דנהי דאין לוקין איסורא איכא וכ"כ התוס' עצמן פ"ג דשבועות (דכ"ב ע"ב ודכ"ג סע"ב) וכ"כ הריטב"א פ"ב דקדושין שם והר"ן שם. גם בשער המלך פ"ה מה' יסוה"ת הביא ראייה ממתניתין ר"פ כ"ש דקתני התם עבר זמנו אסור בהנאתו ולא יסיק בו תנור וכיריים. הרי בהדיא דשלא כדרך הנאתו אסור לפחות מדרבנן דהא פשיטא דחמץ אין דרך הנאתו להסיק בו תנור וכיריים כו'. וע' בתוס' פ"ק דפסחים (ד"ה סע"א) בד"ה ואומר שנראה מדבריהם לפי התירוץ השני דשלא כדרך הנאתו אסור מה"ת למעין שם וא"כ לפ"ז מ"ש התוס' פכ"ש (דכ"ח ע"א) ד"ה ותנן ואינו אסור אלא כדרך הנאה עכ"ל ואינו אסור מה"ת קאמר והמל"מ נסתפק בפ"י ואינו אסור שבתוס'. ומזה ראייה למש"ל דמ"ש בת"כ והזקן אינו אסור במספרים כבתער דר"ל ואינו אסור מה"ת ללקות עליו כבתער כנ"ל. ומ"ש שמואל כל פטורי דשבת היינו לאשמועין דהנך תלת הם פטור ומותר כדמשמע בתוס' ובחידושי הרשב"א שם. ואף את"ל דקמ"ל שכולם פטור אבל אסור היינו משום דפטור מקרבן חטאת אבל מה שפטור ממלקות ארבעים אין



רבנותא כלל מה שמ"מ אסור וע' בהר"ן ב[נדרים] (דנ"א ע"א) פי' מצמצם היה שלא יעלה א' מן השערות על חבירו. גם בגמ' פ"ק דשבת (ד"ט ע"ב) משמע ודאי דתספורת זו לא היה בתער ע"ש גבי גזירה שמא ישבר הזוג. והנה אף על גב דניקף לא חייב מלקות אם אינו מסייע מ"מ פשיטא דאסור לגדול להניח א"ע שהאשה תגלח את זקנו או עכומ"ז כמ"ש בטור וב"י סי' קפ"א ובשו"ע שם סעי' ד'. הרי דאף דהיכא דאינו חייב יש איסור גמור א"כ אמאי לא נימא כן בענין מספרים ובתוס' פ"ק דב"מ (ד"י סע"ב) מבואר דעובר על לאו ממש. וכ"ה בהדיא בגמ' פ"ג דמכות (ד"כ ע"ב). א"כ אין מזה ראייה למספרים דאין ע"ז לאו מ"מ איסורא ודאי י"ל דאיכא מכל הראיות שכתבנו ועכ"פ כיון מהמשנה ואינו חייב אין מוכרח שום היתר לגלח במספרים וע' כה"ג במשנה פ"ז דסנהדרין (דף ס"ו ע"ב) אינו חייב עד שתהא נערה בתולה כו' ע"ש. א"כ איך אפשר לומר היתר נגד הסוגיא דנזיר (דנ"ח ע"ב ודנ"ט ע"א) דגם בשיער בית השחי ובית הערוה יש איסור לגלח דודאי משמע דכ"ש וק"ו אלף פעמים בפיאות הזקן דיש בהם תרתי כמש"ל. ועוד ראייה מהגמ' פ"ג דמ"ק (ד"י"ח ע"א) בפירש"י ואם בקשו ממנו שפה התיר להם דאין בהם משום בל תשחית פאת זקנך. ואי איתא דבמספרים שרי אפי' בזקן ממש א"כ למה הוצרכו להתיר (שלא) יגלחו במספרים שהרי כל עיקר שאלתם בשביל שלא יעכב האכילה וסגי במספרים ג"כ וכמו שכל התוס' (דנ"ט סע"א) בענין והא קא גדיל דמוכח מזה דאף במספרים אסור כמ"כ כאן. והנה בתוספתא דמכות פ"ב מבואר במלקט ובמספרים פטור משמע רק פטור ממלקות אבל אסור. ולכן מצינו במקרא שלא היו מגלחין זקנם כלל בשמואל ב' סי' יו"ד פסוק ה' ויאמר המלך שבו ביריחו עד יצמח זקנכם ושבתם. וכ"ה בד"ה א' סי' י"ט פסוק ה'. וכתב הרד"ק ולא אמר לגלח חצי האחר כי לא היה מנהגם לגלח הזקן ואפילו במספרים אלא השפם לבד א"כ משום צער ואבל כמו שאמר מגולחי זקן וקרועי בגדים וחרפה הוא גלוח הזקן אלא שנהגו כן באלה הארצות שהם ארצות עובדי כוכבים עכ"ל. והביאו בכלי יקר. והיינו משום די"ל דנהי דאינו חייב אלא בתער אבל איסורא איכא אף במספרים ואף שלא כעין תער דאל"כ לא הוצרכו לישב שם ביריחו דעד שיצמח שיהי' רק במספרים כעין תער א"צ זמן כ"כ א"ו לא היו מגלחים כלל. ועתה כיון שאח"כ החמירו רז"ל יותר מבימי דוד שהרי לשטת התוספות ספ"ד דיבמות (דמ"ח סע"א) ה' מותר אז לגלח שיער השחי והערוה ואח"כ אסרו חכמים ואמרו דהמגלח היה לוקה מכת מרדות ואיך נאמר שבמה שנהגו איסור בימי דוד שלא לגלח הזקן אפילו במספרים ושזה היה כלימה מאד גם מה שגלחו אותם באונס היה זה חרפה גדולה עד שעוררו מלחמה על זה. יתירו זה אח"כ פרושים לגמרי לגלח במספרים זה ודאי לא ניתן ליאמר. אלא ודאי נהי דחיובא ליכא רק בתער איסורא מיהו איכא אף במספרים ואף שלא כעין תער. ומה שהביא הרד"ק דמשום צער ואבל רשאי לגלח זקנו ממ"ש בירמ' סי' מ"א ה' שמונים איש מגולחי זקן וקרועי בגדים ונצטרך לומר דגילחו במספרים לע"ד אינו ראייה ש"ל שגלחו הזקן לבד חמשה פיאות הזקן שזה שרי אף בתער. ומנהגם היה שלא לגלח כלל רק משום צער ואבל היה המנהג אצלם לגלח השער כמ"ש באיוב ס"ו א' ויקרע את מעילו ויגז את ראשו. וע' מזה פ"ג דמ"ק (דכ"א ע"א) והיינו שגילחו שלא במקום הפיאות וכמ"כ גילחו הם זקנם שלא במקום פיאות הזקן :

קיצור. ש"ל הפוסקים שדקדקו ממ"ש ואינו חייב דמותר נמשכו אחר דעת המרדכי פרק כל שעה סי' תקמ"ה דפטורי דלאו בשבת הם פטור ומותר. אך כבר חלקו עליו ראשונים ואחרונים. וגם כאן בדינים אלו מבואר

בטוש"ע כמה ענינים דפטור אבל אסור. ראייה ברורה שבימי דהע"ה לא היו מגלחים זקנם כלל וכלל אפי' במספרים שלא כעין תער. ומ"ש הרד"ק שזהו רק מנהג והביא ראי' מירמי' סי' מ"א ה' שהיו שמונים אנשים מגולחי זקן לאבילות על חורבן בהמ"ק זה אינו ראייה ש"ל שהיו מגלחים לבד מחמשה פיאות הזקן ועוד ראייה ג"כ מסוגיא פ"ג דמ"ק (די"ח ע"ב):

כ [כ"א]. ומ"ש בטוא"ח ה' ר"ה ס"י תקפ"א ומגלחין זקנם והוא מהירושלמי פ"ק דר"ה ה"ג. ע"פ ומי גוי גדול אשר לו חוקים ומשפטים צדיקים הובא בהרא"ש סוף ר"ה ג"כ פשוט דהיינו הזקן לבד החמשה פיאות. וכיון שיש כמה דיעות מה הן הפיאות ע"כ ודאי א"א ליגע בזקן כלל וזהו טעם האריז"ל שהביא הבית לחם יהודה סי' קפ"א סק"ב וז"ל ובזקן לא היה מגלח כלל לא בתער ולא במספרים לא למעלה ולא למטה ולא בשום מקום כלל כו' עכ"ל. משום דס"ל דפיאות הזקן חמירי לפחות כשיער בית השחי וס"ל כמ"ש הרשב"א בתשו' סי' ק"ו דבבית השחי אסור ליגע אפילו במספרים כלל. וגם ס"ל שעכשיו אין לידע ברור הפיאות ועוד ס"ל שיש לנהוג כמ"ש בפסוק בש"ב סי' יו"ד כנ"ל ע"כ לא היה מגלח כלל לא בתער ולא במספרים מדינא :

ועוד ראייה דהנה בנו"ב מהד"ת חי"ד סי' פ' המציא א' חכמה להרע לגלח בתער הזקן ע"י שיגלח במספרים תחלה והמחבר דחאו. ולכאורה מסוגיא דנזיר (דל"ט ע"ב) משמע דאם לא נשתייר בהשער כדי לכוף ראשו לעיקרו לא נקרא תגלחת כלל. וא"כ יהיה דברי החכם להרע קיימים ח"ו. וא"כ היעלה על הדעת שנמצא היתר מהתורה לגלח הזקן בתער ע"י תחבולה כהנ"ל. א"ו דלכתחלה אסור לגלח אפילו במספרים לכן א"א תחבולה הנ"ל. ואם עשה תחבולה הנ"ל י"ל דבזמן שהמלקות היתה נוהגת היה חייב ג"כ מלקות :

תוכן התשובה

א' לבאר שגם בשער בית השחי אסור במספרים אף שלא כעין תער. אח"כ יבאר דכ"ש בפיאות הזקן מתרי טעמי חדא דבית השחי הוא רק דרבנן ופיאות הזקן דאורייתא. הב' שאותו איסור דלא ילבש שייך גם בפיאות הזקן. אח"כ יבאר ראי' מנזיר דאע"ג שלא היה לוקה כ"א בתער עכ"ז אסור מדאורייתא לספר אף במספרים. ע' פרק כ"ה אינו עובר עליו ואסור אף שיש ומותר עכ"ז היינו גבי אינו עובר. אבל גבי אינו חייב שפיר י"ל דאסור כמו בנזיר :

תוכן התשובה מסעיף א' עד סע"י ו'. נתבאר דר"ת מתיר בשיער בית השחי ובית הערוה במספרים. והיינו כרב לגירסא דידן. ונתבאר דגם לגירסא דידן רבי יוחנן אסור אף במספרים. ולכן יש קושיא על ר"ת דרב ורבי יוחנן קיי"ל כר' יוחנן. והבה"ג והרי"ף הביאו הגירסא בענין אחר ולדבריהם גם רב אסור אף במספרים. וכ"פ הרמב"ם והרא"ש וכל הרב"י דהכי נקטינן. מיהו כתב שכל מספרים האמורים כאן כעין תער הם אבל שלא כעין תער שרי. ובמח"כ אשתמיטתיה תשובת הרשב"א ח"א סי' ק"ו הביאה הכנה"ג דאוסר במספרים אף שלא כעין תער ואפילו בידו. וכל הסוגיא דנזיר (דנ"ט ע"א) מורה כן. ובודאי אילו ראה הב"י תשו' הרשב"א הוה הדר ביה. גם כי הרשב"א הביא ראיות ברורות לדבריו מהגמרא. והב"י לא הביא שום ראייה לדבריו רק כתב כן מסברא בעלמא :

מסעיף ז' עד ססע"י יו"ד נתבאר דפיאות הזקן ודאי חמירי משיער בית השחי ובית הערוה. ומוכח כן מהא דרב דאמר מיקל אדם כל גופו במספרים כעין תער. משמע אבל לא פאות זקנו וראשו. וכ"ש לגירסת הרי"ף שכן פסק בש"ע רס"י קפ"ב. לפ"ז מוכרח הכרח גמור דבפאות הזקן ג"כ לא קילי מבית השחי. דאל"כ לל"ל כי קאמר רב בשאר אברים נימא במספרים ואפילו בפיאות הזקן. וכן מוכח מהא דר' יוחנן דאוסר בשיער בית השחי אפילו במספרים ואף שלא כעין תער. אם בפיאות הזקן כה"ג שרי. זה תמוה. דיציבא בארעא כו'. ועוד בכלל מאתים מנה ר"ל אותו איסור שבבית השחי ישנו בגילוח הזקן ג"כ ביתר שאת דלא גרע ממלקט שערות לבנות מתוך שחורות רק שנוסף עליו ג"כ חמשה לאוין משא"כ בבית השחי (ולכן) [והיאך] פסק הש"ע להקל בפיאות הזקן יותר מבבית השחי ובית הערוה. תמוה. גם מה שהקשה על הרמב"ם שכ' פטור דמבואר ולא מותר. לק"מ דדברי הרמב"ם נכונים דיח חומר בגלוח הזקן מבגלוח פיאות הראש מצד לא ילבש גבר. ודברי הרמב"ם מבוארים דאין שום היתר לגלח פיאות הזקן אף במספרים. רק מה שהיקל הרמב"ם בפיאות הראש יותר מבבית השחי ע"ז ודאי קשה מיהו ע"ז חולקים כמה גדולי הראשונים וס"ל דאף מדאורייתא אסור במספרים כעין תער :

סעי' י"א י"ב [עד סעי' כ' כ"א] יתבא דמלשון המשנ' ואינו חייב עד שיטלנו בתער אין משמע שום היתר לגלח אף במספרים שלא כעין תער. רק שלא היה לוקה את הארבעים אלא בתער דהא כה"ג באיסור גילוח שער הנזיר לרבי יונתן פ"ו דנזיר (דל"ט ע"ב) אינו חייב עד שיטלנו בתער וגם מ"ע קדוש יהיה גדל פרע היינו רק שלא יטלנו בתער. ועכ"ז אסור לנזיר לגלח אפילו במספרים ולא לבד במספרים שלא כעין תער אלא כלל כלל לא. דאל"כ מדוע אם גילח סותר שלשים יום. והגם שי"ל דהתם הטעם כדי שבשעה שיגלח יהיה בו השער שהקדיש כדאיתא בגמרא שם. זה אינו מספיק דהא בנזירות מאה יום אין סותר רק למ"ד יום א"כ א"צ שיהי' בו השער שהקדיש. וא"כ בנזירות מרובה יהי' רשאי לגלח במספרים עד שבעים יום. ועוד דהרמב"ם פ"ה מה' נזירות דין י"א והתוספות ע"פ הירושלמי פ"ו דנזיר ה"ג ס"ל דא"צ שיהי' בו השער שהקדיש (והגם שאפשר ס"ל דזה ג"כ נקרא שער שהקדיש כיון שנשאר עכ"פ כדי לכוף ראשן לעיקרן מכללות השער שהקדיש. א"כ גם בגילוח במספרים י"ל כן). ועוד דיהי' איך שיהי' עכ"פ מוכרח דמלשון ואינו חייב אינו במשמע שבפחות מזה מותר. א"כ גם בפיאות הזקן י"ל כן שהרי לא שנינו רק ואינו חייב עד שיטלנו בתער. מ"מ איסור גמור איכא גם במספרים אף שלא כעין תער. כ"א כלל כלל לא כמו בנזיר. וק"ו משיער בית השחי לדעת תשו' הרשב"א סי' ק"ו שדבריו עיקר. והנה ר' אליעזר ס"ל כרבי יונתן פ"ו דנזיר (דמ"א ע"ב) והרי ר' אליעזר ורבנן לא פליגי פ"ג דמכות לענין גילוח הזקן דאינו חייב אלא על גילוח שיש בו השחתה. ולר' אליעזר צ"ל חיובא הוא דליכא כ"א בגילוח שיש בו השחתה הא איסורא איכא. וכמו בנזיר לר' יונתן וכנ"ל. א"כ גם לת"ק דר' אליעזר י"ל כן דבהא לא פליגי. וראיה ג"כ מנזיר שמשון ונזיר לעולם שאין מקילים שערן כל ימיהם. ובהם לא שייך הטעם דבשעה שיגלח יהיה בו השער שהקדיש דהא אינו מגלח לעולם. וא"כ מ"ט אינו מיקל במספרים. כיון אינו חייב א"כ מגלח בתער. א"כ שמענו אף היכא דחיובא ליכא איסורא איכא. אף מדאורייתא בנזירות. כמ"כ אפ"ל גם בפיאות הזקן :

וגם לרבי יאשיה פ"ו דנזיר (דל"ט ע"ב) לכאורה אין ראייה משער נזיר לפיאות הזקן דלדידי' גבי שער נזיר ילפינן מקדוש יהיה גדל פרע שלא יגלח כלל אף במספרים כ"א לגדל השער משא"כ בפיאות הזקן. מ"מ הרי מבואר

פרק שני נזירים (דנ"ח סע"א) דגבי ופאת זקנם לא יגלחו גבי כהנים יש ג"כ ל"ת ועשה היינו עשה דכתיב קדושים יהיו לאלהיהם. וכ"כ התוספות פ"ק דיבמות (דף ה' ע"א) ד"ה מה וד"ה ואכתי. וד"ה שכן. וכיון דקדושים יהיו זהו מ"ע שלא לגלח הזקן א"כ יש ללמוד מקדוש יהיה דר"ל שיניחנו לגדל לגמרי. ולא לגלחו אפילו במספרים אף שלא כעין תער. דאין לחלק משום דשם כתיב גדל פרע משא"כ הכא דהתם גבי נזיר עיקר הלימוד שלא יסיר השער כלל הוא מתיבות קדוש יהיה כמ"ש ברש"י פ"ו דנזיר (דל"ט ע"ב). מיהו בפסחים פכ"ש (דכ"ג ע"א) קדוש יהיה גידולו קדוש. וא"כ עכ"פ גבי כהנים קדושים יהיו דקאי ג"כ שלא לגלח הזקן י"ל כנ"ל גבי קדוש יהי' דנזיר. ומבואר בגמרא קדושין (דל"ה ע"ב) ונזיר (דף מ' ע"ב ודנ"ח ע"ב) דילפינן פאת זקנם דישראל ממ"ש גבי כהנים ופאת זקנם לא יגלחו וכ"ה במקומו בגמרא פ"ג דמכות (דכ"א ע"א):

ועוד ראה ממ"ש וראשיהם לא יגלחו כו' כסום יכסמו את ראשיהם ביחזקאל סי' מ"ד כ' דהיינו שמשייר מן השער כדי לכוף ראשן לעיקרן. עיין רש"י ביחזקאל שם ובגמרא בסנהדרין ס"פ כהן גדול. ובהרמב"ם פ"ה מה' כלי המקדש דין ו'. ובת"י ובהרד"ק ביחזקאל שם. ונמצא מניחים יותר גם ממספרים שלא כעין תער. וא"כ איך בגילוח שער הראש שלא נזכר ע"ז איסור בתורה יצטרך להניח שער כדי לכוף ראשן לעיקרן. ולפירש"י קאי זה על כל הכהנים. ובפיאות הזקן יהיו מותרים במספרים כעין תער להב". ושלא כעין תער להרמ"א סי' קפ"א סע"י יו"ד. זה תמוה בתכלית הזרות. א"ו בפיאות הזקן שנזכר ע"ז בכהנים לאו ועשה אסורים לגלח לגמרי. וכמו בשיער דנזיר. ובשער הראש שלא נזכר ע"ז שום איסור בתורה ע"ז נאמר ביחזקאל וראשיהם לא יגלחו כו' כ"א כסום יכסמו כו'. וכיון שנתברר שהכהנים בפיאות הזקן והראש אסורים לגלח במספרים אף שלא כעין תער. וכלל כלל לא. א"כ ה"ה בפיאות הזקן דישראל דהא הושוו זה לזה מגזרה שוה ועוד ראה מהפסוק בשמואל ב' סי' יו"ד פסוק ה' שבימי דוד המע"ה לא היו כל ישראל מגלחים זקנם כלל וכלל א"כ מסתמא יש בזה איסור גמור. והרד"ק שם כ' שזהו מנהג שהיו נוהגים כן שלא לגלח השער אפילו במספרים א"כ גם לדבריו מנהג שנהגו כן אבותינו מזמן קבלת התורה עד עתה א"א להתירו ח"ו. מכ"ש ש"ל שאינו מנהג לבד כ"א איסורא איכא. וכן מוכח משם שזה היה נחשב להם לחרפה גדולה:

### באר היטב יו"ד סימן קפא

**באר היטב**  
המספרים נוגעין בכשר כלל והאר"י ז"ל לא היה מנלח כלל לא בשער ולא במספרים דהא"י ז"ל לא היה מנלח כלל כו' ועיין בהשנייה שמש נזקה ח"י"ד סי' ס"א ובהשנייה דברי יוסף סי' ל"ו לפיין אם מחויבים בהכתיב לכוף ולסכרית למי שאינו נוהג כן פ"ש :  
לא בשום מקום כלל זולת בשער ששל השפה המעטב האכילה היה חוקך במספרים .  
גם היה נוהג שלא ליגע בזקנו שמש יעקר ח"ו ב' משערותיו ונמנע פונם ועוקר זינור ח' ח"ו) אבל הש"ך חפס דברי הרב עיקר והכו דלח לוסף על החומרא עכ"ל : (ו) בלל . בכלל זה גם השפה העליונה שלדעת ר"ח בטור שני גבולי השפה הם מהשפוח , ס"ו :

### שער המצות (אריז"ל) - פרשת קדושים

[ה] פאת הראש כתיב לא תקיפו פאת ראשיכם וגו'. כבר נתבאר לעיל בהקדמת שער זה שקודם שיעשה האדם המצוה שהוא עושה יכוין לקיים מצות בוראו ית"ש. ולכן כשהאדם מסתפר יכוין שהוא מקיים שני מצות בפאת הראש אחת מכאן ואחת מכאן וחמש מצות בה' פאות הזקן כמ"ש רז"ל בגמרא שחייב על כל אחד ואחד. וזו היא הכונה הנה ברישא דא"א וברישא דז"א וברישא דנוקבא יש שערות כנודע. אמנם שערות שבראש א"א הם רחמים גמורים ונודע כי כל שערות הם צינורות כעין ווין ממשיכן הארה מתוך המוח ולחוץ ולכן הנזיר כתיב ביה גדל פרע שער ראשו כמ"ש שם. אבל שערות רישא דז"א הם בחינת הדין כמ"ש באדרת נשא. ולכן צריך לספר שערן בסוד ואיש כי ימרט ראשו טהור הוא כנזכר בספר הזוהר. [ו] וצריך שיכוין האדם שהוא דוגמת ז"א ושהוא מספר שער ראשו להיותם דינים תקיפין ובפרט מי שהוא משורש קין דינא תקיפא [ז] ואמנם נודע כי בשערות הראש יש בחינת י"ס והמלכות שבהם היא הנקראת פאת הראש כי לעולם כל פאה היא במלכות ולכן פאה גימטריא אלהים. והענין [ח] כי הדינין הם צורך גבוה והם מכלל קיום העולם והעולם צריך להם ולכן אין ראוי להעביר כולם ולכן משיירין הפאה שהיא המלכות האחרונה שבי"ס הראש אבל הספירות הראשונות אין ראוי שיהיה בהם דינין. [ט] ואמנם נוקבא דז"א הנקראת בחינת עשיה שבאצילות וכל אחיזת הדינים ושורשם הם בה ואם נעביר הדינים גם מראש הנקבה יתבטלו לגמרי ולכן האשה אינה מגלחת ראשה ואדרבה מגדלת שער ראשה כנודע להשאיר שורש אל הדינין. והענין יותר בביאור [י] כי הנה פאת הראש דא"א הוא מצפ"ץ אבל פאת הראש דז"א היא אלהים במילוי יודין העולה בגי' מצפ"ץ. ונמצא כי שניהם בחינה אחת אלא שלהיות שבא"א כתיב ביה ראו עתה כי אני אני הוא ואין אלהים עמדי שאין בו שם אלהים אלא שם הוי"ה ולכן בכל מקום שיש בז"א בחינת אלהים יש בא"א במקומו מצפ"ץ שהוא חילוף הוי"ה בא"ת ב"ש וגם הוא גי' אלהים דמילוי יודין כי כיון ששם מצפ"ץ שהוא חילוף הוי"ה הוא דין כמו אלהים אלא שהוא יותר מתוק. והנה המלכות הם דינים ונקרא אלהים כנודע [יא] כי ג' אלהים [מ"א נג], [א"ש צ"ע כי בשער הכונות בכונות ויכולו פירש כי ג' אלהים הנזכר אחד הוא באימא ואחד בגבורה ואחד במלכות יע"ש]:

הם אחד בגבורה ואחד בהוד ואחד במלכות בסוד שלשה אלהים שיש בו יכולו כנזכר בזהר פרשת בראשית ולכן המלכות של י"ס דרישא דז"א היא אלהים במילוי יודין העולה בגי' פאה, ולהיותו למעלה בבחינת הראש לכן הוא במילוי המובחר שהוא דיודיין וכנגדו בא"א הוא מצפ"ץ כנזכר. והנה כל השערות הם כחות הדין ולכן בעי' לספרא רישיה דז"א כנזכר בזוהר ובתיקונים [יב] וז"ס גילוח שער הלויים ובפרט מי שהוא משורש קין שממנו יצא קרח שצריך לגלח ראשו כי כל שערותיו דינים קשים חוץ מפאת הראש שהיא המלכות שבי"ס הראש כדי להשאיר שורש אל הדינין ולא יתבטלו כולם. ואמנם בענין שיעור הפאה היה נזהר מאד מורי ז"ל לשייר כל השערות אשר בצדעים שהוא כל השערות שיש בין האוזן לאותו המקום החלק שאין בו שער מכאן ומכאן בשני צדדי הראש [יג] וכמ"ש בספר בית יוסף [ביו"ד סימן קפ"א] וגובה הפאות שיעורן עד מקום שיגביה ראש האוזן למעלה ועד המקום שיגיע שם ראש האוזן נקרא פאה בבחינת הגובה [יד] ואף אם היו שערות הפאות גדולים מאד וארוכים לא היה חותכן במספרים רק עד יגדלו ויתארכו וידלדלו וירדו ויכנסו למטה בגבול שערות הזקן ואז היה חותכן ומקצרן במספרים לפי שמה שמשלשל משם ולמטה אינו נקרא פאת הראש:

[טו] וענין פאת הזקן הנה גם הם צינורות של שפע כנזכר ויכוין האדם כי התיקון הראשון שבזקן נקרא אל [טז] כמבואר אצלינו בסוד שלש עשרה מדות דויעבור וע"ש. והנה הוא ראש הזקן ונקרא אל ושאר השתלשלות הזקן יש בה צד ימין וצד שמאל והם שני פעמים זקן שהם גי' שד"י והרי נרמז בו א"ל שד"י. [יז] והיה מורי זלה"ה נזהר מאד שלא לחתוך שער הזקן כלל לא בתער ולא במספרים לא למעלה ולא למטה ולא בשום מקום מן הזקן אפילו למטה תחת הזקן באותם שערות קטנים החופפים על הגרון ממש. אבל השער שבשפה העליונה המעכב את האכילה היה קוצצו במספרים. ולא עוד אלא שהיה אומר שאיסור גדול מאד הוא לעקור או לתלוש בידו אפילו שער אחד בלבד בכל מקום זקנו כי הם צינורות של שפע ולכן צריך האדם ליזהר שלא ישים ידו בזקנו למשמש בה כדי שלא יעקור ויתלוש איזה שער. גם היה אומר מורי זלה"ה שבכל פעם שהאדם מזרז ומעמיד על עצמו שלא ליגע בזקנו לטעם הנזכר יכוין כונה הנז"ל שבזקן הנזכר נרמז שם אל שדי. [יח] גם היה מורי זלה"ה נזהר מאד שלא לגלח ראשו אחר שעת המנחה גדולה ואפילו בערב שבת לא היה מגלח ראשו אלא קודם חצות היום דוקא:

### שו"ת מנחת אלעזר חלק ב סימן מח

הנה נתיישבתי ואמרתי להשיבו בדבר תספורת הזקן אשר ניתן הענין להענות בו במכ"ע ח"ת ועברתי עיני על בתרי האמרים בעלים מפוזרים. אם כי מנעתי א"ע מעולם ואמנע א"ע בל"נ מלבוא דבריי במכ"ע ח"ת וראה מ"ש הגאון הצדיק מגריידיץ ז"ל בסוף ס' נחלת צבי (לבנו ז"ל, וקונט' שלום בפמליא של מעלה) כי אם ישאלו אותו במכתבי העתים לא ישוב כי המכ"ע אינו ממ"ח דברים שהתורה ניקנת בהם. עכ"ז הנני בזה בתשובה לאשר נבהלתי משתומם בראותי אבני קודש דא"ח היוצאים מפי גאוני וקדושי עליון זי"ע דברים העומדים ברומו של עולם ובנ"א מזלזלין בהם יסחבום צעירי הצאן מבלי דעת ערך יקרתם. ורום מעלתם. ירהבו הנער בזקן. ירמסו ברגליהם ויגביהו ידיהם. האח מצאנו. יאמרו בלענו. יפה השגנו. ובאמת כל רוח ממש אין בהם כי לא ידעו תוכן הענין ובמה יכשלו ע"כ מצאתי א"ע בזה כמחוייב להרים מכשול ולהשיב בזה כפי עניות דעתי ויראה דעת תורה בעה"י ובד"ת נאמר ענה. וכל מקום שיש חי"ה אין חולקין וכו' ויהי' כבודם מחול ושלוש על ישראל:

טרם כל שיח אביע אומר כי אין כונתי. ולא מגמתי. להוציא לעז ח"ו על קהלות יעקב באשכנז בהמדינות שם וגם במדינת הגר אשר מספרים זקנם גם הרבה יראי ה' ות"ח. ומצינו בנביאים הראשונים שנענשו חלילה בהוציאם דיבור על עם בני"י בכוללתן, עאכו"כ מה נענה אגן אבתריי'. חלילה לערער. או על ת"ח להרהר. אך כתבתי מה שנ"מ לדינא ויבואר מזה כי הנזהרים. לא ממדת חסידות לבד נגעו כאן. רק עפ"י הלכה לדעות הפוסקים המחמירים. כאשר יבואר בעזה"ת:

והנה בוילקט יוסף בסי' צ"ד משנת תרס"ד האריך הרב מו"ה אברהם דאנציגערקראן נ"י מווארשא לאסור גלוח הזקן במספריים והן לא אכחד כי גם הוא במחכ"ת פלטה קולמסו כמה מלות אשר לא יאות ולא כדת כמו אשר כתב בלשונו ובזה סרה קושיית העולם וראיות האפקורסים התועים בדעתם בזה וכן כ' עוד דברים זרים וקשים נגד המקילים להסתפר בזקנם אמנם בעיקר הדבר הנה הביא שם בראשונה מדברי המדרש המובא בטור או"ח

ה' ר"ה ס' תקפ"א איזה אומה כאומה זו וכו' שמנהגו של עולם מי שיש לו דין לובש שחורים ומתעטף שחורים ומגדל זקנו ואינו חותך צפרנו לפי שאינו יודע איך יצא דינו אבל ישראל אינו כן לובשים לבנים ומתעטפים לבנים ומגלחים זקנם ואוכלים ושותים ושמחים בר"ה לפי שיודעים שהקב"ה יעשה להם נס עכ"ל וע"ז יתפלאו כל העולם במ"ש ומגלחים זקנם. וע"ז הביא לתרץ כי בס' המנהיג לרבינו אבן הירחי הובא המאמר הלז מלה במלה בשינוי הגירסא ושם נא' "ומגדל שערו" במקום ומגדל זקנו וכן אח"כ ומגלחין את "שערן" במקום "זקנם" ובזה סרה התמוה שתמהו העולם. והמשיג עליו (בס' קל"ב בוילקט יוסף שם) נדחק לומר דאולי בס' המנהיג נפל ט"ס והעיקר כמו שנמצא לפנינו בטור ובירושלמי הגי' ומגלחין "זקנם" עכת"ד וז"א כאשר אבאר בארבע ראיות. הא' מדויל ידי' משתלים מה שנשען המשיג רק על דברי החת"ס (חאו"ח ס' קנ"ט) ושם כ' הגאון חת"ס זצ"ל בעצמו מפני שבימי גזירת תתנ"ו הי' גודל הצרות ליהודים והסכ"נ ע"כ על צד הכרח גדול התירו הגדולים לשנות מלבוש ולגלח זקנם (בלי תער) כדי שלא יכירום האויבים כי אז כבר גלחו הגוים זקנם (עפ"י מעשה ממלך פולין שהי' סריס ע"כ החלו העמים לגלח זקנם אז) ע"כ נשתרבו המנהג באשכנז לספר זקנם ורק מופלגי תורה היושבים בביתם הם מגדלים זקנם ואותן שלפני הגזירה שברחו לארץ פולין לא באו לכלל היתר זה עכ"ד עכ"פ מודה החת"ס כי קודם גזירת תתנ"ו הי' כולם מגדלים זקנם גם באשכנז (וכמ"ש שם באותה תשובה שגם הגויים הלכו מלפנים מגודלי זקן ולא גלחו כלל) וא"כ קשה על המדרש וירושלמי שכ' בלשונם "מנהג של עולם" וכו' אבל ישראל וכו' "ומגלחין זקנם" הא גם אם נאמר דמותר לספר זקנו הא עכ"פ "מנהג של ישראל" לא הי' כן כלל בזמן התלמוד והמדרש לא ידעו עוד מזה לספר זקנם כיון שהוא הרבה קודם גזירת תתנ"ו לפי"ד החת"ס וגם האומות הי' מגדלים זקנם בזמן התלמוד כנז' והיכן הי' זה המנהג שכ' המדרש ובפרט אצל בני ישראל אלא על כרחך ברור שהגי' מגלחין שערן כמ"ש בספר המנהיג (שהוא לחד מן קמאי הראשונים) ולק"מ וזהו ראי' מוכרחת שצ"ל מגלחי שערן כגי' הנז' וע"ז שייך מנהגה של אומה זו וז"ב. (וע' בשו"ת צ"צ החדשות ח"א מיו"ד סוף ס' צ"ג בתשו' מענין הזה שהוכיח מל"ה הכ' בשמואל ב' ס' י' שבימי דוד המע"ה לא היו כל ישראל מגלחים זקנם כלל וכלל והרד"ק שם כ' שזהו מנהג שהיו נוהגים כן שלא לגלח השער אפי' במספריים א"כ גם לדבריו מנהג שנהגו כן מזמן קבלת התורה א"א להתירו עכת"ד ועכ"פ איך שייך לומר מנהגה של אומה זו לגלח זקנם בער"ה דהא אדרבא אז הי' מנהגן של ישראל שלא לגלח לעולם הזקן אפי' במספרים כנז' א"ו ברור דהגי' "ומגלחין שערן". - ב') עוד ראי' שהגי' אמיתיות במדרש כמ"ש בס' המנהיג ומגלחין שערן דהנה הלשון ומגלחין זקנם הפי' לכאורה גילוח בתער אך כיון שזהו אסור מה"ת. ועל כרחך הפי' במספריים כעין תער וא"כ יוקשה על הרא"ה בס' החינוך מצוה רנ"ב שכ' על מ"ש הרמב"ם דמגלח בלא תער פטור די"ל היינו פטור אבל אסור ולפי"ז אסור לגלח לכתחילה גם במספריים כעין תער (וכן כ' כמה פוסקים אחרונים כמו שנזכיר להלן) ואיך חלילה שכח רבינו הרא"ה וכן דעימי' דברי המדרש והירושלמי שסותר להם שכ' בפירוש שמגלחין זקנם בער"ה והפי' במספריים כעין תער ובע"כ דמותר לכתחלה. א"ו שהי' הגירסא לפניו "ומגלחין שערן" כמ"ש בס' המנהיג - ג) כפשוטו לא יתכן ג"כ הלשון מגלחין זקנם דהא קאמר שם דמשום שמחה והידור גופו להראות שהם בטוחים בחסדי ה' לובשים בגדי כבוד ומגלחים ומסתפרים וא"כ למה נקט זקנם לבד וגם אין שייך לומר דרק זקנם לבד מגלחים ושערותם הם מניחים שזהו כאבילות ר"ל וניווול כמבואר בש"ע והוא מצערי הנזיר גדל פרע שער ראשו א"ו פשוט

דגם שערותם כולם מסתפרים א"כ למה דוקא נקט זקנם יותר מכל שערותם שערות ראשם א"ו כלל שאין הגי' כלל "זקנם" רק נכתב בט"ס (או אולי במזיד מאיזה מעתיק קל בדעתו בימים הקדמונים וממנה נשתרבו בכמה ספרי הטור שלאח"כ) והעיקר כגי' שערן. - ד) שכ"כ בילקוט שמעוני ואתחנן סי' תתכ"ה הביא דברי המדרש אלו וכל ומגלחין שערן:

ומעתה אבוא על דברי הגאון חת"ס זצ"ל בתשו' הנז'. עפר אני תחת כפות רגליו הקדושים אמנם בד"ת ניתן רשות גם לתלמיד לשאול ולהבין. והנה לא זכיתי להבין וראיתי תרי תמוהי מדכר אינשי ראשית מ"ש החת"ס זצ"ל מה שרמז לספרי המקובלים שלא להושיט ידו בזקנו כלל אין לנו עסק בנסתרות עכ"ל והוא לפלא דהרי דבר זה מפורש בזה"ק במדבר דף ק"ל ע"ב וי' לי' למאן דאשיט ידו לדיקנא עילאה (ועיי' בצ"צ להגה"ק מליבאוויטש זצ"ל חיו"ד סי' צ"ג שביאר בזה דלאו דוקא מחומרא אסר בזה"ק רק מדינא כנז' להלן) והלא מפורש בדברי הרדב"ז וכנה"ג ומ"א סי' כ"ה ס"ק כ' דהיכא שהקבלה חולקת עם הנגלה בש"ס הולכין אחר התלמוד מיהו אם בעלי הקבלה מחמירין יש להחמיר ג"כ עכ"ד וכיון שהמ"א פסק ג"כ כן שצריכין להחמיר כבעלי קבלה במקום שמחמירין א"כ למה זה דחה כלאחר יד שאין לנו עסק בנסתרות הלא חיוב לנו בכזה לתת לב במקום שמחמירין הבעלי נסתר לעשות כדבריהם להשמר ולהזהר ובפרט שכבר כ' בשו"ת שאילת יעב"ץ ח"א סי' מ"ז דכ"ז הכלל מקום שבעלי הקבלה חולקין עם הש"ס על כרחך זהו כשמחולקים בפירוש אבל כשלשון התלמוד סתום וסובל ב' הפירושים אז בודאי בעלי הקבלה יכריעו שהפי' גם בתלמוד כותי' ולא נשוי פלוגתא. והעיקר אז כדברי בעלי הקבלה וצריכין לשמוע להם עכ"ד. וא"כ כיון שבלשון הש"ס ומשנה במכות אינו חייב עד שיגלח בתער יש לפרש דהיינו חיוב מלקות ליכא אבל איסורא מיהא איכא גם במספריים כמ"ש בחינוך להרא"ה מצוה רנ"ב דפטור אבל אסור.

קונטרס שירי מנחה/ הנה הגיע לידי בעה"י עתה שו"ת דברי רב משולם להגאון מ' משולם ז"ל בן הגאון חכ"צ ז"ל וכל שם (בסי' ו' דף ז' ע"א) [ולאשר הס' אינו בנמצא כ"כ אעתיק לשונן] זצ"ל כתב הרמב"ם פרק בתרא מהל' חוקות העכו"ם דין ו' דפאות הראש ומותר ללקט הפאה במספריים ובפיאות הזקן שאחריו כתב לפיכך אם גלח זקנו במספריים פטור דמשמע אבל אסור וכבר העיר עליו בכ"מ וסובר דלאו דוקא והוא דוחק ברבינו משה דדייק וגריס. והנראה בעיני דס"ל להרמב"ם דנהי דמתורת השחתת פיאות לית לן במספריים כיון שאינו משחית. מתורת תכשיט וקישוט נשים הוי יש לאסרו ומתניתין נמי דייקא דלא קתני אלא אינו חייב ולא מותר והיינו מטעם קישוט. ובפיאות הראש לא שייך דאדרבא גידולם ושערם נוי להם. נ"ל. עכ"ל בתשו' דברי ר' משולם הנז' וזהו כד' הצ"צ החדשות ושאר האחרונים עיין שם במקומם /ע"כ/.

וכ"כ במעשה רוקח על משניות להגאון מהר"א מאמשטרדם זצ"ל במשנה דמכות שם ביאר בארוכה להלכה בהפי' דשלא בתער פטור אבל אסור וכן בשו"ת דברי יוסף להגאון מהר"י אירגאז זצ"ל סי' ל"ו (בד"ה גם הרמב"ם) כ' להלכה דמ"ש הרמב"ם בלא תער פטור אבל אסור כמ"ש הרא"ה בס' החינוך ועוד פוסקי' להחמיר לכתחלה ע"ש וכ"כ במרכבת המשנה ח"ב על דברי הרמב"ם שם וחולק על הכ"מ וכל שהפי' וכונת הרמב"ם דפטור בזקן כשנוטלו במספריים אבל אסור. וכ"כ בשו"ת מכתם לדוד להגאון מהר"ד פארדו זצ"ל (יו"ד סי' כ"ח)



לבאר דבמספריים ג"כ אסור עכ"פ מדרבנן ואולי קרוב לאיסור תורה ע"ש ואחרון חביב הגאון מליבאוויטש זצ"ל בשו"ת צמח צדק חיו"ד סי' צ"ג האריך העמיק והרחיב לבאר איסור גילוח הזקן במספרים מדינא ע"ש וכן בספרו צ"צ על משניות במס' מכות האריך להוכיח כן. ואם כי בשו"ת חיים שאל להגאון מ' חיד"א זצ"ל (ח"א סי' נ"ב וח"ב סי' כ"ז) האריך לבאר ולהצדיק דברי מרן בכסף משנה ובש"ע שמותר לגמרי במספריים אבל עכ"פ הרי להקת הרבה גדולים והפוסקים שסברו הפי' דבמספריים פטור אבל אסור כנז' א"כ צריכין לפרש כן בגמ' כדי שלא יסתור עם מ"ש בזוהר ובעלי הקבלה שאין לספר זקנו כלל כמ"ש בשאילת יעב"ץ שבכה"ג העיקר כבעלי הקבלה לעשות כן כיון שגם בגמ' יש לפרש כן כנז' וא"כ הלכה בכה"ג כהזוהר שאין להשחית זקנו וליגע בה גם במספריים ופלא על החת"ס. ותראה נא ג"כ בס' יין המשומר להגאון מהרנ"ש זצ"ל בסוף הס' במאמר לא תשחית פאת זקנך מ"ש בשם רבינו יהודא החסיד זצ"ל שאמר לעשיר שלא יגלח זקנו גם במספריים והשיב אסטניס אני ואיני יכול לסבול הזקן ואמר לו רבינו יהודא החסיד מרה תהי' באחרונה ואחרי פטירת העשיר החי' רבינו יהודא את המת כדי להגיד בפני העולם העונשים שבאו לו ושהראו לו (בעת העונשים) בחומש מה שעבר על לא תשחית פאת זקנך ע"ש בארוכה תסמר שערות האדם. ולכאורה יפלא כיון שבמספריים ל"ש זה הלאו כלל לפי"ד המתירין אולם באמת מזה המעשה רב ונורא ראי' לדעת הפוסקים הנ"ל שמ"ש דבלא תער פטור היינו פטור ממלקות בעוה"ז אבל אסור והוא ג"כ ממילא בכלל לא תשחית פאת זקנך ע"כ ענשוהו לאותו עשיר בעוה"ב על ככה. (ועיי' בס' אור המאיר עה"ת רמזי ואתחנן ובדרוש לראש השנה שתמה על לשון המדרש הנ"ל בער"ה ומגלחין זקנם דוכי הותר הרצועה לעבור על לאו דאורייתא ולכאורה ל"ק דהא גילוח במספריים מותר א"ו דגם לו הי' פשוט כדעת הפוסקים האלו האוסרים דגם במספריים לאו דאו' איכא אלא שאינו לוקה רק בתער):

ואבא על התמוה השני שתמהתי במ"ש הגאון חת"ס שם זז"ל אבל מהם ומהמונם הותרה הרצועה לגמרי בכל ארץ איטאליא שכל חכמי' מגולחי זקן ונתלים באילן גדול בעל עשרה מאמרות אבי המקובלים שהוא הי' מגולח מבלי השאיר שער א' וכן העיד עליו הישר מקאנדיאה באילים שלו והי' אומר שעפ"י חכמי המקובלים אין חו"ל ראוי' לכך עכ"ל החת"ס. ועמדתי משתומם. כי באמת לא נמצא באילים שום דבר שיעיד הישר מקנדיאה על הרמ"ע מפאנו אך תלמיד הישר כ' בהקדמת האלים שהיש"ר הי' מספר זקנו (וכבר תירצו שם בתולדותיו מפני שהי' קרוב למלכות ושרים והי' רופא מומחה בטירותיהם כמה שנים כהאי דהתירו לבית ר"ג לגדל בלורית מפני שהי' קרוב למלכות וכמ"ש בש"ע סי' קע"ח. וגם זה שהי' מספר בזקנו הי' רק בבחרותו) אבל מהרמ"ע מפאנו לא נמצא דבר שם לא מיני' ולא מקצתו. ובעל כרחך כי בשגגה פלטה קולמסו של הגאון הגדול זצ"ל בחת"ס ובזכרוננו הי' מס' אחר היינו ס' שו"ת באר עשק (בסי' ע') שכל שהרמ"ע מפאנו הי' מסתפר בזקנו (ועל כן קרא שם הבאר עשק כי התעשקו עם הרב הנז' עוד בענין סתם יינם שהתיר לקדש עליו עיי' בשאילת יעב"ץ ח"א סי' מ"ה ובשאר אחרונים וכתבנו בעה"י מזה בחיבורי מנח"א ח"ב סי' י"ח בזה) ועל זה בא הגאון מהר"י אירגאז ז"ל בשו"ת דברי יוסף סי' כ"ה והכחיש עדות הנז' והעיד שראו צורת הרמ"ע בזקן מלא על כל גדותיו וכן העידו עוד רבים כמ"ש בדברי יוסף והכחישו דברי הבאר עשק ושאין לסמוך על דבריו בזה. ומעתה בודאי יפה כ' הרב הכותב נ"י מווארשא

שם הי' רואה הגאון חת"ס זצ"ל התשו' דברי יוסף הי' חוזר בזה ולא הי' בונה יסוד להחלט ע"ד הבאר עשק לבדו אחרי כי הכחישוהו והשיגוהו הדברי יוסף שהי' גאון עולם בנגלה ובנסתר ומקצת שבחו תראה מ"ש הגאון יד מלאכי בהקדמתו לשו"ת דברי יוסף מאריך הרבה דפים מרוב גדולתו ושבחו (דהרב דברי יוסף זצ"ל) ובודאי אם הי' רואה זה הגאון חת"ס זצ"ל הי' מבטל דברי הבאר עשק מפני דבריו ז"ל דהדברי יוסף:

ומ"ש המשיגים כי גם בדברי יוסף לא כל להלכה רק עפ"י קבלה שצריך לגדל זקנו גם בחו"ל אבל לא שום חשש מדינא. ז"א אמת. דאם כי בסי' כ"ה כ' שם רק להשיג על הבאר עשק במ"ש שעפ"י הקבלה א"צ לגדל זקנו בחו"ל ובענין הרמ"ע ז"ל. אבל בסי' כ"ה (בד"ה גם הרמב"ם) כ' שם הדברי יוסף לענין דינא דיש לחוש להלכה דגם בלא תער פטור אבל אסור וכמו שהזכרנו לעיל:

ומ"ש הכותבים המשיגים (בסי' קל"ב ובסי' קמ"ח בוילקט יוסף) ע"ד הצמח צדק (החדשות) וכל שבודאי אינו לדינא דאל"כ היו מביאים דבריו הבאה"ט וכו' והחכמת אדם. הנה מה אעשה כי לא ידע עם מי הוא מדבר שהוא הצ"צ להגה"ק מליבאוויטש זצ"ל קרוב לדורנו (שר התורה רבן של ישראל. נכדו ותלמידו של הגה"ק הרב בעל התניא זצ"ל) ואיך שייך להחכ"א והקודמים להביא דבריו. וגם בגוף הדבר מגשש (המשיג) כעור בצהרים נגד מאור השמש דברי הצ"צ הנז' שכ' עליו שבענין לא ילבש גבר בודאי דבריו נובעים מתרגום יונתן וכו' וע"ז השיג ובאמת לא כל שם בצ"צ מדברי התרגום יונתן כלל רק האריך בכל פרט ופרט בגוף ההלכה דלא ילבש גבר ולא ראה כלל התשו' סי' צ"ג בצ"צ הנז' המחזקת שמונה דפים גדולים ומלאים על כל גדותיהם בעומק ההלכה באיסור תספורת הזקן עיין שם:

ועוד יותר ראיתי להמשיג הנז' (בסי' קל"ח. למטה בהגהת העורך) זצ"ל ועיי' בסידור המנהגים וכו' כי הרב המחבר נ"י האריך והעמיק בענין תגלחת הזקן וביאר הכל יפה ויפה ומביא שם בעדות גמורה מרבותיו וכו' וכן מביא עוד הפעם בספרו ח"ה תקנות ותפלות מענין הזה בשער תורת התנגדות יעש"ה כי המחבר ביאר הדברים האלו כל צרכן עכ"ל המשיג. ונבהלתי משתומם עד כמה גדלה פירצות הדור והמדינה בעו"ה כי לא יבושו מלהביא בעניני הלכה למעשה מהמחבר הנז' ועוד יצוה לעיין היטב בספריו בכל פרט ופרט ומונה שבחן. ומי לא ידע שהמחבר הנז' בספרי מירוס שלו כל הרבה דברי מינות כמו שהביא הכחשת הנס דקולות וברקים דמעמד הר סיני וכן הכחשת נבואת הנביאים מן השמים ואומר כי הי' רק כפאנטאזיע עפרא לפומי' על אשר הלך במינות וכפירה גמורה ר"ל וכבר זה נתפרסם עתה בתלפיות (ע"י הרב הגאון מוויצען שיחי' ודעימי') שגילה דברי מינות הנז' וכן כיוצא בו בספרי הנ"ל למען ידעו להרחיקם מאהלי בית ישראל שלא יכשלו בהם הנערים המנוערים שאני מינות דמשכי. וגם "העדות גמורה" בשם האיש הלז. וכי הוא כשר לעדות מה"ת. איש שכופר בנבואת הנביאים מן השמים ואומר שאינו רק כפאנטאזיע. וכיוצא בעיקרי האמונה ומי התיר לו להביא גם דבר א' מדבריו וגם צוה לעיין בספריו הנז'. ולקחו בזה לאבן נגף וכלי משחית ללחום בעניני הלכה עפ"י דבריו. הס מלהזכיר:

עוד ראיתי ונשתוממתי בדברי הרב המשיג הנז' שכ' כי בדרכי תשובה על היו"ד סי' ב' עורר בזה לאסור לשו"ב שלא לגלח זקנו גם במספריים ובא ג"כ "מספרי קבלה" ובמחכת"ה הפריז על המדה וכו' עכ"ל ובמש"כ שהביא "מספרי קבלה" לא ידעתי האיך טח עיניו מראות או רצה לעוור עיני אחרים. וכי המעשה רוקח על המשניות והשו"ת צ"צ הנ"ל שהביא שביאר באורך להלכה וכן הרוח חיים על היו"ד להג"מ חיים פלאגי ז"ל שמביא שם ע"ז בדרכי תשובה "ספרי קבלה" הם וכן כל הפוסקים ושו"ת שהבאתי לעיל שמחמירים דבמספריים אסור ג"כ. כולם ספרי קבלה הם אצלו. ופשוט דיפה העיר בדרכי תשובה כפי מה שהביא לאלו דיעות הגדולים דאסור לספר זקנו פשוט דשו"ב העובר ע"ז ראוי להעבירו וגם אם ההמון מקילים כדעת המתירין מ"מ שו"ב צריך להיות ירא שמים ביותר (וע' דרת"ש סי' ל"ט ס"ק שע"ג) והאמת אגיד מעולם תמהתי גם בל"ז. בראותי בשו"ת הגאון מהר"י אסאד זצ"ל חיו"ד סי' י' (התשו' שהוא שעלי' עורר בדרכי תשובה) ע"ד המאורע בא' שראה להשוחט א' בישוב ידוע ה' מגלח את זקנו בתער ושוב שחט לפניו כבש א' באותו תער ואותו פלוני שראוהו הוכיחו את השוחט על פניו ולא פנה השוחט אליו אדרבא ענהו עזות וקיבל אותו פלוני על עצמו שלא יאכל משחיטתו אחרי ראותו כל מעשיו הרעים ולקחו בשר לביתו בלתי ידיעתו והתיר המהר"י אסאד לאותו פלוני לאכול מאותו בשר שהרי לא ראה בו פסול בשחיטה ששחט שלא כהוגן אלא ע"י ראותו שמיקל באיסורים אחרים ומעשים רעים חשש שקרוב לודאי דגם ביני שו"ב אינו מדקדק ולכן קיבל עליו שלא לאכול משחיטתו וא"כ פשיטא מילתא דאם נודע לאותו פלוני דקיי"ל דשחיטת מומר לעבירה א' משאר עבירות שחיטתו כשירה ודאי אדעתא דהכי לא קיבל עליו איסור דהא לא כיון לנדור ממנו הנאה עכ"ד ולא הבנתי דהא לפי מה שסיים שם דעכ"פ השו"ב ההוא ראוי להעבירו מאומנות השו"ב אחרי הדרישה וחקירה כי מחוייב השו"ב להיות ירא שמים וז"א עכ"ד וא"כ גם האיש ההוא שראוהו בעצמו המעשים רעים לגבי עצמו א"צ דרישה וחקירה אם אמת שהרי בעצמו ראה וא"כ מדיע התיר לו לאכול משחיטתו הא בודאי כמו שפסק להקהל אם יתברר כן שאמת כן שצריך להעבירו וכן הוא באמת ראוי לפסוק וכמ"ש בשו"ת חסד לאברהם חיו"ד סי' ה' וכן בשארי תשובות גדולי אחרונים דבשו"ב שבזמנינו שהוא שוחט ובודק ובבדיקות יש הרבה חומרות הפוסקים ואם הוא מיקל בשארי דברים שהם רק חומרא גם בזה מיקל וכמובא בדרת"ש סי' ב' ס"ק פ"ג ובשארי מקומות ומכ"ש אם ראוהו מגלח בתער וכיוצא איסור דאורייתא וכיון שראוהו בעצמו כן וקיבל עליו שלא לאכול משחיטתו. גם אם ה' יודע הדין שמומר לדבר א' משאר עבירות שחיטתו כשירה מדין התלמוד מ"מ כיון שהוא קל ועובר עבירות והפוסקים ותשו' אחרונים כ' שלא לאכול משחיטתו ע"כ קיבל עליו שפיר אותו פלוני שלא לאכול משחיטתו ובודאי אסור לו לאכול הבשר מזביחת הנז' ויש עוד להאריך בזה ואכ"מ:

והרבה דברי' נשתיירו בקולמסי מה שי"ל ע"ד המשיגים ובענין הנז'. אך טרים אחתום בזה אזכיר רק מ"ש המשיג האחרון בדבריו נגד הצ"צ להגה"ק מליבאוויטש זצ"ל וז"ל אבל הצמח צדק הוא פוסק בתרא ועלינו לשום יד לפה רק תפלתינו שיבא הגואל צדק במהרה ויהי' באמת הפוסק בתרא כי מי יודע מה יבא עוד פוסקים כמוהו לפסוק נגד הש"ע ולהרבות בחומרות נגד הלכה עכ"ל (כעין מה שאחז"ל על האומרים הני רבנן וכו') הנה אחזתני רעדה כי חרף דא"ח ואת גאון ישראל וקדושו רבשכבה"ג זצ"ל בדברי חדודין וליצנות וצריך להתפלש

באפר ולבקש מחילה וכולי האי ואולי. וניכר מתוך ארש"ו כי מלא חימה על הרבנים הגאונים שמוסיפים חומרות כפי דעתו כעין שחרה לו מה שאסרו השטאטוסקווא אף שאינו מבואר בש"ע והוא עובר ע"ז וממונה בקהל שטאטוסקווא ודי בזה למבין. ונחתום במעשי הצדיקים אשר שמענו וידענו כי הגה"ק בעל צ"צ זצ"ל מסר נפשו על הדבר הזה בבית הקיסר ניקלאי הראשון בעת קרא איזה גדולי רוסיא ובתוכם הגאון הנז' לשאול חו"ד עפ"י התורה אם מותר לגזור גזירתו אשר חפץ לעשות גם על זה שהיהודים כולם יהיו מוכרחים לספר זקנם ועוד גזירות והגה"ק במס"נ ממש (אשר לא ניתן לפרסם ולהאריך בזה) הלך בזה וה' עזרנו והופר עצתו ונתבטלה הגזירה הזאת מעיקרא. ולא יצאה לאורה. הארכתי בזה די כן אחתום בברכה ושלום ונזכה לגאולה שלימה בכלל כ"י:

וזו אשר כתבתי על שהדפיס א' השגות נגד דברינו הנז' והשבתי בעה"י כמבואר בזה:

בוילקט יוסף סי' ק"ס השיג הרב וכו' על דברינו בסי' קל"ג שם. ונפלאתי על דבריו ראשית מ"ש על מה שכתבתי בשם הגאון חת"ס זצ"ל שעד שנת תתנ"ו ומקודם הגזירה אז גם הגויים גדלו זקניהם ועי"ז הבאתי ראי' שהגי' במדרש ובטור ה' ר"ה מגלחים שערן ולא זקנם ובא הרב הנז' להשיג שהכונה בחת"ס שאז בזמן הגזירות גלחו כל זקנם ומקודם הי' ג"כ מגלחים במספריים אבל לא כל הזקן רק בריחוק בקצהו. הנה מלבד שאין זה מכונת החת"ס שכ' בפ"י שמקודם היו גם הגויים מגודלי זקן ולא נראה שהסתפרו הזקן כלל מכ"ש היהודים. ועוד והוא העיקר ראי' לדברינו ממ"ש החת"ס שם שאותן שברחו לארץ פולין לא באו לכלל היתר זה דשנת תתנ"ו וא"כ הרי הם נוהגים בזה כמנהג אבותיהם באשכנז מקודם הגזירה ואם נאמר כדברי הרב הנז' שבאשכנז גם מקודם נהגו היתר פשוט לספר זקנו (כשהניח מקצת ולא כל זקנו) א"כ מדוע לא שמענו מעולם שיקילו בזה בכל מדינות פולין גם בדורות הקודמים (וגם אותן שאינם מתנהגים כלל בחסידות) שיקל א' לספר זקנו אפי' במקצת (זולת עבריינן גם על שאר עבירות ר"ל) א"ו פשוט שגם באשכנז לא נהגו מקודם לספר זקנם כלל אפי' במקצת והי' דת יהודית אצלם ע"כ היהודים היושבים במדינת פולין שברחו אז ממדינת אשכנז נשאר אצלם מנהג אבותיהם (כדברי החת"ס) שלא לספר הזקן ושלא לנגוע בקצהו כאשר זה ברור לעינינו וכדברי החת"ס זצ"ל בזה וכאשר הבאתי משמו שם וז"ב:

גם מ"ש דהך שלא לספר זקנו כלל וכלל הוא רק מדברי המקובלים. כנראה לא עיין בכל דברי שכתבתי שם וגם ממה שכתבתי בשם תשו' צמח צדק להגה"ק מליבאוויטש זצ"ל ובצ"צ כ' גם מאיסור לא ילבש גבר כמו שער בית השחי ובית הערוה ושער בית השחי אסור אפי' במספריים אסור ליגע כלל כמו שביאר בצ"צ הרבה דפים באורך ובעומק ע"ש:

גם מ"ש הרב המשיג על מ"ש מס' יין המשומר והביא מס' קיצור של"ה (אות ק' ערך זיוג) שהביא שם בשם יין המשומר ושם כ' במקום מגלח זקנם "במספריים" כ' שם "בתער" וכן סיים בקיצור של"ה בסופו כמה גדול עונש המגלח זקנו "בתער" עכ"ד. תמהתי בראותי כי אחר שהביא בהג"ה בקיצור של"ה המקור מהדברים האלו רק מס' יין המשומר דף ל"ה ע"א והוא כן בס' יין המשומר בדף הנז' כמו שציין עליו (דפוס הראשון ווינעציאה שנת

ת"כ) ושם כ' "במספריים" כמו שהבאתי א"כ כל דבר הולכין אחר מקורו כיון שרק ממנו הביאו, ואין לומר שט"ס הוא בין המשומר. שהרי סיים שם הגאון מהרנ"ש זצ"ל בס' יין המשומר וז"ל הביטו וראו אחי ורעי כמה עונש גדול המגלח זקנו אפי' במספריים. לא כ"ש ק"ו בתער השם יצילנו מעונש דא עכ"ל והרי בפירוש שהביא המעשה דר"י החסיד רק לדייק מזה דאפי' במספריים הי' העונש הגדול הנז' כמו שסיים וכתב בפירוש כנז' אלא שבעל ההגה"ה שבס' קיצור של"ה (והוא באמת רק לבעל ההגה"ה שהוסיף אח"כ במהדורא בתרא כשחזרו והדפיסוהו עוד הפעם הס' הנז') בהעתיקו מיין המשומר החסיר אלו התיבות באמצעו ובפרט בסופו וכו' ורק "בתער" - [לסיבה לא נודע לי טעמו] ואולי בכונה מחמת שהיו מקילין במדינת אשכנז בזה רובם ככולם וכאשר כ' שמקילין אז בסתם יינם ר"ל וכשם שמצוה לומר וכו' ע"כ השמיטו ורצה להפרישם עכ"פ מאיסור גלוח בתער. וד"ל. עכ"פ זה ברור כמ"ש בין המשומר בדף הנזכר ונייתי ספר ונחזי כדברינו (וגם נדפס יין המשומר מחדש מלפני איזה שנים פק"ק מונקאטש):

ועתה ראיתי מהכותב וכו' (בקונ' י"ח סי' קס"ח משנת תרס"ה) אשר הרחיב פה ולשון בדברי מליצות, הפריז הנוצות, מלא נאצות, בזיונות נמרצות. בראש כל חוצות. על כאלו אין כדאי להשיב בזה כי שמעתי תכונת האיש הבחור ההוא ואת שיחו ואין הצר שוה בניזק הדיו להשיב לו. וגם מצינו עוד בדברי נביאנו גווי נתתי וכו'. (ומ"ש מהפוסקים המחמירים שלא לאכול מאווזות הפטומות העתיק כל הענין מס' דרכי תשובה סי' ל"ג ועשה א"ע כאלו לא ידע ולא הביא דבר בשם אומרו וגם אין הענין דומה לשם כעוכלי לדנא ז"פ) אך גם בקונ' שלאח"ז (קונ' כ' סי' קע"ח) בא להשלים בדברי תורה ואם כי אחז"ל בד"ת ענה וכו' עכ"ז אינו בכדי השב כי אינם ד"ת. כאשר יראה כל רואה ומבין. כי הנה מ"ש הכותב הנז' שעפ"י האריז"ל חמיר יותר שלא להושיט ידו בזקנו ממה שחשש להסתפר במספריים ורוצה לומר שהפי' בזוהר וי' לי' למאן דאושיט ידו בדיקני' היינו שלא יגע בזקנו אבל להסתפר זקנו אינו איסור בדברי הזוה"ק עכ"ד, צחוק עשה לי וכל השומע יצחק לו וכי המסתפר אינו מושיט ידו בזקנו. והלא עוד נוסף ע"ז משחיתה במספריים שבידו. וזה פשוט לכל בר דיעה ולכל מעיין בכהאריז"ל:

ומ"ש כי דעתו של רבינו הרא"ה שכ' דבמספריים פטור אבל אסור לכתחלה. אינו נכנס בגדר הספק כלל (לענין שנאמר שהזוהר יכריע וכמ"ש עפ"י ד' השאלת יעבץ לעיל). הלא הוא הדבר אשר אמרתי כי לא עלי תלונתו כי אם עוד על רבינו הרא"ה מהראשונים. והמעשה רוקח והמרכבת המשנה והדברי יוסף והמכתם לדוד (להגאון מהר"ד פארדו זצ"ל) ועוד כיוצא ואחרון חביב הצ"צ לגדול האחרונים (הגאון מליבאוויטש זצ"ל) ונגד כל אלו יעיז הבחור הנזכר לכתוב שדבריהם לא נכנסו בגדר החשיבות גם להצטרף לספק כנז'. ולא הי' נגד עיניו הספרים הנ"ל כלל רק בלי דעת ועיון שאוג ישאג על נוהו וכל רוח אין בו. ואיסתרא בלגינא וכו'. ובעו"ה מקויים בעוקבתא דמשיחא חוצפא יסגי - ומ"ש מצוואת רי"ח הנה הלא נודע כמה ט"ס נפלו שם מהמעתיקים כמ"ש בפוסקים והלא יותר יש לסמוך על העתקת הגאון בס' יין המשומר שכ' בשם רבינו יהודא החסיד שהפליג בעונש גם המסתפר זקנו במספריים כמ"ש שם בפירוש כנ"ל ודלא כהועתק בקצרה והחסיר מאמצעו בס' קיצור של"ה כנ"ל:

והאמת אגיד וכאשר כתבתי כבר בתחלת דבריי כי לא עלה על דעתי כלל בזה על ערי אשכנז במדינות אשכנז וגם בהרבה גלילות במדינותינו שנהגו בקולא זו המה ואבותיהם ואבות אבותיהם כמ"ש הגאון חת"ס זצ"ל (ועיי')

בשו"ת שמש צדקה חאו"ח סי' כ"ג שבאשכנז ואיטאליא נהגו להקל בזה) ואחז"ל כשם שמצוה לומר דבר וכו' ונמצאו שם הרבה ת"ח שהקילו בזה, והנח להם לישראל. אלא שראיתי הכותבים הנזכר יוצאים לחטוף בביז"ה דברי רבותינו הנ"ל ע"כ מצאתי א"ע כמחוייב לכתוב האמת כי הנהגים איסור בזה אינו מטעם חסידות וקבלה בלבד רק ג"כ מפני דת יהודית וכד' הפוסקים שמחמירים בזה וכמ"ש הצ"צ שם שרבינו האריז"ל לא מטעם קבלה בלבד נהג איסור בזה רק מדינא וכמו שביאר שם באורך ובריר ע"ש ותמצא חדשות ונצורות אמתיות מלא ישן וה' יזכנו לראות במהרה בקיבוץ גליות בכלל כ"י ברחמים רבים:

### ספר החינוך פרשת קדושים מצוה רנב

וכתב הרמב"ם זכרונו לברכה [עכו"ם פי"ב ה"ז] ואם גלח במספריים פטור. נראה מדבריו דדוקא פטור הוא אבל אסור לעשות כן. ואפשר שיהיה הענין במגלח במספריים כעין תער, וכמו שנראה הענין כן במסכת נזיר, שאמרו שם [נ"ח ע"ב] והשפם מותר לגלחו בתער, שאין שם חשש פאה כלל.

### ספר השיחות (ריי"ץ מליבוויטש) ה'תש"ב עמ' קמו

שיש להעביר את השו"ב ושחיטתו  
נבילה לעד ולעולמי עולמים. שאלוהו  
לטעם הדבר, וענה: אצל הראשון זה  
היה בשגגה והוא עצמו כאב על כך,  
ואילו אצל השני זה בא מתוך קלות  
ופריקת עול.

מחמשת הלאווים מתהווים אלפי  
לאווים, ונוצרת ביצה, ואתם טובעים  
בביצה זו.

אינני מגיד מוסר, אינני דורש  
דרשות, אין אני משמיע התראות,  
אלא...

כתבתי למישהו, כיצד נראה כאן,  
במדינה זו, רב, שוחט. הם אינם  
חוטאים, שהרי הם עושים על פי דין,  
אבל הם מחטיאי הרבים. היהודים  
הפשוטים אינם מבחינים בהבדל שעל  
פי דין. בעיניהם הכל שווה, הורדת  
הזקן בתער או במכונה, אצלם זה  
נעשה היתר גמור ועוברים על חמשה  
לאווים, אחד מסתכל על השני, ומכולם  
יחד מתהווים הרבה הרבה לאווים.  
שאל אותי הנמען הנ"ל: אם כך – הרי  
שחיטתם והוראתם אסורה? וענית לך  
– אפשר...

בשו"ת "שואל ומשיב" ישנן שתי  
תשובות אודות שו"ב שיצא מכשול  
מתחת ידו. בתשובה אחת כתוב, שאין  
צריכים להעביר אותו שו"ב אלא לכמה  
ימים ושחיטתו כשרה, למהדרין מן  
המהדרין. בתשובה השניה הוא פוסק

## שולחן ערוך אורח חיים הלכות הנהגת אדם בבקר סימן ב סעיף ו

ולא ילך ד' אמות בגילוי הראש. ובמגן אברהם שם ס"ק ו ד' אמות. ומדת חסידות אפי' פחות מד"א.

### מגן אברהם סימן צא ס"ק ג

בגלוי הראש. ומ"ש בסי' ב' שלא ילך ד"א בגלוי הראש היינו מדת חסידות [ב"י רי"ו]:

### ט"ז אורח חיים סימן ח ס"ק ג

ונכון שיכסה ראשו בטלית. בטור כתב ומכסה ראשו שלא יהיה בגלוי הראש ופי' בו ב"י שלא יהיה בגלוי הראש מטלית של מצוה שצריך שיכסה ראשו בציצית לקיים מצוה מן המובחר עכ"ל וז"ל ד"מ אף כי מצוה לשמוע דברי ב"י ופירושו מ"מ נ"ל דמ"ש רבינו הוא כפשוטו שלא יהיה בגלוי הראש כי בלא ציצית אין איסור לילך בגילוי הראש רק מדת חסידות כמ"ש בסי' ב' בשם הר"ם ולכן כתב בשעת עטיפת ציצית צריך לכסות ראשו עכ"ל. ולענ"ד דאדרבה בא רבינו להזהיר שיהיה נזהר כ"כ בכיסוי הראש שאפילו בשעה שמעוטף בטלית של מצוה צריך שלא יזוז ממנו כסוי של ראשו. והטעם שטלית של מצוה פעמים הוא מסולק מראשו כמ"ש רבינו בשם העיטור ונמצא שיהיה אז בגילוי הראש אבל לא הקפיד רבינו שיהיה הטלית ג"כ על הראש מטעם מצות ציצית. ובענין עיקר הדבר אם יש איסור להיות בגלוי הראש כתב רש"ל בתשו' סי' ע"ב דאין איסור מצד הדין דלא כמהרא"י וראייתו ממה שמצינו גבי ק"ש שאמר הקדוש ברוך הוא לישראל הרי לא הטרחתי עליכם לקרו' פרוע הראש משמע דאין איסור בדבר וכתב עוד דמדת חסידות הוא לבד מדאמרינן פ' כל כתבי תיתי לי דלא מסגינ' ד"א בגילוי הראש ודוקא הליכת ד"א ומסקנתו דמ"מ אפילו בלא תפלה יש ליזהר מאחר שהעם תופסים אותו לקלות ולפריצות ובשעת הלימוד אם הבגד כבד עליו יכסה ראשו בבגד דק או משי ואפי' ירצה לברך ברכת הנהנין והוא בלילה שאין לו כובע או באמבטי די לו במה שמכסה ראשו בידיו אף שלענין מכסה את לבו לא סגי בכיסוי היד כמו שכתב מהרא"י היינו מטעם שדרך האדם לכסות לבו בידיו ולא ניכר שצריך לכסות הלב אבל למעלה מראשו שהוא ניכר די בכך בפרט באקראי בעלמא עד כאן לשונו ונראה לי שיש איסור גמור מטעם אחר דהיינו כיון שחוק הוא עכשיו בין העכו"ם שעושין כן תמיד תיכף שיושבין פורקין מעליהם הכובע ואם כן זה נכלל בכלל ובחוקותיהם לא תלכו כ"ש בחוק זה שיש טעם דכיסוי הראש מורה על יראת שמים כהיא דסוף שבת כסי רישך כי היכי דליהוי עלך אימתא דמרך וכן בקדושין דף ל"ג ההוא גברא דלא מכסי רישי' אמרו כמה חציף האי גברא כו' וכ"כ בס' המורה פנ"ב ע"ג גדולי חכמינו נמנעים מלגלות ראשם להיות השכינה חופפת וסוככת אותן וכן היו ממעטים דבריהם לזאת הכוונה כו' עכ"ל. ודאי ירחיק עצמו בזה יותר משאר חוקותיהם אבל מכל מקום מה שכתב רש"ל דדי בכסוי היד על הראש ודאי די בזה אף לסלק חוקות העכו"ם כיון שהוא מורה בזה שאסור לו לישיב בגלוי הראש אבל לא יועיל לענין שיצא דבר קדושה מפיו וכמ"ש בסימן ע"ד וצ"ע כנ"ל.

## שלחן ערוך יורה דעה סימן קנח סעיף א

עובדי גלולים משבעה העממין, בעת שלא היה בינינו וביניהם מלחמה, ורועי בהמה דקה מישראל בארץ ישראל בזמן שהיו רוב השדות של ישראל וכיוצא בהן, אין מסבבין להם המיתה ואסור להצילם אם נטו למות, כגון שראה אחד מהם שנפל לים, אינו מעלהו אפילו אם יתן לו שכר. לפיכך אסור לרפאותן, אפילו בשכר, אם לא היכא דאיכא משום איבה. (דאז אפילו בחנם שרי, אם לא יוכל להשמט אפילו בחנם). (ב"י בשם הרמב"ן) וכן היה מותר היה לנסות רפואה באחד משבעה העממים אם תועיל (תוספות ומרדכי פא"מ ובסמ"ג). **וכן הוא בישראל בעל עבירות והעומד ברשעו ושונה בו תמיד, כגון רועי בהמה דקה שפקרו בגזל והם הולכים באולתם.** אבל ישראל בעל עבירות שאינו עומד ברשעו תמיד אלא עושה עבירות להנאת עצמו, כגון אוכל נבלות לתיאבון, מצוה להצילו ואסור לעמוד על דמו:



### **Selected audio from our listeners**

**Answers to the question posed in the beginning of the show 1** *[click here](#)*

**Answers to the question posed in the beginning of the show 2** *[click here](#)*

**Answers to the question posed in the beginning of the show 3** *[click here](#)*

**Answers to the question posed in the beginning of the show 4** *[click here](#)*

**Answers to the question posed in the beginning of the show 5** *[click here](#)*

**Answers to the question posed in the beginning of the show 6** *[click here](#)*

**Answers to the question posed in the beginning of the show 7** *[click here](#)*

**Answers to the question posed in the beginning of the show 8** *[click here](#)*

**Answers to the question posed in the beginning of the show 9** *[click here](#)*

**Answers to the question posed in the beginning of the show 10** *[click here](#)*

**Answers to the question posed in the beginning of the show 11** *[click here](#)*

**Answers to the question posed in the beginning of the show 12** *[click here](#)*

**Answers to the question posed in the beginning of the show 13** *[click here](#)*

**Answers to the question posed in the beginning of the show 14** *[click here](#)*

**Answers to the question posed in the beginning of the show 15** *[click here](#)*

**Answers to the question posed in the beginning of the show 16** *[click here](#)*

**Answers to the question posed in the beginning of the show 17** *[click here](#)*

**Answers to the question posed in the beginning of the show 18** *[click here](#)*

**Answers to the question posed in the beginning of the show 19** *[click here](#)*

**Answers to the question posed in the beginning of the show 20** *[click here](#)*

**Answers to the question posed in the beginning of the show 21** *[click here](#)*

**Answers to the question posed in the beginning of the show 22** *[click here](#)*

**Answers to the question posed in the beginning of the show 23** *[click here](#)*

-----

**Comments on the show 1** *click here*

**Comments on the show 2** *click here*

**Comments on the show 3** *click here*

**Comments on the show 4** *click here*

**Comments on the show 5** *click here*

**Comments on the show 6** *click here*

**Comments on the show 7** *click here*

**Comments on the show 8** *click here*

**Comments on the show 9** *click here*

**Comments on the show 10** *click here*

**Comments on the show 11** *click here*

**Comments on the show 12** *click here*

**Comments on the show 13** *click here*

**Comments on the show 14** *click here*

**Comments on the show 15** *click here*

**Comments on the show 16** *click here*

**Comments on the show 17** *click here*

**Comments on the show 18** *click here; click here; click here; click here* *click here*

**Reb Chaim Ozer- Reb Shraga Feivel** *click here*

**Reb Aharon and Shaving** *click here*

-----

**Show suggestion- Eiruvim-** *click here*

## Selected emails from our listeners

### Answer to Question on beginning of show

Maybe Mordechai asserted from Bigson V'seresh that they would not be slick enough to pull off poisoning Achasverosh as even he was able to hear them plotting it and maybe some other parts of the plans weren't very practical. As we know Chachamim (Navi) can see subtleties that regular people can't.

Izzy Green

From my friend

חידושי הרשב"א מסכת מגילה דף טו עמוד א

מה שכתוב בהגדה ואני כאשר אבדתי אבדתי כשם שאבדתי מבית אבא כך אבדתי ממך, הקשו בתוס' יגרשנה ויחזירנה אחר כך שאינה אסורה לו מחמת זנות וכדמוכח בפ' שני דסוטה לא היה מתנה עמה לא על קודם שתתארס ולא על לאחר שתתגרש דאינו מתנה אלא מה שאוסרה עליו והלכה והיתה לאיש אחר כתיב נשאת אסורה לחזור לו זנתה מותרת לחזור לו, ותירצו שהיה ירא לגרשה לפי שכל מעשה הגט בעדים וירא שמא יתפרסם ויודע הדבר למלך, ואינו נכון בעיני ויכתוב (לו) [לה] בכתב ידו שהוא כשר דאורייתא וטוב היה לו לעשות כן דהא אסתר היכי עבדה הכי דהשתא ברצונה נבעלת ותהרג ואל תעבור ואלו היה מגרשה בכתב ידו לא היתה עוברת על אסור עריות החמור ולא היתה נאסרת למרדכי, אלא שדברי אגדה הן ואין משיבין עליהן.

**That's good according to the Rashba, but what's the answer according to Tosfos who holds that it's not divray agada?**

There are two possible answers for Tosfos, I'll give you the more concrete answer I got from my friend Shlomo Stern below/attached.

...להיות נקי מחשד בקשת שליחות יד במלך, הגיד מרדכי עצת סריתיו לאסתר כדאיתא בליקוטי הגר"א בפ' וימצא כתוב אשר הגיד

ליקוטי הגר"א

וימצא כתוב אשר הגיד מרדכי על גתנא ותרש שני סריסי המלך  
 בגמ' (מגילה טו, ב): "וימצא כתוב" כתב מבעי ליה, מלמד ששמי מוחק  
 וגבריאל כותב, אמר רבי אסי דרש רבי שילא איש כפר תמרתא, ומה כתב  
 שלמטה שלכותן של ישראל אינו נמחק, כתב שלמעלה לא כל שכן. לא  
 נעשה עמו דבר' (אסתר ה, ג) אמר רבא לא מפני שאוהבין את מרדכי אלא  
 מפני ששונאים את המן".

וצריך להבין, איך מוחקין בפני המלך, וביאר הגר"א, כי שמי ג"כ היה  
 מלאך, ולמה זה מחק וזה כתב, כי אין מלאך אחד עושה שתי שליחויות,

ו כן פירש לביב ג, א, ה, יא.

ליקוטי הגר"א

וכאשר אדם עבר עבירות בודון ועושה תשובה גמורה עד שנעשה מחד  
 זכויות, המלאך שמי ממונה למחוק את העונות וגבריאל ממונה לכתוב  
 הזכויות. וכן מחקו וכתבו כאן ג"כ, ומאי מחקו ומאי כתבו, משיב  
 שמתחילה כתיב (אסתר ב, כב): "ויודע הדבר למרדכי" מה שחשבו בתוך  
 ותרש לעשות. ועוד כתוב: "ויגד לאסתר וגו' ויבוקש הדבר וימצא חתול  
 שניהם על העץ, ויכתב בספר דברי הימים".

ואיתא בילקוט ישן, "ויכתב בספר", דברי הכל לשלוח שר החוקר לחקור  
 הדבר אם מרדכי ג"כ מחוייב מיתה או לאו, דיש שאמרו שמרדכי היה ג"כ  
 עמהם בעצה אחת להמית לאחשורוש שיקח את אסתר לאשה, כי ככל  
 יום מרדכי מתהלך לפני חצר בית הנשים, לכן אמר לה שלא תשתה  
 ותשאר בחיים ויקח אותה, ולכן סיפר רק לאסתר ולא למלך, וא"כ מרדכי  
 ג"כ מחוייב מיתה. וי"א שמרדכי הציל את המלך, רק היה ירא בעצמו  
 לומר, אפשר יטמינו הדבר ולא ימצא, והיה ירא מהשרים לבלתי הרוג לו.  
 לכן אמר לאסתר והיא איננה מהם, כי היא אשת המלך, לפיכך זינן  
 לאסתר המלכה ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי".

א"כ אילו כתיב כן, לא היה אחשורוש שואל "מה נעשה לאיש יקר אשר  
 המלך חפץ ביקרו", ואדרבה היה שואל מה אמר השר החוקר ע"ז. לפיכך  
 בא שמי ומחק כל זה, וגבריאל כתב עד "וימצא כתוב אשר הגיד מרדכי"  
 בעצמו - "על גתנא ותרש שני סריסי המלך משומרי הסף אשר בקשו  
 לשלוח יד במלך אחשורוש", ולא נזכר אסתר, לכן שאל "מה נעשה יקר  
 וגו'".

[מבאר חיים]

Regarding your question on why Esther did not allow the plot to assassinate Achashverosh to go through, perhaps she felt that his successor would not be any better and not allow her to go free. (Remember also that all the women that were taken as prospective mates were not allowed to go free once rejected.)

Zev Landerer

-----

Regarding your question as to why Queen Esther was not forbidden to Mordechai after she opted to save Achashverush from Bigson an Seresh'd plot - I would venture to say that if their plot succeeded they no doubt would have also killed queen Esther and all vestiges of Achasverush party. So it was Pekuach Nefesh and that permits her to remain with the Heter of Karka Oilam. I mean the people who would overthrow the king and take power would also kill the queen or anyone related to the previous monarch. Clean house and replace with his own people.

Robert Honig

-----

About the question why Esther was not an Anusa, since the Kepeida of Bigsan and Seresh was against Achachveirosh because of Esther [Megila 13b "מיום שבאת זו (אסתר) לא ראינו" שינה בעינינו and see rashi ומתוך שהיתה חביבה עליו היה מרבה בתשמיש וצמא לשתות] it is Mistaber that she was in danger

Moshe E Indik

-----

In a shiur by Rav Brevda he explained Achashvarosh was not as dumb as we think, while he did kill his wife because of an adviser and an adviser because of his wife. Yet both times it was calculated action to eliminate a threat. As he rose to power, he took the kings granddaughter as a wife. When he commanded her to come naked it was to show his domination over the old rulers, and when she defied him he had her killed. Later he was worried why would two night guards want to kill him they had little to gain. He surmised that they were hired guns. When Human said that the reward to the king honoree was that the honoree was to ride in the kings garb and ride the kings house, he realized Human wants were of the little he did not have, He had a nice horse but wanted to ride the one horse he could not, the kings. Achashvarosh realized that his biggest threat was Human, so he had him killed.

According to this the reason Esther had to save Achashvarosh's life was in order to stop Human from becoming king and would still be considered forced.

David Kolodny

-----

I was listening to your question on the most recent show regarding Esther Hamalkah and, in truth, it begs a larger question which bothered me for many years and that is why did Mordechai want to save Achshveirosh's life to begin with? Wouldn't it have solved a lot of problems if he were done away with? I think the answer to both questions and, admittedly, it is strictly my own speculation, is as follows. If Bigsan and Seresh had succeeded with their plan it means that the throne would have been overthrown by force. Typically, when something like that happened in that period of history, whoever usurped the throne also seized the king's harem (not unlike what Avshalom did although there were additional reasons in that case and it's usually not as public). Those that pleased him would remain in the harem and those that did not would be eliminated. By allowing Achashveirosh to be killed Esther would not have solved anything as far as continuing to be kept in the palace by force and, because she was the queen, it would have very likely resulted in her death due to the political threat she posed to the new king (not unlike what new Caesars used to do with the Roman senators that did not support their being appointed). In fact, because of Achashveirosh's hobby of collecting Besulos Mikol Medinos Malchuso he probably spent considerably less time with Esther than a new king would even if he kept her alive.

As I said, however, this is all my conjecture and I would be very curious to see the other answer offered. If you could provide me with a link where I could read them I would be most appreciative.

Matis Sklar

-----

The question about "Kasher Ovaditi"..., implies that merely saving his life would render her sinning willingly, whereas Meforshim struggle to understand why even her going to Achashverosh is considered "Biratzen", after all she was going only to save the Jews lives!? There are various explanations for this question, [For example, Mahari"k (167) See Shulchan Aruch Even Haezer 178, B" S 4] regardless, one may argue that it was Mordechai himself that told her to tell the king and save his life, this wasn't her decision. (It is self understood that she wouldn't question the "Gadol Hador" rather rely that his

instructions were the correct thing to do.) Additionally, the king being alive isn't a "Vadai" that would lead to them having relationships. He may decide to get rid of her, or prefer other woman over her as we see later that he didn't call her for 30 days. (I'm sure he had plenty of other woman...) Saving his life however may be a requirement under "Dina Dimalchusa" or to keep the peace of the country, for at that time he was good for the jews. Ultimately he was "needed" for the rest of the story which may be why Mordechai was interested in saving his life, although this may result in the possible "rape" of Esther.

Mendel Sasonkin

-----

Dear Reb Dovid שי',

If I am not mistaken, the answer to your question regarding Esther can be answered based on a Teshuva of the בנין ציון סי' קנד. I am not going to go into the details due to the paucity of time and your capacity to go through the Teshuva in your own time.

Essentially, he suggests that the reason אסור became אסור was because as the מגילה says אחר ממקום אחר. Meaning, מרדכי was certain that salvation would come, the only question is whether תאבדו. What this means is that there were numerous avenues for salvation. Since אסתר chose the one she did, the argument of אונס fell away and it was ברצון resulting in אבדתי חן. Till here the concept in the תשובה.

Based on this perhaps we can say that since מרדכי made no such comment by בגתן ותרש, perhaps we can say that he knew there were no alternatives. With no alternatives, this is then clearly באונס. Meaning, the option to allow the plot to go ahead is not an option since perhaps מרדכי understood that the confluence of all the events which ultimately brought אסתר to the מלכות indicates that הקב"ה has a purpose long term for her being there (maybe he thought it could be to be in a position to encourage permission for building the וכדומה). Therefore, the only option available to אסתר was as she in fact did. This, as mentioned, was clearly not Mordechai's take at the point of the story of אם החרש etc.

והנלענ"ד כתבתי.

Regards,

Rabbi Gidon Fox, Pretoria Hebrew Congregation

-----  
Hi

I was just giving some thought to your question on Megillas Esther. I know you have already collected responses, but thought you might still be interested in listeners' thoughts.

There is another question I have had on the Megilla for a while, it never really bothered me too much, but with your question added, maybe they can both be resolved.

Why did Mordechai bother to inform on Bigson and Seresh? It is not as if Achasveirosh was a big Jew lover. I understand "Leolam Heve Mispallel Besholom Shel Malchus" but it still seems a stretch to put himself out for someone who was not very friendly to Yiddeshkeit. With your question this is now even stronger. Why would Esther inform on B&S when not doing so would save her from being an Anusah to Achashveiros.

Later in the Megilla when Mordechai asks Ester to ask the King for mercy on the Jews, she replies that it would be risking her life to approach the king. Why doesn't she just send the king a message that she would love to talk to him? Surely that would be better than risking her life.

I think maybe the answer to the second question is that she had no way not of just approaching the king, but even sending him a message. She was his wife, but only got to see him when he called for her. So the only way she could get him an urgent message was to risk her life.

Then we come back to the case of Bigson and Seresh. How did she get the king a message in that case?

Maybe when Mordechai tells Esther the plot of B&S, he doesn't tell her to say it to the king. He gives it to her as "useful information". She doesn't tell the king as she anyway



has no way of contacting him. But then the king calls her to him. So she now has an option. Either allow herself to be Meanes, or use whatever power she has to try to stop it. So she tells him about the plot of Bigson and Seresh. That saves her as he now runs off to have them killed (remember he is a very impulsive king see later with Haman).

So your question is turned on its head. Not only was she not Beratzon by telling the king about B&S, it is in fact the very thing that proves she is Beoneis as she uses that very fact to save herself from him. True that occurrence of saving herself means that potentially she will be Beoneis many more times, but she can't control that and just saves herself this time using the only method in her reach.

I don't know if that is too much of an "Okimta" for you, you said you were looking for Lomdish answers, but it does seem to "fit" quite well.

Yoni Chesner

-----

Dear R' Lichtenstein,

I enjoy the podcast.

Regarding your question about Esther not being Anusah since Bigsan Vseresh could have killed Achsverosh if she didn't tell him in the name of Mordechai.

I think there are two answers. If it came to Mordechai's attention then it was for Mordechai and Esther to act. If they didn't maybe somebody else will tell the king and he would be saved so there was no guarantee that by being quite should would be freed of her relationship with the king.

In addition, maybe Bigsan and Seresh's plan would fail, and again she would still be in her situation.

Sincerely,

Yosef Frank

---

## COMMENTS ON SHAVING

Hello R' Dovid,

Thanks for another informative show!

In regard to the letter of R' Moshe on shaving, I recall a shiur on the topic given years ago by R' Zev Smith where he quoted a reliable source that the reason RMF did not publish his Teshuvah on the matter is because he said 'A Yiddishe Tzurah Iz Mit A Bord'.

Sincerely,

Zev Landerer

Jerusalem

---

Rabbi Taub mentions a number of times **אלו ואלו דברי אלקים חיים** and **מסורה** regarding the Litvishe world shaving. With all due respect, I may be a little blunt, but the **מסורה** of the Litvishe Bochorim shaving, started around 130-140 years ago or so, and has the very same **מסורה** as something else that is very prevalent in the Yeshivishe world, that is growing **בלורית**.

If you read the *Sefer Hadrus Panim Zaken*, you'll find what the Roshei Yeshiva of the time had to say about their Bochorim shaving. so the **אלו ואלו דברי אלקים חיים** must be referring to the Chofetz Chaim and Harav Elyashiv to mention a few, on one side, and the Rabbonim that are **Mattir** on the other. The strong **לשונות** that the Mechaber uses, are very often from the Gedolim mentioned. Besides which, a person that shaves or shaved in the past, is respectfully a **נוגע בדבר**. Again, with all due respect, **תורה היא וללמוד אני צריך**.

An interested listener

---

I listened with interest to last night's radio broadcast of "Headlines" regarding the beard and shaving.

I was concerned, however, that one of the Rabbis presenting was identified as a protégé of Beth Medrash Govoha (BMG) in Lakewood, yet the content of his remarks were not in accordance with the position of the founding Rosh Yeshiva of BMG and the Lakewood community, HaGaon Rav Aharon Kotler zt'l, nor in agreement with the opinions of the current Roshei Yeshiva shlita.

As someone brought up in Lakewood in a Beth Medrash Govoha (BMG) family, I am pleased to share with your readership the following clarifications and additional information.

Recently, the current Roshei Yeshiva of Lakewood issued a letter (which was publicized on the official bulletin board of BMG) stating that Rav Aharon Kotler considered shaving machines to be prohibited and urging the bochurim not to use them. Hence, the remarks of anyone identified with BMG should have reflected that stance.

In the authoritative biography of Rav Aharon Kotler, the two volume sefer "Aish HaTorah" (by the acclaimed biographer of many gedolim, Rav Aharon Sorosky shlita), it is related:

***A bochur in Lakewood allowed his beard to grow. One day, he shared his anguish with Rav Aharon Kotler over the fact that his parents are vehemently opposed to his having a beard and are demanding that he shave the beard off. Rav Aharon Kotler responded that growing a beard is the "Malbush Yehudi," the traditional appearance of a Jew and the way our forefathers of all generations conducted themselves. Hence, the beard falls under the halachic mandate to uphold the traditional practices of our people ('do not abandon the Torah of your mother' – see Pesachim 50b). 'Accordingly, you are not obligated to obey your parents' demand to remove your beard', Rav Aharon Kotler concluded (Vol. 2, p. 265).***

In his scholarly footnotes, Rav Sorosky points out that this incident is referring to (even) maintaining a beard in general. Regarding removing the beard specifically with shaving machines, Rav Sorosky notes that Rav Aharon Kotler considered them to be forbidden halachically and cites Teshuvos Minchas Yitzchok (vol. IV section 113) where there is a lengthy discussion explaining why shaving machines are prohibited and that this was the opinion of (also) Rav Aharon Kotler who was concerned that the use of electric shavers involved a Issur Midoraysa.

In a letter dated parshas Re'eh, 5736, Rav Moshe Heinemann shlita, a prominent Talmid of Rav Aharon Kotler, confirms the accuracy of what is written in Teshuvos Minchas Yitzchok and adds that since the Chofetz Chaim prohibited even the (non-electric) shaving machines in his time (Likutei Halachos Makkos perek gimmel in Eyn Mishpat) Rav Aharon Kotler was of the opinion that shavers were forbidden to use.

Rav Eli Dov Wachtfogel shlita (Rosh Yeshiva of Yeshiva Gedolah Zichron Moshe of South Fallsburg wrote in a letter dated 24 Nissan 5752 and published on page 717 of the third edition of sefer Hadrass Ponim Zokan:

*I hereby confirm our conversation (when we met before Yom Tov) regarding shaving machines. I recall that I asked the following question to our Rebbe, the Gaon Rav Aharon Kotler, zt'l: "Is it permissible to use a shaving machine?" He [Rav Aharon Kotler] answered: "under no circumstances!" [may one use a shaving machine]. I asked him if it is a "chumrah". He replied that "this [the prohibition] is strictly prohibited by halacha" ("meikar hadin").*

Another prominent talmid of R' Aharon, Rav Yechiel Yitzchok Perr, shlita (Rosh Yeshiva of Yeshivas Derech Ayson of Far Rockaway) relates in a letter published in sefer Hadrass Ponim Zokan (section II chapter 1): "The bottom line is — that even at the end of his life [HaGaon Rav Aharon Kotler zt'l] was [still] of the opinion that electric shavers should not be used." In another letter (dated 20 Sivan 5768 and published in the new Kuntres Miluyim to sefer Hadrass Ponim Zokan, pg. 29) Rav Perr explains that Rav Aharon Kotler was of the opinion that shaving machines were the halachic equivalent of razors, since the Torah does not mention "razor" regarding shaving the beard. Rather, one is liable for shaving with any device which both cuts and removes the hair totally (accomplishes both "giluach" and "hashchasa"). Just as a razor both cuts and totally removes facial hair, also electric shavers both cut and totally remove the facial hair. Hence, they have the same status in halacha. In that letter, Rav Perr adds that his father (Rav Menachem M. Perr zt'l, who served as Rov in South Ozone Park, Queens), had wanted to distribute shaving machines to his congregants to use instead of razors, to save them from the transgression of shaving with a razor, but was told by Rav Aharon Kotler that he was not accomplishing anything by doing so since shaving machines have the same halachic status as razors.

Similarly, the son of Rav Yaakov Weisberg z'l recently related:

*My father, Rav Yaakov Weisberg, was the founder of American P'eylim and administrative dean of Beth Medrash Govoha in Lakewood. In the late 40s/early 50s, my father negotiated with the Zionist*

*immigration officials who were forcing the Sephardic immigrants to shave off their beards with razors (claiming it was for sanitary reasons) to supply them with shavers instead. They agreed if he would supply the shavers. My father needed to raise money to buy 1000 shavers and went around to the gedolim for a letter of support. R' Isser Zalman Meltzer zt'l (who my father was very close with), the Chazon Ish and the Brisker Rov all refused because they said they were not convinced that a shaver was better than a razor. Even his Rebbe R' Aharon Kotler zt'l refused to help him for this reason.*

Rav Shlomo Miller shlita (Rosh Beis Din of the Va'ad Harabonim of Lakewood), has also asserted that his rebbe, Rav Aharon, forbade the use of all shaving machines and Rav Miller notes that, therefore, none of his own five sons ever used them.

Rav Moshe Sternbuch shlita (author of Moadim U'Zemanim, Teshuvos V'Hanhagos and Rosh Av Beis Din in Yerushalayim) wrote in a letter (dated Motzoei Yom Kippur 5738 and published in sefer Hadras Ponim Zokon):

*Anyone aware of the severity of this transgression and its punishment will keep far away from these machines. I am sure that if we will explain the problems involved, and present the opinions of the outstanding authorities of our time who ruled that shaving machines are prohibited (including the saintly Chofetz Chayim, Chazon Ish and the gaon Rabbi Aharon Kotler, of blessed memory), then anyone with the slightest degree of Yiras Shomayim will keep far away from these machines and totally avoid their use.*

As to why Rav Aharon Kotler did not publicly protest the use of shaving machines, perhaps we can gain insight from a halachic responsa written by a Gadol Hador who was his colleague in leading Klal Yisroel for many years, HaGaon Rav Yaakov Kamenetzky zt'l. In a teshuva published in sefer Emes L'Yaakov (Yoreh Deah 181), Rav Yaakov Kamenetzky wrote:

*...Regarding [the prohibition of using] machines for shaving [the beard], this is not just a Chumra [Halachic strictness] but a substantive [Halachic] issue...In fact, I do not know whether the great Torah authorities (Gedolim) of America [ever] explicitly permitted them; it is possible that they kept silent because no one asked them [their opinion], and they avoided the issue, knowing that their words would not be heeded. As for [any leniency] that has become accepted in past generations, it is a fact that over time there have been many improvements in the machines, and it is possible that, as a result of these improvements, shaving with them has become prohibited [even according to the reasoning offered for that leniency]. Accordingly, in this case, it is difficult to rely on [any] tradition [to be lenient]...Indeed, this is how [Rabbonim] should rule, that it is not just Halachic strictness, and if a young man wishes to be scrupulous not to use any shaving machine, his parents should not object to this and say that [their son] is just trying to find [superfluous] Halachic stringencies.*

Although it is widely reported that Rav Moshe Feinstein zt'l permitted some electric shavers, Rav Aharon Kotler's opinion is binding on the Lakewood community [as Rav Yaakov E. Forchheimer, writes on page 42 of the third edition of this sefer Hi Tishalel, regarding the exposure of married women's hair, where Rav Aharon Kotler was very makpid that all of a woman's hair must be covered, as is the opinion of the majority of

poskim. Since, Rav Forchheimer explains, Rav Aharon Kotler is the Marah D'Asrah of Lakewood, therefore "Rav Aharon's ruling is binding upon the Lakewood community" even when Rav Moshe Feinstein zt'l was of a different opinion]. [Even Rav Moshe Feinstein did not publish a heter to use any shaving machines in Igros Moshe so that readers will not be encouraged to remove their beards, "since the proper Jewish practice is to maintain a beard" (as was attested to by Rav Michel Shurkin shlita, in his sefer "Meged Givos Olam," vol. I page 96)].

S. Levine Lakewood, New Jersey

-----

Using the "changing times" argument you raised with the ruv from Satmar (regarding whether a beard is still chashuv), you could likewise argue that wearing a hat is no longer necessary either (arguably since the JFK inauguration). Doesn't the MB have a lashon about hats to the effect of "k'derech sheholchin b'r'chov"? I don't think that's the case anymore. Has wearing a hat changed from a mishpat into a chok?

Chaim Gottesman

-----

### **THE MITZVAH OF TEFILLIN**

Hi,

You said in this week's podcast that there's no Chiyuv Mideoraisah to put on Tefillin every day, but just a Kiyum Deoraisah and a Chiyuv Derabanan. Can I ask where you got this from? From everything I've seen, there is definitely a Chiyuv Deoraisah every day -- the Poskim seem more interested with whether one is Chayav ALL day or only Chayav for part of each day, but no one said the Mitzvah Deoraisah is only to wear them once. See Beir Halacha 37:2 DH Mitzvasan, Mishneh Halachos 17:205, Yabia Omer YD 3:17 Osios 5-6.

I spoke with my friends about what you said as well and they had never heard of such a thing. Agav, I can't think of a single mitzvah where there's a Chiyuv to fulfill it just once and then you're Patur Mideoraisah.

Thanks and Kol Tuv,

Yoni Rabinovitch from Denver, CO

Response:

See Tshvos Vihanhagos vol 2 /30 who brings it from Brisker Rov and Reb Chaim. Also see Keren Ora Menachos 36a Tosfos Kgon. Also see Shut Bais Shaeirim O"C 20

Also see Rambam sefer Hamitzvos as well as Sefer Hacinich, Smag and Smak, none of which bring it as a mitzvah yomis. The opinion of Pri Migadim is a chidush, which was accepted by Mishnah Brura etc.

My point was to stress opinion of the Rishonim and simple trading of the Gemara

Thank you

-----

## **GENERAL COMMENTS**

Hi R' Lichtenstein

I'm writing to you from Sydney, Australia. Firstly thank you so much for the show/podcast, it is an amazing forum for topical & relevant discussion which you do a great job of moderating and I look forward to listening each week. The one on feminism a couple of weeks ago was brilliant - fresh & new ways of looking at questions that usually get the same old apologetic answers.

One topic I thought would be interesting for the Olam is whether we need to review/refresh the way we approach technology, from a Hashkafik perspective in particular. Although it has probably made sense until now to put up walls, characterize technology as the Yetzer Horoh and restrict access with kosher phones & social pressure, is this really realistic going forward?

No doubt you're aware of the technological revolution which is about to wash over our society which your average Rosh Yeshiva, Rov, Kollel Avreich cannot begin to understand the ramifications of – how long will it be before we cannot access our bank accounts, government benefits, medical records, cars, homes(!) etc.. without having a

sound working knowledge of technology. Are we doing our kids a disservice by not giving them a proper Torah based Hashkofah to deal with all of this? You spoke about the Chiyuv Lelamed Bno Umenos, should this including basic coding/IT skills which will for sure be a critical language to understand in this new world? There are hundreds of Hashkafik and Halachik questions which will need to be answered and we need real Talmidei Chachomim to map out the way for us.

Sticking our heads in the sand won't make it go away. I'd really like to hear from the Gedolim some Daas Torah with a realistic approach to these issues before it is too late as many of us are just fumbling around in the dark at the moment pretending it is not happening.

Kol tuv

Brett Cohen

-----

Sholom ubrachah,

As you know any topic that evokes emotions becomes taboo. None the less Halacah is not subject to the whims of emotional beings. One such topic is donating blood. The question is if one can make a Chavalah. The Posek Hador Hagaon Reb Moshe Feinstein Ztk"l has a teshuva about it. I personally have received a Psak from Horav Hillel David Shlita about it.

I also posed via Rabbi Morgenstern Shlita an interesting question to the Posek Hador Hagaon Reb Elyashiv Ztk"l. The question was regarding a wisdom tooth that the dentist said may cause a problem later if it became impacted. I was concerned about Chavalah. Reb Elyashiv Ztk"l responded that it was Oser to remove the tooth. Interestingly (and according to Rabbi Morgenstern uncharacteristically) Reb Elyashiv added that if a girl has an unsightly tooth that she wants to remove for cosmetic purposes it too would be Oser!

Years later, the Lakewood Bikur cholim started offering health screenings and drawing blood. I approached the Rosh Yeshiva Reb Yerchum Olshin shlita and asked him about



Chavalah and what about Tomim Tehiah? He was going to pose the question to Reb Elyashiv Ztk"l.

In the interim I asked Rabbi Forcheimer Shlita who told me that a male who felt well should not take blood tests annually. He said a woman must as her body changes.

I don't want or recommend anyone make a decision based on my say so although I take responsibility for what I repeated in the Rabbinim's names. I do however hope individuals will start asking proper Morei Horah for guidance and learn to follow even if their emotions state otherwise.

Can you get the conversation started?

Thanks

Avrohom Vrona

-----

Lekoved R' Lichtenstein,

I'm not sure if you remember, but you very kindly donated your 'Headlines' books to my library for Jewish students here at the University of Oregon.

B"H the library has been tremendously popular & your books are on the top of the list!

I actually am currently learning volume 2 with a student, Ben Jaffe, who is bh" really coming closer to Yiddishkeit & will imyh" be attending Yeshivas Aish Hatorah this coming September. The stimulating Sugyas we have been discussing weekly from your book has definately made an impact on him and given him 'Cheshek' to have a more immersive experience of such learning in a Yeshivah environment. I wanted to let you know & say thank you!

I also owe you a debt of gratitude for the amazing מתן משא of Torah I feel a part of every Moitze Shabbos whilst listening to your program. Once a week I am able to feel like I'm back in the Beis Hamedrash, even here in the Torah desert, of Eugene Oregon!

Finally, I consider myself Seforim knowledgeable! I was therefore pleasantly surprised to hear for the first time on your program about your Seforim משנה אחרונה. I immediately

searched online as to where I could purchase them, from what I can see Feldheim are the only ones who carry them in the U.S. & thats just ג' חלק.

Do you know where I could purchase the set?

(Bear in mind they would have to offer a shipping service due to where I live.)

If you have some I would love to buy them from you, this would obviously be for the full price as they would be for my personal use.

Thank you again & Tizke Le'Mitzvos,

Warm regards,

Ozer Moszkowski

-----